

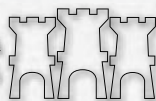
PÉNZTÁR

KAZAJ
BENJEN
MAGAC

МУЗЕЈ ГРАДА
НОВОГ САДА

CITY MUSEUM
OF NOVI SAD

Нови Сад од А до Ш

- друго допуњено издање -

Нови Сад, 2021.

Издавач: Музеј града Новог Сада
Тврђава 4, Петроварадин
www.museumns.rs
muzejgrada.ns@gmail.com

За издавача: MSc Весна Иковић

Уредник: др Гордана Петковић

Аутори: др Јелена Бањац, Гордана Буловић, Дивна Гачић, Ивана Јовановић Гудурић,
Љиљана Лазић, Оља Магловски, Душанка Марковић, Весна Недељковић
Ангеловска, Маријана Раткелић Лазић, Јелена Савић, мр Атила Хорнок, Милијана
Чаленић

Рецезенти: др Слободан Бјелица, МА Петар Ђурђевић

Техничко уредништво: Симолта

Штампа: Службени гласник, Београд

Тираж: 500

Штампање каталога омогућила је Управа за културу града Новог Сада.

ISBN 978-86-7637-148-8

Драги читаоци,

Година 1985. била је година велике идеје да се једном годишње, на тлу Старог континента, бира град који ће понети престижну и ласкаву титулу Европске престонице културе. Идеју да се промовишу богатство и различитост на тлу Европе, да се ојачају културне везе и тако приближе и споје људи који говоре другачијим језиком, исповедају различита верска убеђења, негују различите обичаје и системе вредности, европска јавност дочекала је са радошћу и одобравањем. Од те године па до данашњих дана, више од 40 европских градова може се похвалити овом титулом, а један од њих је и наш град Нови Сад.

Како би сви они који желе да га боље упознају то и могли да учине, дарујемо им каталог интересантног имена *Нови Сад од А до Ш*. Он је ту да Вам исприча причу о особености, традицији и богатом историјском, културном, образовном и привредном наслеђу нашег града. Путем страница које следе, помињући нека давна времена и везујући их за ова модерна – данашња, водимо Вас у јединствен, нама близак и драг новосадски свет. Кроз интересантне, сажете и сведене текстове потрудили смо се да оправдамо одлуку Европске комисије и са пуним правом, заслужено и поносно, ослањајући се на нашу прошлост а искрено верујући у нашу будућност, будемо носиоци свеколиких културних збивања у години када смо престоница европске културе.

Нови Сад, модеран, универзитетски, културни, уметнички, омладински, спортски, туристички, сајамски, привредни, мултинационални и мултиконфесионални центар Војводине и Републике Србије, за нас који у њему живимо и радимо посебан и најлепши, овом публикацијом отвара Вам своја врата и позива Вас да и Ви доживите оно што је велики песник Мирослав Антић једном приликом рекао: „Једном су ме питали зашто сам тако гимназијски заљубљен у Нови Сад. Нисам умео да одговорим; јер са најдражим градом је као и са најдражом женом; никад нећемо успети да објаснимо ни себи ни другима шта нас је то тако везало...”

С поштовањем,
директорка Музеја града Новог Сада,
MSc Весна Иковић

Поглед на Булевар краљице Марије, око 1930.

УВОД

Идентитет једног града чине његове улице, тргови, булевари, места окупљања, друштвеног живота и духовне надградње. Град чине његови становници, различитог порекла, обичаја, културних навика и животних стилова. У сваки од ових елемената уткани су узбудљиви историјски процеси и догађаји, некада трагични и за град разарајући, а некада, заслугом његових грађана, величанствени и слављени. На живот града свакако утичу и шири друштвено-економски процеси, који су са собом доносили и доносе нове начине привређивања, урбанистичког развоја, па све до новина у свакодневном животу његових становника.

Нови Сад, град чији је настанак неодвојиво везан за Петроварадинску тврђаву, растао је уз Дунав и развијао се у оквирима различитих држава, пратећи европске трендове у свим областима живота, од архитектуре до уређења породичних односа. Својим геополитичким положајем, током протекла три века био је простор значајних миграција. Долазећи у ново место живљења, ови житељи доносили су са собом своје идентитете, од националних, језичких и верских, до породичних и личних. Истовремено, прихватили су начин живљења у свом новом окружењу, као и посебност оних других, којима је Нови Сад такође постао уточиште. Под будним оком државног апарата, али и под утицајем европских трендова, доминантне заједнице бориле су се за очување свог националног идентитета. Паралелно настају мултиетничка и екуменска удружења која су често имала хуманитарни карактер. Тако су створени јединствен дух и идентитет Новог Сада чије су главне карактеристике мултиетничност, мултиконфесионалност, европски обрасци живљења и друштвеног развоја.

Изглед града се формирао, а затим мењао у складу са природним окружењем, као и друштвеним процесима и важећим идеологијама. Настао је на пустом, барском терену, испресецаном дунавским рукавцима, као мало насеље уз мостобран насупрот Петроварадинске тврђаве. Град се временом ширио по равници, око греда, засипањем бара и градњом бедема који су га штитили од поплава. Постављањем све солиднијих мостова отвара се према сремској страни и питомој Фрушкој гори. Настаје средњоевропска барокна провинцијска варош, са кућама панонског типа. Током трагичних догађаја на самој средини 19. века бива срушен скоро до темеља, па у наредним деценијама долази до његове убрзане обнове и изградње. Од тада датира основна визија центра града у барокно-класицистичком стилу. Основу чине једноспратне зграде са локалима у приземљу, становима на спрату и двориштима и пасажима којима доминирају вијугава степеништа и унутрашње терасе. Крајем 19. века, много повољнија економска ситуација омогућила је изградњу већег броја репрезентативних грађевина, као и модернизацију саобраћаја и комуналног уређења. Створен је за оно време модеран град према европским стандардима урбанистичког развоја и квалитета живота. У наредним деценијама већ формирана физиономија надограђује се булеварима, првим вишеспратницама, насипом, уз који

ниче шеталиште уз Дунав, модерном индустријском зоном... Након Другог светског рата, нова држава и нова идеологија доносе новине и у градитељству Новог Сада. Настају и нови стамбени делови града прилагођени новом животном стилу и потребама савремене породице.

Ако бисмо архитектуру и градитељско наслеђе посматрали као скелет града, онда његово ткиво чини друштвено-политички, културни и образовни живот. Динамичност овог сегмента живота Новог Сада условљена је била бурним историјским збивањима, али и интелектуалним и креативним потенцијалом његових становника. Постојање великог броја друштава и слободних организација који су промовисали културне, образовне, спортске и хуманитарне садржаје и догађаје, како националне, тако и наднационалне, формирало је већ од првих деценија 19. века идентитет Новог Сада као културног и просветног центра. Настанком музеја, галерија, позоришних и других културних установа, као и развојем аматерских друштава, овај тренд је настављен и у 20. веку. У другој половини прошлог века овде делује и јака авангардна сцена, а подстицање развоја независне уметничке сцене актуелно је и у савремено доба. Темље високог образовања постављени су још средином 18. века, а захваљујући генерацијама високих интелектуалаца школство је представљало важан друштвени сегмент током читавог 19. и у првој половини 20. века. Ови континуирани напори крунисани су 1960. године, када Нови Сад постаје универзитетски град. Свако време је у Новом Саду доносило неке нове видове забаве, од чајанки и балова, преко корза, биоскопа и првих дискотека, до великих мултимедијалних фестивала. Мењала су се места окупљања младих према неким неписаним правилима, а многа од њих су захваљујући неговању квалитетне музике и програма добила култни статус.

Представити идентитет Новог Сада у години када носи ласкаву титулу Европске престонице културе није био нимало лак задатак за кустоски тим Музеја града Новог Сада. У жељи да суграђанима и гостима града пружимо основне информације о његовим кључним идентитетским тачкама и то кроз период дуг три века, одлучили смо се за публикацију у форми својеврсног азбучника. Одредницама су обухваћени различити аспекти живота града, од архитектонског наслеђа, до савремене музичке сцене и локалне гастрономије. Због обима наше публикације, определили смо се да не издвајамо поједине личности из политичког и друштвеног живота града као посебне одреднице, већ се оне спомињу у оквиру одређених појмова. Сматрали смо да је овај приступ једини исправан како би Нови Сад, и различити аспекти живота генерација Новосађанки и Новосађана, био представљен на прави начин. Надамо се да смо у томе успели.

АВИЈАТИЧАРСКО НАСЕЉЕ – периферни део града, наставак Детелинаре, налази се на улазу у Нови Сад из правца Руменке. Названо је по Авијатичарском путу који је водио на некадашњи аеродром Југовићево. Састоји се од источног дела наспрам Руменачке улице и западног дела који иде до новог Булевару Европе. Изграђено је седамдесетих година 20. века. Карактерише га мешовита градња: на Руменачком путу је заступљена колективна градња, док у унутрашњости преовлађују приватне виле. У насељу се налази стадион РФК „Нови Сад“.

АДАМОВИЋЕВА ПАЛАТА („ЕЛИТА“) – прва новосадска троспратница и зграда са два одвојена улаза изграђена је на Тргу младенаца бр. 4–6 (некада Брашнарски, Јелисаветин, Вилзонов, односно Лењинов трг). Подигао ју је Александар Саша Адамовић, а пројекат будимпештанских архитеката Гезе Маркуша и Фриђеша Шпигела у стилу сецесије одабрао је његов отац Александар/Шандор (1839–1906). Изграђена је у периоду 1910–1911. Најмонументалније је дело тога времена са луксузним стамбено-пословним просторима. У приземљу палате се налазила кафана „Елита“ у којој је гостима служена кафа уз јутарњу штампу. У кафани су се играли билијар и карте, а увече слушала тамбурашка музика.

АЕРОДРОМ – први аеродром у Новом Саду био је на Сајлову, одакле су полетали извиђачки авиони према јужном фронту у Првом светском рату, а изгубио је значај када се 1915. српска војска повукла до грчких обала. Наредне године изграђен је нови, савременији аеродром са 11 хангара и свим потребним пратећим објектима који од 1927. носи име Југовићево. Почетком 1919. Ваздухопловна команда Краљевине СХС изабрала је Петроварадинску тврђаву за своје седиште. На аеродрому је био стационаран Први ваздухопловни пук и основана је прва пилотска школа у тадашњој Југославији. Ваздухопловство је временом у Новом Саду због тадашњих политичких прилика маргинализовано, а 1953. на Ченеју је отворен спортски аеродром.

АЕРО-КЛУБ НОВИ САД – најстарији је и један од најуспешнијих аеро-клубова у Србији, основан 1923. као огранак краљевског Аеро-клуба. Бави се обуком, тренингом и организацијом такмичења падобранаца, једриличара, пилота и моделара (макетара). Клуб је до 1953. користио аеродром на Југовићево, а тада се преселио на новоизграђени аеродром на Ченеју.

АКАДЕМИЈА УМЕТНОСТИ – почела са радом 1974. као један од факултета у саставу Универзитета у Новом Саду. Од првих година образује уметнике у области музичких, ликовних и драмских уметности. Разграната уметничка делатност која је остваривана у осамдесетим и деведесетим годинама 20. века битно је дефинисала посебност укупног идентитета Академије уметности у Новом Саду. Студијске програме данас

Алмашки крај, средина 20. века

чине пажљиво одабрани едукативно-уметнички садржаји разврстани у три профила: уметнички, теоријско-уметнички и друштвено-хуманистички. У њеном оквиру, од 1978. делују Академско позориште „Промена“, затим Симфонијски оркестар и камерни оркестар „Camerata Academica“.

АКУД „СОЊА МАРИНКОВИЋ” – основано 1962. Његовом формирању претходиле су активности новосадских студената у области културе и уметности још од почетка педесетих година 20. века. Међу првим секцијама основан је мешовити хор који, предвођен цењеним диригентима и музичким педагозима, деценијама окупља талентоване певаче, чува и негује световну и духовну хорску уметност домаћих и страних аутора. У оквиру друштва делују и Драмски студио, Фолклорни ансамбл, Народни оркестар, Тамбурашки оркестар и Оркестар хармоника. У простору Друштва деценијама су одржаване и клупске свирке домаћих рок бендова, па је он био и омиљено место излазака и квалитеног провода младих Новосађана.

„АЛБУС” – почеци пословања прве фабрике сапуна у Новом Саду везују се за 1871. када је основано Прво новосадско сапунцијско друштво. Под именом „Албус” фабрика пераћих, бријаћих и тоалетних сапуна послује од 1923, а од 1961. почиње са производњом детерџената и омекшивача. Доживљава процват удружујући се са познатим европским кућама, ширећи свој асортиман и на производњу козметичких препарата. Од 2005. се налази у саставу компаније „Инвеј холдинг”.

АЛМАШКА ЦРКВА – налази се у истоименој улици. Прву цркву подигли су 1718. Срби који су се у Петроварадински Шанац доселили из села Алмаша (код Темерина). Посвећена је празнику Света Три јерарха. Здање је обновљено 1733, а данашњи изглед добијало је у периоду 1797–1808. Црква је изграђена у ранокласицистичком стилу према пројекту Мартина Ковчарског. Уништена је у бомбардовању 1849, а обновљена три године касније. Иконостас је резбарио Аксентије Марковић, иконе и зидно сликарство извео је Арсеније Теодоровић, а зидну композицију у олтару укајински сликар Андреј Шалтиста. У порти цркве сахрањен је сликар Арсеније Теодоровић, као и преци Јована Јовановића Змаја.

АЛМАШКИ КРАЈ – део Новог Сада омеђен Тргом Марије Трандафил и улицама Алмашком, Коче Коларова, Ђорђа Рајковића, Земљане Ђуприје и Матице српске. Историјски посматрано, овај простор се може проширити и на потез између Матице српске и Саборне цркве (улице Златне греде, Скерлићева, Милована Видаковића, Лончарска и Даничићева). Насељен је 1718. српским породицама из села Алмаш, које се налазило између Темерина, Србобрана и Надаља, отуда и његово име. Карактеришу га кратке, уске и криве улице. У овом делу града смештена је и садашња зграда Матице српске.

У овом крају боравили су и стварали бројни српски и новосадски интелектуалци и уметници. Влада Републике Србије донела је 2019. одлуку о утврђивању овог дела Новог Сада за просторну културно-историјску целину.

АПОТЕКЕ – у Петроварадинском Шанцу Тома Андрла је имао апотеку „Код црног Арапина“ која је била прва грађанска апотека на територији данашње Војводине. Током наредних 200 година у Новом Саду је постојало 11 апотека. Новосадски апотекари били су и велики добротвори, узорни грађани и друштвено веома активни. Упамћени су као сенатори, чланови Магистрата, оснивачи болница, Градске штедионице, председници православне и римокатоличке црквене општине, чланови Матице српске, Српске читаонице, Црвеног крста, оснивачи и чланови Стрељачког друштва, Винарско-трговачког удружења, а срећемо их и као веома активне у пројектима изградње железнице као и паробродарског удружења.

АРХЕОЛОШКО НАСЛЕЂЕ – сведочанство је о континуираном присуству човека на простору данашњег Новог Сада и околине још од првих праисторијских епоха. Ако се изузме мање ископавање историчара Мелхиора Ердуђељија на Клиси 1883, прва систематска археолошка истраживања на овом простору започео је Музеј града Новог Сада, шездесетих година 20. века (на локалитету Каћ, Чот / Попов салаш). До данас је евидентирано више од стотину археолошких налазишта, од којих највећи број на ободу јужног дела града (приближно се подударе са трасом ауто-пута). У ужем градском језгру најстарији археолошки налаз – некропола са урнама из бронзаног доба, откривен је приликом зидања зграде Библиотеке Матице српске. На више локалитета на Сајлову и Клиси (Горња шума, Барутана) постоје налази из периода млађег каменог доба – неолита (4500–3000 г. пре н. е.) и првих култура (старчевачка, винчанска) које одликује почетак бављења земљорадњом и седелачки начин живота, градња првих надземних кућа, израда каменог и коштаног оруђа и развој домаће радиности (предење, плетење, израда грнчарије). О бакарном добу – енолиту (3000–2000 г. пре н. е.; културе: баденска, косточачка и вучедолска), које карактеришу номади, привремена станишта, привреда заснована на сточарству и металургији (употреба бакра) и посебан начин сахрањивања – под тумулима и спаљивањем, сведоче налази са локалитета Клиса–Барутана и Петроварадинска тврђава. Бронзано доба (2000–950 г. пре н. е.), време првих цивилизација, технолошког развоја у металургији (ливење бронзе), напретка у грађевинарству и земљорадњи (употреба точка и кола), одсликано је налазима, првенствено фино рађеном грнчаријом винковачке, ватинске и културе инкрустоване керамике са локалитета Клиса – Слана бара, Петроварадинска тврђава, Попов салаш и Клиса–Адеко. Старије гвоздено доба – халштат (950–400 г. пре н. е.) означено појавом трако-кимерских племена у Панонији, која су донела сазнања о металургији

гвожђа, што је из основа променило економику праисторијског друштва, заступљено је налазима са локалитета Клиса–Барутана, Попов салаш, Петроварадинска тврђава. Млађе гвоздено доба – латен обележила су келтска племена која настањују Подунавље, мењајући културу и обичаје староседелаца, градећи велика утврђена насеља-опидуме, користећи витло за израду грнчарије и кујући сребрни новац. Према античким изворима, територију данашње Бачке настањују дачка племена, а почетком 1. века запоседају сарматска племена Јазиги, који постају господари ових простора у вековима који следе. У римско доба овај простор је припадао Сарматима који су представљали „тампон зону“ од напада других варварских племена са севера и истока на римску провинцију Панонију. Римска граница (лимес) била је река Дунав, то јест њена десна обала са римским путем и утврђењима попут Cusum-а на Петроварадинској тврђави. На бачкој страни у 4. веку је највероватније изграђен тзв. Велики шанац (који води од обале Дунава код Новог Сада кроз каћки атар до десне обале Тисе код Чуруга). Трагови Сармата присутни су на бројним локалитетима на Клиси и Сајлову, а римских налазаја мање. Уследила је најезда Хуна и њихови пљачкашки походи, крајем 4. века, означили су крај касноантичког доба, а аутохтони варвари потчињени су у оквиру хунске државе. То становништво, које византијски извори називају Склавинима, гаји просо и јечам, пије медовину уместо вина, живи у близини река и превози се моноксилима и сплавовима. Продирањем Авара (који их делом покоравају) приступају њиховом савезу. Током дугог периода аварске доминације Словени су живели у кнежевинама. Из периода II аварског каганата (8. век) у новије време откривена је велика некропола на Ченеју. Крајем 9. века дошло је до најезде угарских племена, што се археолошки тешко може пратити. Ова територија улази у оквире ранофеудалне Угарске државе, а писани историјски извори сведоче да ту постоји неколико средњовековних насеља, вероватно из друге половине 12. века. На нека од њих подсећају данашњи топоними града и околине (нпр. Ченеј). Једино сигурно, археолошким налазима потврђено средњовековно насеље је Вашарош Варад на простору тзв. Темеринске петље на Клиси. Константовани су континуитет насељавања (од 10. до 15. века) и остаци цркве са некрополом, на шта упућује и топоним Клиса (словенизовано скраћење речи еклесиа у значењу црква, црквиште). Резултати новијих археолошких истраживања ужег градског језгра упућују на претпоставку да се на том простору налазило словенско насеље Бакшић, које су почетком 16. века у два наврата спалили Турци, а његови трагови готово су уништени изградњом савременог града. У Пашићевој улици (бр. 16–18) пронађена је изгорела спратна бондручна кућа са покретним инвентаром с краја 17. или почетка 18. века, што је најстарији материјални остатак из тог периода.

„АТЕИСТ РЕП” („ATHEIST RAP”) – новосадски панк рок бенд, основан 1988, настао од чланова бендова „Флоријан Ташкаш” и „Капетан Леши”. Његов почетак и успон везује се за наступе у новосадским средњим школама и култном клубу „Жута кућа”. Дебитантски албум „Маори и црни Гонзалес” издали су 1993. Песме „Варбург лимузина”, „Блу трабант”, „Грил13” и „Штрикање” обележиле су панк рок генерације Новог Сада, а и тадашње Југославије. До 2020. издали су осам албума.

АТЕЉЕ 61 – јединствени центар таписеријске уметности у Србији, али и региону Западног Балкана, те један од неколицине у свету у којем се систематски изводи, негује, чува и популарише израда уметничких таписерија. Основан је 1961. на иницијативу уметника Бошка Петровића и Етелке Тоболке. Поред активне радионице, поседује фонд са преко 500 уникатних таписерија. Почев од 1998, организују Колонију уметничке таписерије „Бошко Петровић”, а од 2001. и тријеналну изложбу која, као и Колонија, има интернационални карактер.

АТЕЉЕИ НА ТВРЂАВИ – након што је Петроварадинска тврђава прешла под цивилну управу (1951), група младих новосадских уметника је иницирала оснивање првих уметничких атељеа у постојећим војним објектима. Ту акцију су предводили Бошко Петровић и Јован Солдатовић, а укључили су се Стеван Максимовић, Александар Лакић, Милорад Балаћ, Радмила Граовац и Душан Миловановић. Заједничким напорима, постепено су формирали једну од највећих уметничких колонија у Европи која је и данас активна. Први атељеи су отворени у згради Дуга касарна са погледом на Дунав. Током седамдесетих година 20. века формиран су атељеи у згради Хорнверка, недалеко од Академије уметности, а извесно време је неколико уметника имало атељеа и у згради Топовњаче у којој је данас седиште Музеја града Новог Сада. Млади уметници, предводници ове идеје, остварили су успешне каријере и постали корифеји новосадске савремене уметности. У протеклих седам деценија у уметничким радионицама на Тврђави стварале су стотине сликара, графичара, вајара, таписериста, фотографа, дизајнера, костимографа, књижевника, архитеката и композитора. Од 1993. делују организовано у оквиру Удружења уметника Петроварадинске тврђаве „Ликовни круг”.

„АТРИЈУМ” – деведесетих година 20. века био је једно од омиљених места за излазак Новосађана. Покренули су га 1985. Груја Шведић и Бата Миљевић. Деценију и по је гостео новосадске рок бендове, џезере, госте из других крајева и омладину жељне рок и алтернативне музике. Ту су искуство стицали скоро сви новосадски бендови као што су „Атеист реп”, „Обојени програм”, „Боје”, „Лавхантерс” и многи други. Свирке су увек

биле организоване уторком, средом и четвртком, никада суботом и недељом, а понедељком је био „Хепи мандејс” и слушала се електронска клупска музика.

АУТОБУСИ – уведени су у јавни саобраћај 1931. Прва линија саобраћала је од аеродрома Југовићево до Рокове цркве у Петроварадину. Траса у дужини 9 km била је подељена на 4 секције, цена возње по секцији била је 1 динар, а за целу линију 3,5 динара. Међуградски и приградски саобраћај били су у власништву приватних превозника. Градско саобраћајно предузеће званично је основано 1946. и располагало је са шест аутобуса и шест камиона који су служили за разне потребе. Посебна атракција на новосадским улицама су били тзв. лондонци, аутобуси на спрат. Половни аутобуси марке „Лејланд” увезени су 1952. из Велике Британије. Било их је око 20 на улицама, возили су десетак година на свим тада постојећим линијама и постепено су повучени из употребе. Последња возња плавог лондонца била је на линији Нови Сад – Сремски Карловци 1962. Једини преостали примерак, с исправним мотором, налази се у гаражи ГСП-а.

АУТОМОБИЛ – за породицу Адамовић везан је долазак првог аутомобила на простор не само Новог Сада и Војводине него и Србије. Стеван Адамовић добио је од своје баке Марте Кондороши аутомобил марке „De Dion-Bouton” који је купљен почетком 20. века у Паризу за 6000 франака. Други аутомобил био је власништво великог жупана Матковића, а трећи синова Лазара Дунђерског. После Париза, Беча и Пеште, Нови Сад је био четврти град у Европи на чијим улицама се могао видети овај модел са паљењем на електрични погон. Већи број аутомобила појављује се после Првог светског рата, нарочито од 1921. Исте године, у полицији је основано посебно одељење за саобраћај, које је водило евиденцију о броју аутомобила. Пред почетак Другог светског рата постојали су Српски ауто-клуб и, између осталих, секција у Новом Саду. Након ослобођења, аутомобилски и мотоциклистички клубови поново су заживели.

„БАЗАР” („СТОТЕКС”) – на месту срушене Римокатоличке гимназије 1972. је саграђена Робна кућа „Стотекс”, касније названа „Базар”. Пројекат је израдио словеначки архитекта Милан Михелич који је форму и изглед зграде ускладио са осталим новијим објектима на Булевару Михајла Пупина. Прва савремена робна кућа у Новом Саду је имала велику самопослугу у приземљу, ескалаторе, велики продајни простор и биоскоп „Арена”. У протеклим деценијама сачуван је само спољни оригинални изглед објекта, док је унутрашњост знатно измењена. Зграда се налази под заштитом као споменик културе модерне архитектуре.

БАЛЕТСКА ШКОЛА – основана 1948. спајањем балетских одсека Драмског студија Војвођанског (Српског) народног позоришта и Државне музичке школе „Исидор Бајић”. Спајањем са позоришном школом (насталом из Драмског студија) 1950, створена је

Државна позоришна школа са одсецима за глуму и балет. Поред класичног балета, уче се карактерне и историјске игре, фолклор, историја балета, музика, костимографија, глума, а обавезна је и настава клавира. Од 1984. налазила се у згради Јеврејске школе, а почетком треће деценије овог века пресељена је у нову зграду на Лиману 3.

БАНАТИЋ – део града који је назив добио по старој Банатској улици. Окружују га Детелинара на западу, Сајмиште на југу, Салајка на североистоку, Роткварија (Житни трг) на истоку и Первазово насеље и Индуријска зона југ на северу. Централна улица је Париске комуне. У том делу града налазе се Главна железничка и Међумесна аутобуска станица у Новом Саду.

БАНОВИНА – упечатљив урбанистичко-архитектонски знак Новог Сада. Саграђена је према пројекту београдског архитекте Драгише Брашована на Булевару краљице Марије (данас Булевар Михајла Пупина) у периоду 1935–1940. у стилу модерне. Зграда је у облику издужене потковице, дуга 180 m, широка 44 m, са кулом високом 40 m. У време када је подигнута, била је једна од највећих грађевина у држави. Садржи 569 одељења, већином канцеларијских простора. У залеђу Бановине је 1940. саграђена Већница (Бански двор). Две зграде формирају јединствен архитектонски комплекс чије су фасаде оплаћене белим брачким мермером. Степениште и централни хол су обложени каменом из Караре. На фасади је новосадски вајар Карло Барањи 1940. урадио рељефе у медаљонима са ликовима војвода из Првог светског рата – Живојина Мишића, Радомира Путника, Степе Степановића, краља Петра I и краља Александра Карађорђевића, који су уклоњени 1945, а потом обновљени 2007. Палата је подигнута као репрезентативно здање седишта бана Дунавске бановине, након што је краљ Александар I Карађорђевић установио нови бановински систем државне управе 1929. После Другог светског рата постаје седиште Извршног већа АП Војводине.

„**БЕЛА ЛАЂА**” – једна од најпознатијих новосадских кафана/хотела, први пут се помиње 1822. у Фазановој (данас Његошевој) улици, потом је пресељена у Кисачку улицу. Била је врло популарна у другој половини 19. и првој половини 20. века. У њој се одвијао интензиван културни и политички живот. Од познатих личности овде су долазили Светозар Милетић, Лаза Костић, Јован Јовановић Змај, Јаков Игњатовић, Ђура Јакшић, Илија Огњановић Абуказем, Јован Ђорђевић, Коста Трифковић, Ђорђе Рајковић, Михајло Полит-Десанчић, Марко Нешић и други. У њој је одржана оснивачка скупштина новосадског Ротари клуба (1929).

„**БЕЛИ ЛАВ**” – најстарија сачувана кућа у Новом Саду, подигнута пре 1720. у стилу барока. Налази се на углу Змај Јовине и Дунавске улице. Током своје дуге историје променила је више власника. Забележено је да је 1720. припадала сапунџији Стојану Маслаку.

Бановина, средина 20. века

Потом је била у власништву Емануила Јанковића који је 1790. отворио прву српску штампарију и књижару у Новом Саду. Кућу је почетком 19. века купио митрополит Стефан Стратимировић, а крајем века велепоседник Лазар Дунђерски. У колском пролазу из Змај Јовине улице, на левом зиду, сачуван је стари бунар на чекрк.

БЕОГРАДСКА КАПИЈА – једна од некада три (поред срушене Каменичке и Новосадске) главне капије Петроварадинске тврђаве, на путу за Сремске Карловце. Изграђена је 1753. током радова на проширивању и утврђивању фортификацијског система Доње тврђаве. Првобитно, испред ње се налазио мост преко шанца са мобилним системом. У самој капији, лево и десно од главног пролаза, налазили су се казамати за политичке и војне затворенике. Приликом реконструкције пута 1936. ови делови моста су уклоњени и урађена су још два бочна пролаза. Данас се на спољашњој фасади налази барелеф, са приказом уласка српске војске у Нови Сад и текстом: „Деветог новембра 1918, за време владавине Краља Петра I Великог ослободиоца, а под врховном командом престолонаследника регента Александра, кроз ову капију прођоше први одреди победоносне српске војске, доносећи слободу Војводини”.

БЕТАНИЈА – Клиника за гинекологију и акушерство (породилиште) налази се на углу улица Бранимира Ћосића и Мајевичке. Зграду је почетком двадесетих година 20. века подига мисија Епископалне методистичке цркве из Америке. Назив Бетанија је у традицији протестантских цркава и потиче од имена града Бетанија (Витанија), недалеко од Јерусалима. Ту се претходно налазила болница за туберкулозу, пре тога санаторијум за душевне болеснике, а током двадесетих и тридесетих година 20. века Завод за девојке у оквиру методистичке мисије.

БЕЂАРАЦ – осим Штранда, званичне градске плаже, постоји место на коме Новосађани лети проводе време, популарни Беђар-штранд, односно Беђарац. Налази се на Кеју, испред простора данашњег Ректората и Филозофског факултета, односно између Штранда и некадашњег Моста Фрање Јосифа.

БИЦИКЛ – омиљено је превозно средство многих Новосађана. Раван терен, широки булевари и уређене бицикличке стазе омогућавају да се њиме релативно брзо стигне из једног у други део града. У Новом Саду је још 1886. основан Бициклички клуб, а три године касније је изграђена бетонска бицикличка писта или велодром. Све до 1915. Нови Сад је био домаћин бројних такмичења у бициклизму. У међуратном периоду, на темељима претходног клуба, основан је Бициклички клуб „Ахил”.

„БОГДАН ШУПУТ” – школа за дизајн, основана је 1948, и захваљујући традицији дугој преко 60 година једна је од три најбоље уметничке школе у држави која оспособљава ђаке за

пет образовних профила за дизајн графике, ентеријера, текстила, амбалаже и ликовног техничара. Првобитни назив је био Школа за примењену уметност, а садашњи назив датира из 1985/86. Од оснивања до данашњег дана школу је завршило више од 2000 ученика.

„БОЈЕ” – женски рок бенд из Новог Сада који је 1981. основала Биљана Бабић, сестра Бранислава Бабића Кебре, са својим другарицама. Кључни утицај на звук групе, као и на појављивање првог издања и прве лонгплеј плоче „Доста доста доста”, имао је Која из „Дисциплине кичме”. Издале су четири албума алтернативног урбаног звука. Крајем деведесетих престају с радом.

БОМБАРДОВАЊА НОВОГ САДА – Нови Сад је у својој историји више пута бомбардован, а највише је страдао 12. јуна 1849. Тада су мађарске трупе бомбардовале град са Петроварадинске тврђаве, са 200 топова, како би спречиле царску војску и српске јединице, под вођством бана Јосипа Јелачића, да освоје понтонски мост и угрозе мађарско упориште у Петроварадину. У једном дану је порушено више од 800 кућа, а становништво је, у страху од нових напада, избегло. Током Другог светског рата град су неколико пута бомбардовали немачки бомбардери, почетком априла 1941, а потом и савезничка авијација, у августу и септембру 1944. Последње бомбардовање у овом низу догодило се на крају 20. века, у нападу НАТО алијансе на СРЈ (акција „Милосрдни анђео”), од марта до јуна 1999. Током ових месеци срушена су сва три новосадска моста, зграда РТВ-а, знатно је оштећена Рафинерија и бројни други објекти, страдала су два цивила, а преко педесет их је рањено.

„БРАНИК” – политички лист, орган Српске народне слободоумне странке (либералне), излазио од 1885. до 1914. у Новом Саду. Власник и издавач био је Миша Димитријевић. Био је лист умереног крила српског либералног грађанства у Војводини, читали су га претежно имућнији грађани из редова интелигенције, велетрговаца, банкара и индустријалаца. Својим ставовима супротстављао се политичкој позицији уредништва листа „Застава”. Штампан је у штампаријама Мише Димитријевића (1885–1888), Арсе Пајевића (1888–1895), Ђорђа Ивковића (1895), Браће М. Поповића (1896–1904), а потом је деоничарско друштво „Браник” основало сопствену штампарију.

БРОДОГРАДИЛИШТЕ – на левом дунавском рукавцу, између Каменичке аде и новосадске обале у близини Чешког магацина аустроугарске власти су изградиле зимовник који је служио као база за ратне бродове. Био је дугачак 1300 m, широк 40 и дубок 2 m. Могао је да прими до 80 великих пловних објеката. На подручје зимовника 1946. премештено је Бродоградилште Нови Сад које је основано након Првог светског рата. У почетку као радионица без машина, формирана 1920, фирма се развијала и радила

чак и за време Другог светског рата, али за потребе окупатора. На данашње место сели се 1946, а 1974. добија назив Бродоградилиште Нови Сад.

БУЛЕВАРИ – од краја шездесетих година 20. века изузетно важан допринос целокупној визури Новог Сада дала су два булевар – данашњи Булевар Михајла Пупина и Булевар ослобођења. Изградња првог је започета још 1957, а представљао је продужетак тада већ постојећег Булеvara краљице Марије, који се простирао од челичног моста на Дунаву до данашње Улице Жарка Зрењанина. Како би се извршило даље пробијање булеvara до зграде главне Поште, а у циљу повезивања градског језгра са дунавском обалом, срушени су објекти, Мађарска гимназија, у чијем здању се у то време налазио Војвођански музеј, и Јерменска црква. Уз нови део булеvara граде се модерне, углавном пословно-административне зграде, као и две велике робне куће – симболи социјалистичке потрошачке културе. У потпуности другачијег изгледа остаје део булеvara ближи Дунаву, са зградама из међуратног периода и са улазом у Дунавски парк. У новосадском колоквијалном говору, када се каже булевар, мисли се на Булевар ослобођења. Његова изградња започета је крајем шездесетих година и то праволинијски, почев од нове Железничке станице. Функција приоритетне саобраћајнице потпуно је постигнута изградњом Моста слободе (1981). Тиме су знатно олакшани „излаз“ Новог Сада на Дунав и повезивање са сремском страном. Уз Булевар саграђени су објекти за нови концепт становања, а један његов део данас представља модеран финансијски дистрикт са савременим пословним зградама. Булевар ослобођења пресеца Булевар Јаше Томића, Булевар краља Петра I, Булевар цара Лазара, као и неколико важних улица. Новијег датума су Булевар Европе (2011), најдужи булевар у граду, преко којег Нови Сад излази на ауто-пут Београд – Суботица, и Булевар патријарха Павла који повезује западне делове града са Лиманима и олакшава улазак у град из правца Бачке Паланке.

ВАРАДИНСКИ МОСТ (МОСТ КРАЉЕВИЋА ТОМИСЛАВА, МОСТ МАРШАЛА ТИТА, ВАРАДИНСКА ДУГА) – Мост краљевића Томислава саграђен је 1928. на локацији која је пре Првог светског рата била предвиђена за градњу сталног моста. Због тога су уклоњени шанчеви око Дунава, срушен је Брукшанц (Мостобран) и са њим Капела Св. Јована Непомука, а на другој страни Дунавска водена капија Петроварадина. Заједно са мостом, пробијен је булевар којим се Нови Сад проширио до Дунава и повезао са Петроварадином. Први пут је срушен 1941. када га је Југословенска краљевска војска минирала да би се успорило продирање Немаца ка југу. Касније су га Немци обновили и 1944. срушили приликом повлачења. После Другог светског рата на стубовима порушеног Моста краљевића Томислава саграђен је Мост маршала Тита. Био је једноставне решеткасте конструкције. До изградње Жежељевог моста преко њега су до

Булевар ослобођења, око 1970.

1962. ишле железничке шине. Од тада је био само друмски и пешачки. НАТО авијација га је са неколико пројектила срушила 1. априла 1999. Одмах по завршетку НАТО агресије приступило се изградњи новог моста. Усвојен је пројекат Гојка Ненадића и сараднице Љиљане Ђукић. Крајем 1999. уклоњени су остаци старог моста и почетком 2000. започели радови на изградњи новог сталног моста. У фази састављања мостовне конструкције појавила се на небу дуга изнад Дунава. Та појава је утицала на пројектанта да предложи име мосту Варадинска дуга. Касније је име промењено у Варадински мост.

„ВЕЛИКА ПЕЧУРКА” – један од културолошких симбола града и оријентациони репер многих Новосађана. Налазила се у Улици Максима Горког, недалеко од СПЕНС-а, и била је најпознатија бензинска пумпа у Новом Саду. Саграђена је 1976. по пројекту архитекте Мирка Стојнића за новосадски „Југопетрол”. Назив је добила по карактеристичној кружној надстрешници од армираног бетона, пречника 25 m, која је стајала на стубу пречника једног метра, према статичком прорачуну инжењера Милана Манојловића. Услед промене власништва и модернизације нафтне индустрије, срушена је 2014. Убрзо након градње „Велике печурке”, седамдесетих година је, током градње лиманских квартова, саграђена и „Мала печурка”.

ВЕЛИКИ РИТ (КОВИЉСКИ РИТ) – сплет бара, канала и рукаваца Дунава, напуштених дунавских меандара. Широка је до 6 km. Делови рита имају називе: Аглае, Дунавац, Козјак, Аркањ, Субићев Дунавац, Крчедински Дунав, Широка бара, Шлајз, Кавка, Крдија, Тоња. Рит представља оазу за орнитофауну. То је стециште преко 170 врста птица мочварица од којих су многе заштићене. Познат је по богатству у риби, нарочито шарану. Зими привлачи ловце на дивље патке.

ВЕСЛАЊЕ („ДАНУБИУС”) – на иницијативу др Лазе Костића основана је Прва новосадска јачачка, ватрогасачка и веслачка задруга (1872). Задруга није била дугог века, али је подстакла оснивање веслачког клуба, те је 1885. основан „Данубиус” као мултинационално спортско удружење. Посада, шестерац са кормиларом, за који је чамац набавио Лаза Костић, имала је назив „Штефанија”, а двојац са кормиларом „Амброзије”. Клуб је добио просторије 1913. на обали Дунава, код Брукшанца, а на данашњу локацију, низводно од Штранда, премештен је 1932. У првим годинама клуба „Данубиус” веслачи су потицали углавном из имућнијих породица, јер је опрема била скупа. Прве успехе доживљава почетком 20. века, а наставио је да формира сјајну екипу веслача све до Другог светског рата. Након обнове клуба у послератном периоду, посебно од 1970, доживљава свој најтрофејнији период.

ВЕТРЕЊАЧЕ, ВОДЕНИЦЕ, СУВАЧЕ, МЛИНОВИ – за Нови Сад и околину карактеристичне су биле воденице на Дунаву (подунавке). Помињу се од 17. века, а прављене су по узору на холандске. Постојале су до краја 19. века. Биле су бројне у области Шајкашке. Најбројније су биле суваче које су у прошлости покретане коњском запрегом, а некад су то чинили и људи. Заменили су их млинови на парни па електрични погон. Млинови који су први увели парни погон налазили су се у близини Сремске Каменице, а такав је био и Хертнеров млин на Футошком путу. Први млин који је електрифициран 1934. налазио се на углу Кисачке и Улице Вука Караџића. Радио је до 1960, када је подигнут нови, на ушћу канала ДТД у Дунав, у оквиру ДД „Данубиус”-а.

ВИДОВДАНСКО НАСЕЉЕ – периферна градска четврт Новог Сада. Налази се на северној обали канала Дунав–Тиса–Дунав. На месту данашњег насеља били су некада магацини жита земљорадника са Салајке и Подбаре. Насеље добија другачији карактер после Првог светског рата када почињу насељавање и градња кућа. Стамбене зграде заузимају јужни и средњи део насеља, а на северу су привредно-пословни објекти са Најлон пијацом као доминантним тржним простором.

ВИНКЛОВА ПАЛАТА – највећа палата у Улици краља Александра бр. 5, саграђена 1906/7. по пројекту Кароља Ковача из Будимпеште. Поручилац је био Иштван Винкле, власник новосадске пиваре и цењени члан немачке заједнице у Новом Саду. Двоспратни објекат је подигнут у стилу бечке сецесије, а красе га раскошни балкони и богата фасадна декорација.

ВИСАРИОНОВА БОЛНИЦА – барокни објекат у Улици Ђуре Јакшића бр. 9, поред порте Николајевске цркве, подигнут у петој деценији 18. века заслугом владике Висариона Павловића, као прва новосадска Православна болница. У 19. веку је дограђивана у више наврата. Једна је од малобројних зграда која није страдала у буни 1849, а поред ње је сачувана и зидана барокна капија. У објекту се данас налази Академија уметности.

ВЛАДИЧАНСКИ ДВОР (ЕПИСКОПСКИ ДВОР) – један од најлепших новосадских објеката, налази се на углу улица Пашићеве, Змај Јовине и Дунавске. Саграђен је 1901. по пројекту Владимира Николића. Подигнут је на месту старог двора који је изгорео у буни 1849, у непосредној близини Саборног храма Св. Георгија и Гимназије „Јован Јовановић Змај”. Архитектура представља еклектичку компилацију стилова. Фасаде су обложене окер керамичким плочицама и завршене балустрадама на ивици крова. Над средишњим делом главне фасаде је камени рељеф са грбом Бачке епархије.

„ВОЈВОЂАНСКИ БЛУЗ БЕНД“ – основали су га 1971. Бранко Андрић Андрла и Драган Јуришић Гага. Кроз деценије постојања кроз бенд је прошла читава плејада музичара, међу којима се издвајају Драган Јуришић Гага, Драгутин Богдановић Богада, Никола Душић Пики и Зоран Петровић Петрија. Музички критичари сматрали су их најбољим блуз бендом у тадашњој Југославији. Издали су три албума: „Шећеру мој“ (1986), „Војвођански блуз бенд“ (1995) и „Време је за Нови Сад“ (2003).

ВОЈНА БОЛНИЦА – основана у Петроварадину 1786. декретом цара Јосифа II. Од првог штапског лекара Јоанеса Леополда Пајера до данашњег ВМЦ Нови Сад, болница ради без прекида. Болнички комплекс обухвата више објеката грађених у различитим временским периодима, а његово језгро чини некадашњи барокни фрањевачки самостан. Унутар простора комплекса налази се и Српска православна црква Св. Павла, подигнута 1991.

„ВОША“ (ФК „ВОЈВОДИНА“) – основан 1914. као неформално друштво ученика Велике српске гимназије у Новом Саду. У то време у граду су постојала три фудбалска клуба: мађарски „НАК“ и „УАК“ и јеврејски „Јуда Макаби“. Прву и једину утакмицу, у овом формату, „Војводинаши“ су одиграли у Ковиљу против локалног ФК „Шајкаш“, а завршена је победом Новосађана. Клуб је након Првог светског рата обновљен и званично уређен захваљујући студентима који су били на студијама у Прагу. Они су донели прву фудбалску опрему, као поклон тамношњег клуба „Славија“. Од тада су боје клуба црвена и бела. Стадион „Карађорђе“ је свечано отворен 1924, а користили су га ФК „Војводина“ и ФК „Јуда Макаби“. Клуб први пут учествује у државном првенству 1931/32, а два пута постаје члан националне лиге. Клуб навијача је постојао већ пре Другог светског рата, регистрован код тадашњих власти. Након Другог светског рата „Воша“ је освојила савезни шампионат у два наврата – 1965/66. и 1988/89. У сезони 1966/67. први пут је играла у Купу европских шампиона и стигла до четвртфинала, остављајући иза себе „Атлетико Мадрид“. Један од најуспешнијих тренера био је Вујадин Бошков, а међу најбољим играчима истичу се Тодор Веселиновић, Илија Пантелић и Силвестер Такач.

„ГАРАВИ СОКАК“ – поп-фолк-рок бенд који је у Новом Саду 1989. основао Бане Крстић, музичар, певач, кантаутор и песник, који је име бенду дао инспирисан збирком песама Мике Антића „Гарави сокак“. Бенд негује војвођански мелос са акустичним поп звуком. Објавио је десет ауторских албума са песмама Банета Крстића. Познат је по песмама: „Скелеџија“, „Теци теци Дунаве“, „Ти знаш“, „Биће боље ако будеш ту“, „Неко неко ко је далеко“, „Ко те има тај те нема“ и другим.

ГАРНИРАНИ СЕНДВИЧ – служен у ресторану „Загреб“ (данас „Атина“). Рецепт је осмислио тадашњи директор Ђорђе Даутовић. На парче хлеба стављао се намаз од испасираног куваног кромпира, сецканог паризера, ренданих киселих краставаца, а мајонез, павлака и кисела вода по потреби. На тај намаз стављани су сардина, кувано јаје (рендано или сечено), кисели краставац, сир или салама. Био је то омиљени доручак не само новосадских ђака него и запослених у оближњим фирмама и установама. Уз ове сендвиче најчешће се пила врућа бела кафа.

„ГАРУДА“ – култно место протагониста и поштовалаца новосадске алтернативне сцене током осамдесетих и деведесетих година 20. века. Налазила се у кући која данас више не постоји, у Гајевој улици бр. 24.

„ГВОЗДЕНИ ЧОВЕК“ – једну од најпрепознатљивијих палата у центру града пројектовао је 1908/1909. будимпештански архитекта Карољ Ковач. Парцела на којој је саграђена има узбудљиву историју јер су се током 19. века на њеној површини смењивали објекти различитих намена (римокатоличко гробље, Римокатоличка црквена општина, Магистрат, приватна кућа). Назив потиче од гвоздене фигуре (оклопа) која је пренета са старије двоспратне куће. Фасада здања је изведена у стилу сецесије с елементима готике и складно је уклопљена у најближе окружење. У њеном приземљу је деценијама постојао веома посећени ресторан „Загреб“ који је касније преименован у „Атину“.

ГИМНАЗИЈЕ – владика бачки Висарион Павловић је 1731. основао „Петроварадинску рођенствено - богородичину школу“, која је имала статус ниже гимназије. Католичка гимназија почела је са радом 1789. На Светог Саву 1810. основана је Српска велика православна гимназија, захваљујући богатом трговцу Сави Вуковићу, који јој је даровао 20.000 форинти. У почетку је била троразредна и петоразредна, настава се изводила на немачком језику, изузев веронауке, док је временом све више у употребу улазио српски језик. Ранг потпуне осморазредне школе, са испитом зрелости, под називом Српска православна велика гимназија новосадска, добила је 1865. Након Првог светског рата гимназија је подржављена и названа је Државна мушка гимназија, док је упоредо са њом постојала, од 1920, и Женска гимназија. Почетком тридесетих година Државна мушка гимназија добила је име „Краљ Александар I“. По уласку окупатора у Нови Сад обновљена је Мађарска краљевска државна гимназија и, у оквиру ње, дозвољен је рад и Српској гимназији, али у складу са мађарским наставним планом. После рата отворене су Мушка, Женска и Мешовита гимназија. Педесетих година Мушка и Женска су се спојиле у Прву мешовиту гимназију, а у исто време постојале су и гимназије „Ђура Даничић“, са наставом на српском језику, и „Павле Пап“, са наставом на мађарском језику. Након реорганизације школства 1952. издвојени су нижи разре-

Стадион „Карађорђе“, четврта деценија 20. века

ди и припојени су основним школама, а гимназије су постале више средње четвороразредне мешовите школе. Данас постоје четири државне гимназије, која носе имена знаменитих Срба: „Јован Јовановић Змај” (баштини традицију Прве српске гимназије новосадске), „Светозар Марковић”, „Исидора Секулић” и „Лаза Костић”.

ГЛАВНА ПОШТА – зграда је подигнута између 1958. и 1963. по пројекту београдског архитекте Драгише Брашована, на крају Булеvara Михајла Пупина. Задњом страном се наслања на стару зграду Поште на Тргу младенаца. Објекат чине централни, тринаестоспратни део и нижи бочни анекси, обложени белим мермером. Ентеријер пријемне сале је изведен по пројекту новосадског архитекте Ђорђа Табаковића. Сматра се да је зграда Поште била први облакодер у Новом Саду.

ГЛАВНА УЛИЦА (ЗМАЈ ЈОВИНА УЛИЦА) – некада је почињала од Владичанског двора и ишла преко главног трга до некадашње Јерменске цркве, а данас се простире од Двора до Римокатоличке цркве. У прошлости се у овој улици, целом њеном дужином, два пута недељно одржавала пијаца, а недељом корзо за младе (преподне за младе из околних места, поподне за градску младеж). После Другог светског рата ова улица је подељена на неколико мањих целина. Средином осамдесетих година 20. века испред Владичанског двора подигнут је споменик највећем дечјем песнику Јовану Јовановићу Змају, по којем данас улица и носи име. У овој улици су живели знаменити људи: Аксентије Мародић, Филип Оберкнежевић, Константин Богдановић, Милица и Јаша Томић, као и чувене породице Дунђерски, Стратимировић, Трандафил и други.

„ГЊАВАТОР” – забављачко и хуманитарно кафанско друштво, духовитог назива, формирано је двадесетих година 20. века и то у гостионици „Код три краља”. Циљ овог неформалног друштва били су забава и размена духовитих досетки и шала. Иако неформалног карактера, „гњаватори” су имали своја правила, а уколико би их неко прекршио, морао је да плати казну за гњаважу, лагање или кршење других правила. То је био један од начина пуњења касе, док је други био давање добровољних прилога. Од прикупљених средстава, чланови су сиромашној деци куповали одела за Врбицу или Божић.

ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА – основана 1958. на традицијама Српске читаонице (1845). Током више од 60 година постојања Библиотека је развила мрежу од 22 огранка и два посебна фонда. Са више од 25.000 корисника и фондом од преко 500.000 књига она је данас једна од највећих јавних библиотека позајмног типа у земљи. Централна зграда, смештена на почетку Дунавске улице, убраја се међу најстарије сачуване објекте у Новом Саду. Ту је 1870. Јован Суботић основао штампарију и издавао политички лист „Напредак”. Каснији власник Арса Пајевић, штампар, књижевник и издавач, заједно са својом супругом Анком, зграду је поконио Православној црквеној општини.

ГРАДСКА БОЛНИЦА – настала od конфесионалних болница у Новом Саду које су се издржавале прилозима грађана. Први физик Новог Сада био је др Јован Апостоловић. Градска неконфесионална болница основана је 1859–1870, а Велика варошка болница 1873. Општа болница павиљонског типа грађена је 1907–1909. Она 1921. прераста у Општу државну, а 1947. у Главну покрајинску болницу. Од 1962, као наставна база Медицинског факултета, прераста у Клинички центар за савремену дијагностичку и терапијску помоћ становништву целе Покрајине.

ГРАДСКА КУЋА – Нови Сад је добио репрезентативно административно седиште тек 146 година након оснивања Магистрата 1. фебруара 1748. Након више промена адреса и израде неколико пројеката у првој половини 19. века, прве озбиљније расправе о изградњи нове Градске куће вођене су у време када је Светозар Милетић био градоначелник. Његова идеја да буде изграђена на Ханском плацу није прихваћена, а након дуготрајних расправа, 1893. је започета градња на Главном тргу. Неоренесансно здање Магистрата је подигнуто по пројектима Георга Молнара и Јожефа Цоцека. Три видљиве фасаде су украшене бројним прозорским отворима и алегориским фигурама које је израдио Јохан Кистнер. Изнад средишта објекта доминира високи торањ у који је 1907. уграђено звоно које је оглашавало пожаре, популарно звано Матилда. Најлепше уређен део унутрашњег простора је богато орнаментисана свечана сала, намењена одржавању важних друштвених и културних догађаја. Од времена изградње, у Градској кући је седео 41 градоначелник и председник Општине, међу којима се највише памте др Стеван Пеци Поповић, др Владимир Деметровић, др Стеван Адамовић, др Бранислав Борота, Алимпије Поповић, Тодор Јовановић, Тима Врбашки и Јован Дејановић.

ГРАНД ХОТЕЛ „МАЈЕР“ – зграда са упечатљивом куполом, која заузима истакнуту позицију на Тргу слободе бр. 5, често је мењала власнике, називе и намену. Од средине 18. века овде се налазила популарна кафана „Зелени венац“. У 19. веку била је место окупљања и дебатована „милетићеваца“ и њихових противника. Изградњу новог, необарокног објекта је 1893. финансирао Емерих Мајер, по коме је хотел добио име. Од 1916. власник постаје Лазар Дунђерски и он мења назив хотела у „Слобода“. У њему су приређивани балови, свечаности и политички скупови, а 25. новембра 1918. ту је одржана Велика народна скупштина која је прогласила присаједињење Баната, Бачке и Барање Краљевини Србији. После Првог светског рата, у дну објекта је изграђен биоскоп „Одеон“. Од 1953. у згради се налазио Дом ЈНА, а након што је постала власништво Војвођанске банке крајем 20. века, знатно је конструкцијски измењена.

Градска кућа, почетак 20. века

ГРБАВИЦА – део Новог Сада који се налази у ширем центру. Источну границу чини Булевар ослобођења, јужну Булевар цара Лазара, северну Футошка улица, док западну границу чине улице Војводе Книћанина и Кола српских сестара. Данашњи назив насеља настао је почетком шездесетих година 20. века, када су на овом простору, у централним улицама насеља, подизани нови стамбени објекти, а главни архитекта је преузео готове архитектонске планове дела Сарајева који се звао Грбавица.

ГРКОКАТОЛИЧКА ЦРКВА (УНИЈАТСКА ЦРКВА) – налази се на углу улица Светозара Милетића и Јована Суботића, а посвећена је апостолима Петру и Павлу. Изграђена је 1822. у стилу еклектике са класицистичким прочељем. Иконе су дело Арсенија Теодоровића и Ивана Ивановића, а иконостас су резбарили браћа Марковић. Једна је од грађевина која није страдала у бомбардовању 1849, захваљујући генералу Павлу Кишу, који је и сам био унијат. То је црква која окупља највећи број новосадских Русина и Украјинаца.

ГРЧКОШКОЛСКА УЛИЦА – једна од најстаријих улица у Новом Саду, између Пашићеве и Милетићеве улице. Назив носи по Грчкој школи коју су основали припадници грчке заједнице, настањени у граду од прве половине 18. века. Грци су ову зграду поклонили Српској православној великој гимназији (1869). Од знаменитих Новосађана у овој улици су живели: лекар др Јован Андрејевић Јолес, правник Теодор Мандић, књижевник Младен Лесковац, сликар, литограф и први српски фотограф Анастас Јовановић, адвокат, публициста и политичар др Илија Вучетић, политичар и председник Матице српске Милош Димитријевић, политичар Михајло Полит-Десанчић, правник и политичар Миша Димитријевић, адвокат др Александар Моч и други.

„ДАЛАРДА” (UJVIDÉKI DALÁRDA-NEUSATZER LIEDERTAFEL) – мушко певачко друштво, основано 1870. Већ 1879. ово друштво покреће иницијативу за отварање музичке школе намењене новосадској деци. У школи су се учили певање, клавир и виолину. Поред концерата које су организовали самостално, друштво „Даларда” учествовало је у заједничкој забави, уз новосадске гимназије и Српско народно позориште, организованој у хуманитарне сврхе 1879, као и на Великој народној забави, коју је 1902. организовало Удружење новосадских дечијих пријатеља.

„ДАНУБИУС” – фабрику кекса и тестенина основао је Фрања Ловрековић 1918. У периоду од 1932. до 1941. изнајмљује је Лудвиг Франк из Марибора, а затим прелази под окупациону управу. После Другог светског рата фабрика је национализована. Заједно са млином „Војводина” 1983. улази у састав АИК „Нови Сад”. Од друштвеног предузећа постаје деоничко друштво, а 2006. улази у састав „Делта аграра”.

ДЕТЕЛИНАРА – почетком двадесетих година 20. века подручје данашње Детелинаре било је неизграђена површина претежно засејана детелином, па је на основу тога настао и данашњи назив насеља. После Другог светског рата почињу урбанизација и насељавање овог дела града, изграђују се модерне вишеспратнице и насеље добија данашњи изглед. Дели се на Стару и Нову Детелинару.

ДЕЧИЈА БОЛНИЦА – Болница српских православних црквених општина Епархије бачке, основана током Другог светског рата, са циљем да лечи децу из логора у Шарвару, оболелу од туберкулозе. Епархија је покренула ширу акцију спасавања деце из овог логора, уз дозволу мађарских власти, и њиховог размештања по породицама. Због великог броја оболеле деце отворена је ова болница, која је радила у Новом Саду од јула 1942. До краја рата у њој је лечено 441 дете. Радила је захваљујући прилозима црквених општина и верника, а нега и лечење су били бесплатни.

ДЕЧИЈЕ СЕЛО – изградњом првог СОС Дечијег села у Имсту (Тирол) 1949. Херман Гмеинер и група хуманиста поставили су темељ идеји која је обухватила цео свет: омогућити деци и младима да имају дом испуњен љубављу у достојанству и топлини, подржавајући их у тешким животним ситуацијама. Установа за смештај деце без родитељског старања Дечије село у Сремској Каменици, отворена 1975. као део бројне породице СОС Дечија села, носи име хуманисте др Милорада Павловића.

ДИРЕКЦИЈА ДТД – монументална шестоугаона палата у непосредној близини Варадинског моста изграђена је 1954. по пројекту Бранислава Ристића. Целокупна улична фасада је обложена белим мермером, веома скупоценим у време раног социјализма. Заједно са стамбеним објектом исте висине на јужној страни Булевара Михајла Пупина формира добро осмишљен, полукружни трг.

„ДНЕВНИК” – најстарија новинско-издавачка и штампарска кућа у Војводини. Лист „Дневник” су илегално покренули војвођански антифашисти за време мађарске окупације 15.11.1942, а првобитно име му је било „Слободна Војводина”. Штампан је у илегалној подземној штампарији на тадашњој периферији Новог Сада. Лист је био политичког карактера и представљао је гласило Покрајинског народноослободилачког одбора Војводине. Први уредник листа био је народни херој Светозар Марковић Тоза. Од 1944. излази дневни лист „Дневник” на српском и мађарском језику (из мађарске верзије касније настаје „Мађар Со”). Популарна издања: „Невен”, „Пољопривредник”, „Добро јутро”, „Ловачке новине”, „Службени лист АП Војводине”, „Еликсир”.

ДОБРОТВОРНА ЗАДРУГА СРПКИЊА НОВОСАТКИЊА – женско грађанско друштво, основано 1881. на иницијативу угледних Новосађанки српске националности. Прву упра-

ву, између осталих, чиниле су Софија Дунђерски, Нана Натошевић и Милица Милетић (касније удата Томић). Током вишедеценијског постојања чланице Задруге су одржале бројне хуманитарне акције са циљем прикупљања средстава за сиромашу децу, удовице, самохране мајке и, уопште, социјално и економски угрожено становништво. Важна мисија друштва била је помоћ у школовању и економском осамостаљивању бројних младих жена. Задруга је 1884. организовала Прву изложбу народних и вештачких рукотворина у Новом Саду. На изложби су била приказана чак 3302 предмета које су ручно израдиле Српкиње са простора читаве тадашње Аустроугарске. Током Првог светског рата, бројне чланице су бринуле о рањеницима и болесницима у привременим болницама.

ДОМ НОВОСАДСКЕ ТРГОВАЧКЕ ОМЛАДИНЕ – стамбено-пословна зграда саграђена 1931/32. по пројекту архитекте Ђорђа Табаковића на Булевару краљице Марије (данас Булевар Михајла Пупина) у стилу модерне. Друштво новосадске трговачке омладине је основано 1902. под геслом „Свој своме“. У згради се налазила вечерња трговачка школа, одржавали су се културни и забавни догађаји. У приземљу, на углу зграде, некада се налазила „Дивилдова апотека“, а касније „Апотека Нови Сад“. До 2021. у овој згради се налазила редакција Радио Новог Сада.

ДОМ НАРОДНОГ ЗДРАВЉА – изграђен 1925. по пројекту руског архитекте Јурија Николајевича Шретера и представља умањену реплику санктпетербуршког Сената. Класицистичка палата је окренута према Булевару Михајла Пупина и Улици Иве Лоле Рибара, а њен угаони део је посебно истакнут низом дорских стубова. У овом објекту данас се налази Дом здравља „Булевар“.

ДОМ РАТНИХ ДОБРОВОЉАЦА – саграђен 1939/1941. на углу Шумадијске улице и Улице Стевана Милованова, по пројекту архитекте Ивана Гргинчевића. Дом је подигло Друштво ратних добровољаца од 1912. до 1918. за своје седиште. Архитектонски концепт зграде је у духу модерне са декоративним елементима инспирисаним средњовековном градитељском традицијом. На почетку Другог светског рата окупатор је Друштву забранио рад, а нова послератна власт његов рад је укинула, имовину конфисковала а зграду уступила Културно-уметничком друштву „Светозар Марковић“.

„ДОРНШТЕТЕР“ – посластичарница коју је у палати „Гвоздени човек“ од 1913. држао Јакоб Дорнштетер. Важила је за отмено место које је, на свом врхунцу, имало више од стотину седишта. У понуди су биле мађарске и војвођанске посластице. После Другог светског рата је подржављена, а наследили су је локали „Москва“, „Загреб“ и „Атина“.

Дом новосадске трговачке омладине, средина 20. века

Нови Сад
Novi Sad

ДУНАВ – друга европска река по дужини тока, од извора у Шварцвалду до ушћа у Црно море, пролази кроз десет европских земаља. Нови Сад је настао на његовој левој обали, и река чини нераздвојиви део живота Новосађана. Ширина корита на новосадском сектору је одређена дунавским раседом који је прислоњен уз северне обронке Фрушке горе. Због тога је његова десна обала мање разуђена и краћа је од леве. Протиче кроз новосадску општину између Бегеча и Ковиља, на дужини од око 50 km. Апотекар Франц Шамс још двадесетих година 19. века описује Нови Сад као живу варош, чији су динамични просперитет и развој везани за Дунав, а аустријски генерал Молинари, рођен у Тителу (1820), наглашавао је предности града на реци аргументом да „везе Новог Сада са целим светом могу да се одржавају на води”. Занимљив је податак да се, пошто до краја осамдесетих година 20. века није било ископаних а ни артеских бунара, за пиће користила дунавска вода. Река је за град имала велики војностратешки и економски значај. Она је, како у прошлости, тако и данас, највећи природни ресурс града.

ДУНАВСКА УЛИЦА – сматра се једном од историјских градских улица, насталих у најужем језгру града, спајајући га са Мостобраном. Дуго је била само делимично насељена због неприступачног терена и немогућности градње цивилних објеката у близини Мостобрана. Старији део улице био је уређен још средином 18. века, имао је оријентални изглед и значајно је страдао у бомбардовању 1849. Новији део добио је коначан изглед у 20. веку изградњом зграде Суда (Музеј Војводине), уређењем Дунавског парка, потом и изградњом Малог Лимана. У њој се и данас одржава традиција породичних заната (Књиговезница породице Ивковић, оштрач Хошек). У овој улици су живели Светозар Милетић, Јаша Томић, велепоседници Дунђерски, Арса и Анка Пајевић и многи други. Данас су у овој улици смештене три врло значајне музејске институције: Музеј Војводине, Музеј савремене уметности Војводине и Музеј града Новог Сада (Збирка стране уметности).

ДУНАВСКИ ПАРК – из проширеног шеталишта, које се налазило уз саму обалу рукавца Дунава, касније је израстао први новосадски парк. Након насипања бара обраслих трском и врбама остало је само мало језеро, са острвом у средини на коме је засађена жалосна врба. Ово је учињено у спомен на трагично настрадалу царицу Јелисавету Баварску 1898. Парк је 1912. добио ограду. Дрвена салетла била је направљена за извођење концерата. Уз музицирање, углавном војних оркестара, могло се уживати и заплесати валцер. Између два светска рата, парк је интензивно преуређиван и прошириван, а његов данашњи изглед осмислио је др Ратибор Ђорђевић. Поред скулптуре „Нимфе”, рада вајара Ђорђа Јовановића, парк красе и биста Бранка Радичевића и бронзани споменик Ђури Јакшићу, рад вајара Јована Солдатовића. У деведесетим годинама

Дунавска улица, средина 20. века

прошлог века постављене су и биста Мирослава Антића и фигура преподобног Сергија Радоњешког, поклон Друштва руско-српског пријатељства из Москве. Језеро је реконструисано 1978. и од тада га краси фауна.

ДУЊЕРСКОВО ПОЗОРИШТЕ – након великих расправа о месту изградње Српског народног позоришта, 1895. је изграђено и отворено ново здање у дворишту Хотела „Јелисавета”. Средства за градњу је дао Лазар Дуњерски, а пројекат је израдио Владимир Николић. Објекат је био модерно опремљен и имао је електрично осветљење. Позориште је било једно од најпријатнијих места забавног живота Новосађана, а у њему је 1918. изведена и прва послератна представа „Хеј Словени”. Нажалост, несрећним случајем, зграда је изгорела 23. јануара 1928.

„БАВА” – један од културних градских клубова, основан 1976, налазио се на горњем платоу Петроварадинске тврђаве, испод терасе и Официрског павиљона. Име је настало као скраћеница за Петроварадинску тврђаву.

БАЧКО ИГРАЛИШТЕ – налази се уз леву обалу Дунава, поред Универзитета, а у близини Штранда. Изграђено је 1936. по пројекту инж. Милутина Матића. Поред фудбалског терена, који је првобитно био намењен за слетске вежбе и атлетске дисциплине, изграђени су атлетска стаза, која је зими служила за клизање, као и терени за тенис, одбојку и кошарку. Простор је окружен густо засађеним јаблановима, те делује као парк.

БУРЉИЦ – православни празник који се прославља 3/16. новембра као успомена на пренос моштију Св. Георгија (Ђорђа, Ђурђа) одабран је за славу Града Новог Сада 2006. На иконама се представља у стојећем ставу са копљем или мачем у руци.

ЕВАНГЕЛИСТИЧКА ЦРКВА – Словаци евангелистичке вероисповести доселили су, у већем броју, у Нови Сад почетком 19. века. По доласку саградили су мању цркву која је уједно била и школа. Уништена је у Буни, током бомбардовања 1849. Изградња нове цркве завршена је 1886, а заслужним градитељем сматра се Јозеф Цоцек. Урађена је по пројекту архитекте Георга Бема, у еклектичком стилу са барокним торњем и тежиштем на класицистичким елементима. Налази се на углу Масарикове и Шафарикове улица.

ЕГЗИТ (EXIT) – музички фестивал, основан у Новом Саду 2000, први пут је одржан испред Филозофског факултета. Следеће године фестивалска дешавања пресељена су на Петроварадинску тврђаву, где се и данас одржавају. Убрзо је постао један од најбољих музичких фестивала у Европи, угостивши највеће звезде светске музичке сцене. Добитник је титуле „Најбољи европски фестивал”, освојене на Европским фести-

валским наградама у Холандији (2014, 2018), а проглашен је и за најбољи европски фестивал на Британским европским наградама (2007).

„ЕЋШЕГ” (СТРЕЉАНА) – након што је 1849. изгорела стрељана, у којој је било седиште Стрељачког друштва (основано 1790), градња новог објекта је започета 1889. по пројекту Георга Молнара. Он је осмислио зграду сложене основе и разуђеног кровишта, са једном великом и две мање свечане сале у унутрашњости. Посебно је интересантна осликана таваница у великој сали на којој су приказане четири жанр-сцене с мотивима лова и сеоског живота. Између два светска рата архитекта Александар Шумахер је извршио мању доградњу и у дворишном простору поставио летњи биоскоп. После 1945. зграда је национализована и дата на коришћење разним спортским удружењима. Током 2012. потпуно је обновљена, а од 2018. у њој се налази Културна станица.

„ЕЛЕКТРОПОРЦЕЛАН” – предузеће је основано 1922. као деоничко друштво за производњу предмета од керамике, мајолике и шамота. У свој производни програм 1928. уводи електроизолационе материјале. Након Другог светског рата до 1952. као власништво државе, наставља производњу електроматеријала. Од 1970. до 1992. је било у саставу система „Раде Кончар” из Загребa, а затим наставило пословање као деоничко друштво до 2004, када је приватизовано.

ЕЛЕКТРОТЕХНИЧКА ШКОЛА – велики сецесијски објекат у Футошкој улици бр. 17 наменски је подигнут 1912. за потребе Мађарске католичке гимназије. Раније се на овој парцели налазила Градска болница. Аутор пројекта није тачно утврђен, а као могући се помињу Бела Пекло и Микша Штробл. У уређењу објекта је постигнут потпуни склад, а посебна пажња је посвећена свечаној сали са две подижене ложе. Након 1918. овде је била смештена Државна женска учитељска школа са интернатом, а данас је ту Електротехничка школа „Михајло Пупин”.

ЕЛИБЕРТАЦИЈА – статус слободног краљевског града Нови Сад је стекао 1. фебруара 1748. Тада је аустријска царица Марија Терезија издала Повељу којом се Петроварадински Шанац проглашава слободним краљевским градом под називом Neoplanta (лат.), Neu Satz (нем.) и Uj Videgh (мађ.), које је у преводу на српски гласило Нови Сад. Заузврат Новосађани су послали 80.000 рајнских форинти у царску касу. Први Магистрат, као највиши орган власти у граду, конституисан је 15. марта 1748. Састојао се од 12 сенатора (половину су чинили Срби, а другу половину Немци), градског капетана, који је био шеф полиције, и великог судије, који ће касније преузети функцију градоначелника. По правилу, ако је градски капетан био православац, велики судија је биран из редова католика, и обрнуто. У Статуту, који је имао двадесет тачака, садржана су права, дуж-

ности и обавезе града и његовог становништа. Град и његови житељи колективно су добили статус племића, што је имплицирало ослобађање од многих плаћања. Град је добио грб, органе власти, а у његову територију је ушло милитарно и камерално насеље (осим Мостобрана и Ченеја). Одређени су два пијачна дана (уторак и субота) и четири годишња вашара (20. март, 19. мај, 10. јул и 29. октобар). На основу ових привилегија град се убрзано развијао, привредно и културно јачао, те убрзо постао значајно место јужне Угарске.

ЕНГЛЕСКО-ЈУГОСЛОВЕНСКА ДЕЧИЈА БОЛНИЦА – оснивач дечије болнице за лечење туберкулозе костију и зглобова у Сремској Каменици (1934–1985) била је др Кетрин Мекфил, лекарка из Шкотске, велика хуманисткиња и добротворка српског народа. Болница је основана на падинама Фрушке горе где је било довољно сунца и свежег ваздуха, што су према тадашњим схватањима били неопходни услови за лечење коштано-зглобне туберкулозе. Била је прва специјализована установа те врсте, а изузетно је значајна што је примала децу сиромашних родитеља који нису могли платити трошкове дуготрајног и скупог лечења. Изнад главног улаза објекта је медаљон са симболичном фигуром дечака и записом *Salvate Parvulos* – Чувајмо децу.

ЖЕЖЕЉЕВ МОСТ (МОСТ БРАТСТВА И ЈЕДИНСТВА) – железничко-друмски лучни мост је саграђен 1961. Био је, за то време, јединствен пример моста за који је коришћен преднапрегнути бетон. У првој фази су изграђени лукови, а затим коловоз који је „висио“ на челичним сајлама закаченим за лукове. Пројектовао га је инжењер Бранко Жежељ. Повезивао је Нови Сад и Петроварадин и био део међународне пруге и транзитног пута. Срушен је у НАТО бомбардовању Југославије 1999. На месту срушеног моста 2018. је завршена градња новог моста према пројекту Александра Бојовића.

ЖЕЛЕЗНИЧКА СТАНИЦА – један од архитектонских симбола Новог Сада, подигнута је у склопу послератне трансформације, индустријализације и урбанистичког планирања града. Монументално модернистичко здање је подигнуто у периоду 1963–1964. по пројекту архитеката Имреа Фаркаша и Милана Матовића. Садржи репрезентативни хол са чекаоницама, ресторан, велику кино-салу, део за управљање саобраћајем, за истовар и преглед возова. Зграда има карактеристичан „тестерасти“ кров који је замишљен као асоцијација на кровове војвођанских кућа. Стара Железничка станица, саграђена 1882. на простору данашње Лиманске пијаце, укинута је због измештања пруге и изградње нове станице.

ЖЕЛЕЗНИЧКА УЛИЦА – некада је водила до старе Железничке станице. Пре буне 1848/49, у којој је овај крај страдао, у једном њеном делу (данас Трг младенаца) налазила се брашнарска пијаца. У другој половини 19. века изграђене су репрезентативне, велике

куће, као и велики број гостионица, Хотел „Централ“, а трамвај који је водио до Железничке станице пролазио је овом улицом.

„ЖЕНА“ – часопис, ангажовани лист, који се бавио питањима еманципације жена и који је подстицао женско стваралаштво на свим пољима живота и рада, дело је храбре и енергичне кћерке Светозара Милетића, Милице Томић. Покренут је 1911. и у континуитету је излазио до Првог светског рата, а након тога, све до 1921, био је часопис за поуку и забаву. Милица Томић је била уредница листа осам година.

„ЖЕНСКИ СВЕТ“ – лист Добротворне задруге Српкиња Новосаткиња, излазио у Новом Саду од 1886. до 1914. Оснивач и главни уредник био је Аркадије Варађанин, секретар ове организације. Циљ листа је био да се све женске задруге повежу у једну духовну заједницу и општи културни развитак. Лист је доносио савете о здрављу, о радовима у башти, о домаћичким пословима, о подизању деце, а редовно је обавештавао о активности женских добротворних задруга.

„ЖУТА КУЋА“ – једно од многих култних градских места која више не постоје. Објекат, односно двоспратна жута кућа, у којем је био смештен клуб, налазио се на Кеју у близини уласка на Штранд. Основао ју је 1988. бубњар „Обојеног програма“ Еди Келер, по напуштању бенда. Клуб је од оснивања постао епицентар алтернативних дешавања у Новом Саду и током турбулентних деведесетих био је место где су наступали бендови попут „Вриска генерације“, „ГББ“, „Атеист репа“, „Андрле“, „Дисциплине кичме“ и других.

„ЗАСТАВА“ – српски политички лист који је излазио од 1866. до 1929. Покренуо га је и уређивао Светозар Милетић, вођа српског народног покрета у Војводини. Лист се залагао за националну равноправност у Аустроугарској, за уједињење и ослобођење Срба, као и за стварање независних балканских држава. Углавном је био читан у круговима занатлија, трговаца и сељака, нижих службеника. Осим Милетића, уредници су били Миша Димитријевић, Јаша Томић.

„ЗМАЈЕВЕ ДЕЧЈЕ ИГРЕ“ – манифестација основана 1957. у Новом Саду у част великог српског песника Јована Јовановића Змаја. Први пут је одржана у јуну 1957, под називом „Фестивал дечје поезије, драме и луткарског позоришта“ у организацији Матице српске, а 1969. њен назив је промењен у „Змајеве дечје игре“. Игре се, уз богат и разноврстан програм, одржавају сваке године у јуну. Свечано отварање је у Змајевом музеју у Сремској Каменици, затим се програм наставља у Змај Јовиној улици у Новом Саду. Игре окупљају писце за децу, музичке, ликовне и драмске уметнике из Србије, као и велики број деце.

Жежељев мост, око 1980.

ЗМАЈЕВИ ЧАСОПИСИ – реч је о часописима: „Комарац” (1861–1869), „Жижа” (1871–1874), „Змај” (1864–1871) и „Стармали” (1878–1889). Својим моћним пером песник се у овим часописима на себи својствен начин укључио у политичку борбу против мађарских хегемониста, промађарски оријентисаних српских конзервативаца и клерикала из Војводине, а поврх свега и против званичне политике Кнежевине Србије и њених политичара, због чега је тадашња власт покушавала да угаси ове часописе.

ИЛИЋЕВА ЗБИРКА – популаран назив за Збирку стране уметности Музеја града Новог Сада, отворену 1968. у репрезентативном необарокном здању које је 1903. за новосадског каменоресца Стевана Шомана пројектовао бечки архитекта чешког порекла Франц Вурда. У објекту је од 1968. смештена некадашња приватна колекција др Бранка Илића, новосадског градоначелника и лекара, који је 1966. Граду и Покрајини поклонио око 440 предмета ликовне и примењене уметности страног порекла. Збирка стране уметности представља једну од три највеће музејске колекције европске уметности у Србији.

ИНДЕКС СЕНДВИЧ – у две „црвене” трафике, „Академац” и „Маја”, између факултета и студентских домова „Бајић” и „Влаховић”, могао се од 1984. купити највећи сендвич у Новом Саду. Осмислио га је власник „Академца” Денис Улсен и назвао „Index”. Поред огромне кифле, обавезни састојци су сир, шунка, премази (мајонез, павлака, кечап), шампињони и салата (зелена, парадајз, краставци). Сендвич се, затим, загревао и служио топао. Многим студентима представљао је уједно доручак и ручак, а може да се сматра новосадским специјалитетом брзе хране.

ИНСТИТУТ ЗА РАТАРСТВО И ПОВРТАРСТВО – основан као Пољопривредна огледна и контролна станица 1938. са делатношћу истраживања усмерених на стварање сорти и хибрида ратарских, повртарских, крмних, индустријских, лековитих и зачинских биљака. Током свог постојања мењао је статус, организацију и назив. Са научним тимом од преко 100 истраживача, од чега је више од 90 доктора наука, Институт спроводи истраживања у оквиру области биотехничких наука, као што су генетика и oplemeњивање, семенарство, микробиологија, физиологија и биохемија, агрохемија, мелиорација земљишта, фитопатологија, ентомологија, фитотерапија и токсикологија.

ЈАЦИЈА – обичај Новосађана да се вечерње време оглашава звонима, а два сата након тога се ишло на спавање, називан је јација. До 1849. јација је оглашавана са Римокатоличке цркве у центру, а после тога са звоника Алмашке цркве. Зависно од годишњег доба, звона су се оглашавала између 18 и 20 сати.

ЈЕВРЕЈСКА УЛИЦА – назив је добила по становништву које је припадало јеврејској заједници. Наиме, после стицања статуса слободног краљевског града Нови Сад је имао обавезу да организује јеврејски квартал у којем је требало да живе сви новосадски Јевреји и да ту изграде и Синагогу. Међу најпознатијим јеврејским породицама су Хиршл, Мозес, Шосбергер, Дајч, Кон, Сатлер, Бем и друге. Улица се протезала од Градске куће до Успенске улице, а у њој су се налазиле бројне трговине, ординације и канцеларије. Данас се простире од Позоришног трга до Булевар ослобођења.

ЈЕРМЕНСКА ЦРКВА – популаран назив за некадашњу Цркву Св. Гргура Просветитеља која се налазила у Улици краља Александра. Првобитни храм су у Петроварадинском Шанцу 1746. подigli Јермени римокатолици, избегли из Београда 1739. Храм је у потпуности уништен у бомбардовању 1849, а обновљен је 1872. средствима Марије Трандафил и према пројекту Георга Молнара. У цркви су током два века служили свештеници из јерменског реда мехитариста. Јерменска заједница је у првој половини 20. века ишчезла, а храм је, по други пут, порушен 1963. ради пробијања данашњег Булевар Михајла Пупина. Обележени темељи некадашњег храма, гробница породице Ченази-Томановић и споменик-хачкар из 1992. данас представљају једине видљиве успомене на новосадске Јермене.

ЈОВАНОВСКА ЦРКВА – црква посвећена Св. Јовану Претечи, уз коју су постојали школско здање и гробље, налазила се на Житном тргу у Јовановском крају. Била је то најстарија православна црква у Новом Саду подигнута око 1700. у барокном стилу. Иконостас је радило више мајстора, међу којима и Петар Клајић. Порушена је у буни 1848/1849, а обновљена је 1853. Након рушења 1921. многи предмети из цркве однети су у Сантово (Мађарска). Од делова порушене цркве 1927. је подигнута капела на Успенском гробљу, посвећена Св. Јовану Крститељу.

ЈОДНА БАЊА – сазидана на месту некадашњег градског купатила и извориштатоле, минералне, јодне воде, као одељење Градске болнице за лечење и рехабилитацију реуматичних болести (1908–1909). Њен први управник био је др Вилхелм Вилт. Бања је била позната по сланим и сумпорним купкама у којима су здрави уживали, а болесни се лечили. Данас је то савремена реуматолошка болница и једина специјализована установа ове врсте у Војводини. Здање Јодне бање саграђено је 1909/1910. по пројекту будимпештанског архитекте Имреа Франчека и представља драгуљ сецесијске архитектуре.

„ЈУГОАЛАТ” – новосадска фабрика за производњу алата и прибора за машине. Поттицала је од радионице коју су 1935. основали Људевит Пот и Макс Шлезингер. На темељима фабрике, која је конфискована после Другог светског рата, 1946. је основана фабрика

Јодна бања, око 1915.

алата „Југоалат“, чији производи су извозом стизали у државе Европе, Азије и Африке. После вишегодишњих власничких трансформација и судских одлука о стечају, реорганизацији и банкроту, ова фабрика више не постоји.

„ЈУГОДЕНТ“ – најстарији произвођач медицинске опреме и једини произвођач стоматолошке опреме у Југославији. Настао је од фирме „Драграф“ (1942–1944), чији је оснивач био др Адам Граф, зубни лекар из Новог Сада. Основан 23. октобра 1944, на Дан ослобођења Новог Сада, израстао је током седамдесетих и осамдесетих година 20. века у фабрику чије име је било препознатљиво широм света. Иако је био тако успешна фирма, чија се медицинска опрема продавала на свим континентима, 2013. је престао да постоји.

КАМБЕРОВА КУЋА – једна од најстаријих кућа у Новом Саду, налазила се у Улици Јована Суботића бр. 13, а носила је име по Јовану Камберу, некадашњем градоначелнику (1840–1848). Кућа је саграђена у време прелаза барока у класицизам и први пут је поменута у земљишним књигама 1809. Преживела је бомбардовање 1849, али је, у запуштеном стању, коначно срушена 2015.

КАМЕНИЧКИ ПАРК – највећи новосадски парк са површином од 20 хектара, налази се на десној обали Дунава. Заједно са дворцем Марцибањи-Карачоњи, чија градња је почела крајем 18. века, представља културно добро од великог значаја као просторна културно-историјска целина, а сам парк је споменик природе. Грађен средином 19. века по узору на енглеске паркове, са вештачким језером, каменим клупама и скулптурама, имао је 88 врста дрвећа, велики број биљних врста и 86 врста птица.

КАМЕЊАР – викенд-насеље дуж леве обале Дунава, у југозападном делу Новог Сада, настало на некадашњој ади насипањем речне обале земљом, шутом и камењем. Ту је довлачен камен за изградњу обалоутврде па се сматра да му је име тако настало. Прве сојенице овде су подигли спортски риболовци, а временом су се изглед објеката и само насеље знатно променили. Данас је ово модерно, урбанизовано викенд-насеље до којег се стиже асфалтним путем.

КАНАЛ ДТД – каналска мрежа која повезује токове река Дунава и Тисе кроз Војводину. Дугачка је 960 km. Својом мрежом повезује 80 насеља, а преко овог канала изграђено је 86 мостова. Његова основна намена је одводњавање и наводњавање. За његову претечу сматра се Велики бачки канал (1793–1801) који је представљао највећи водопривредни систем у дунавској регији и Југоисточној Европи. Идејни творац је инжењер Никола Мирков, а систем је завршен 1977. Количина ископане земље приближна је оној која је ископана приликом градње Панамског канала.

КАПЕЛА Св. ЈОВАНА НЕПОМУКА – традиција поштовања светитеља чешког порекла Јована Непомука огледала се у подизању цркава и постављању кипова уз реке и речице, поред мостова и прелаза. У оквиру Мостобрана постојала је капела посвећена овом светитељу, подигнута 1730, а срушена 1928, током градње моста између Петроварадина и Новог Сада. Тада је сачувани кип Св. Јована Непомука пренет у Доњи град Петроварадина. Данас се налази у дворишту Цркве Узвишења Светог крижа у Петроварадину.

КАРАТЕ – прва карате секција основана је 1968. при Џудо клубу „Славија“, а потом је 1970. формиран Карате клуб „Војводина“. За релативно кратко време новосадски каратисти освојили су преко 50 медаља на светским и европским такмичењима. Најуспешнији је био Душан Дачић, освајач сребра на светском првенству (1980) и 14 медаља на европским такмичењима.

КАСАРНА „АРЧИБАЛД РАЈС“ – велики војни објекат у Футошкој улици бр. 54 у коме су, током 20. века, боравиле четири војске. Саграђен је на земљишту футошког грофа Рудолфа Котека, а грађевинске радове је извео Имре Кицвегер. Архитектонски и декоративни детаљи упућују на неоренесансне узорне и традицију бечких архитеката. Према плановима Ђорђа Табаковића, 1947. је изведена доградња комплекса који је крајем 20. века изгубио своју првобитну намену.

КАТАСТАР (КОМОРСКА КУЋА) – необарокна зграда на углу Јеврејске улице и Улице Васе Пелагића саграђена је 1900. као Коморска кућа или царинарница. Изразито декоративан објекат украшавају бројни прозорски отвори и угаони улаз, кровни ризалити и купола с лантерном, као и фасадне опеке у два тона. Уз главну зграду истовремено су саграђене и две партерне куће у којима су живели службеници. Зграда и данас има административну функцију – у њој је смештен градски Катастар.

КАТЕДРАЛА (РИМОКАТОЛИЧКА ЦРКВА ИМЕНА МАРИЈИНОГ) – налази се на северо-источној страни Трга слободе. Прва католичка црква у Новом Саду, на истом месту, подигнута је у првој деценији 18. века. Рушена је 1742. и 1849, али је сваки пут подизана нова. Планови за изградњу цркве са данашњим изгледом започети су 1891. Према пројекту Георга Молнара и са предузимачима Стефаном Гусеком и Карлом Лерером завршена је 1894. Црква ширине 25 m и дужине 52 m, има торањ висине 72 m. У цркви су четири олтара посвећена Мајци Божијој, Исусовом ускрснућу, Св. Флоријану и Христовом гробу. Новосађани је називају Катедралом, иако она то није.

КАТОЛИЧКА ПОРТА – налази се у језгру Новог Сада, иза Римокатоличке цркве Имена Маријиног, због чега и носи такав назив. На овом простору некада се налазило гробље

Римокатоличка црква Имена Маријиног на Главном тргу, око 1880.

које је измештено средином 18. века код Цркве Св. Рока. Најстарији објекат у оквиру Порте је Римокатолички жупни дом или Католичка плебанија (1808), изграђена у барокно-класицистичком стилу, а најмлађи је Културни центар (Трибина младих). Најмонументалнија је, свакако, стамбено-пословна палата „Ватикан” (1930), коју је пројектовао и радове извео инж. Дака Поповић.

КАТОЛИЧКА ШТЕДИОНИЦА (ВОЈВОЂАНСКА БАНКА) – велику двоспратну палату на главном градском тргу пројектовао је 1907. будимпештански архитекта Липот Баумхорн. На овом месту се од 1852. налазила кућа породице Дедински, а репрезентативно сецесијско здање је изграђено као Штедионица новосадског католичког становништва. Након Другог светског рата овде је био смештен Филозофски факултет, а осамдесетих година 20. века објекат је постао седиште Војвођанске банке.

КЕНИГШТЕТЛЕРОВА ПАЛАТА – једноспратна историцистичка зграда је саграђена 1894. у непосредној близини некадашње Житне пијаце (Трг Марије Трандафил 7). Финансирана је средствима породице Кенигштетлер, власника фабрике сирћета која се налазила у позадини куће. Осим декоративне, еклектичне фасаде, објекат је красила богато декорисана унутрашњост која је нестала у току новијих преправки.

КЛАЈНОВА ПАЛАТА – стамбено-пословна зграда подигнута 1933. у Улици краља Александра, по пројекту архитекте Ђорђа Табаковића, у стилу модерне. Извођач радова био је новосадски инжењер Емил Санто. Архитектонско решење ове четвороспратнице било је врло иновативно за своје време. Зграда је подигнута између две ниске, старије спратне куће, чиме је нарушен изглед дела старог језгра града. Палата је припадала чувеном новосадском трговцу Еугену Клајну, познатом и као „краљ чарапа”, који је у њој држао трговину.

КЊИЖАРА АРСЕ ПАЈЕВИЋА – највећа новосадска књижара друге половине 19. века, основана 1877. Била је смештена у породичном дому Пајевића који се налазио у Дунавској улици. Издавачка делатност Арсе Пајевића је наставила традицију Емануила Јанковића јер је, пре свега, била окренута образованим читаоцима. Штампариија је 1895. продата Ђорђу Ивковићу, а након његове смрти књижару је преузео Светозар Огњановић.

„КОД КАМИЛЕ” – једна од најстаријих гостионица, потиче из прве половине 19. века, налазила се на углу улица Његошеве и Шафарикове. Њен дугогодишњи власник био је Петар Јовичић, звани Пера Камила. Сматра се најчувенијом новосадском и српском „литерарном” кафаном. У њој је често гостовало Летеће дилетантско позориште, приређујући представе, а касније је ту било стециште новосадских глумаца Мите Ружића,

Клајнова палата, око 1960.

Лазе Телечког, Андре Лукића и других. Последњи власник био је Сима Тиквић из Черевиха. Кућа у којој се кафана налазила срушена је 1930.

„КОД ТРИ ГЛАВЕ ШЕЋЕРА“ – позната новосадска радња колонијалне робе налазила се у некадашњој Главној улици (Змај Јовина бр. 2). Припадала је Љуби Стефановићу, који се већ тада сматрао доајеном новосадског трговачког сталежа. Фирма је основана 1866. и уживала је углед радње са највећим избором зачинске и колонијалне робе, деликатеса и вина. Купљена роба достављана је и на кућну адресу, а могла се поручити и телефоном.

„КОД СУНЦА“ – изградњу једносратног необарокног објекта у Јеврејској улици бр. 1 (1852.) је финансирао Васа Васиљевић. У њему је отворио чувену гостионицу „Код сунца“, где су извођене популарне позоришне представе и организоване игранке. Касније су у њему били смештене управе Среза и Округа, као и део војне администрације. У последњим деценијама 20. века објекат је носио популаран назив „Драгстор“, према продавници у приземљу која је прва у граду радила до касне вечери.

„КОД ТРИ КРАЉА“ – гостионица у данашњој Пашићевој улици, названа по мудрацима Мелхиору, Гашпару и Балтазару, чија је зграда подигнута средином 19. века. У првој половини 20. века била је стециште занатлија. Њен дугогодишњи власник био је Раде Сланкаменац. Данас је у овом објекту Француски културни центар.

КОМАНДА НОВОСАДСКОГ ГАРНИЗОНА – војни комплекс се састоји од три зграде, саграђене у различито време и различитих стилских карактеристика. Обухвата кућу у Дунавској улици која је, у стилу романтизма, подигнута 1881. за адвоката Јозефа Клајнчека. На углу се налази некадашњи Хотел „Фабри“ с почетка 20. века, а највећи део парцеле заузима еклектично-сецесијска палата некадашње Српске задружне банке коју је 1925. извело предузеће Даке Поповића, каснијег првог бана Дунавске бановине. Одмах по изградњи, зграду је откупило Министарство војске, а исту намену има и данас.

„КОРА ХЛЕБА“ И ОБДАНИШТЕ – екуменска хуманитарна организација, основана 1925. на иницијативу новосађанке Јелене Кон. Акције друштва биле су усмерене, пре свега, на помоћ деци без родитеља, сиромашној деци, али и младим мајкама. У оквиру друштва постојали су обданиште, дом за одојчад и медицинско саветовалиште. Од 1933. постојало је своју зграду, у данашњој Улици Соње Маринковић бр. 1. Објекат је пројектовао архитекта Ђорђе Табаковић, у стилу модерне. Изнад улаза у зграду налази се скулптура „Мајка са дететом“, рад вајара Михаља Каре, која јасно упућује на основну намену објекта, као и организацију која је у њему била смештена.

КОРЗО – обичај да одлазе у шетње и на излете у природу усталио се код Новосађана већ у првој половини 19. века. Током друге половине овог века главно шеталиште било је у Дунавском парку, где се налазила променада, на којој је свирала војна музика. Касније, у првој половини 20. века, шеталиште Новосађана средњих и старијих година било је на левој страни Улице краља Александра до Јерменске цркве, док је за младе било на другој страни те улице, од Градске куће, поред Клајнове палате, до Париског магацина. У послератним годинама корзо је мењао локације, а најдуже се задржао у Змај Јовиној улици и на Булевару Михајла Пупина.

КОШАРКА – Новосађани су се са кошарком први пут упознали 1924, али је ова игра заживела за време окупације 1942. у оквиру УАК-а (Újvidéki Atletikai Club). Игралште за кошарку изграђено је у дворишту Српске велике православне гимназије 1943. Поред „Војводине“, значајнији кошаркашки тимови били су „Партизан“, „Славија“, „НАП“. Највише трага у кошаркашкој игри оставила је Марија Вегер, освајачица три европске медаље са репрезентацијом Југославије.

КРСТОВИ – обичај да се на отвореним просторима постављају крстови, као успомена на претке или у славу одређених догађаја, поштован је и у Новом Саду. Најпознатији православни крст се данас налази у порти Саборне цркве, а некада је стајао на углу Главне улице и Лебарског сокака (Милетићева улица). Он је оштећен 1849, а обновила га је добротворка Марија Трандафил. Један камени крст се налази на путу ка Римским шанчевима, подигнут да обележи место сахране оних који нису почивали на гробљима. Крстови који су подигнути у славу погинулих војника у Првом светском рату налазили су се у Улици Краљевића Марка (данас у порти Успенске цркве) и на Салајци (данас у порти Алмашке цркве). Три заветна крста подигнута су на Видовданском насељу (1929), Сланској бари и Детелинари (пропао). На Алмашко гробље премештен је крст који је 1852. подигнут на старом Житном тргу. Међу православне крстове који су нестали убрајају се онај који је стајао у Железничкој улици, испред кафане „Српски краљ“, затим онај који је стајао на улазу у некадашњу Успенску улицу и крст на салашу Јована Полита, на Руменачком путу. Најзначајнији римокатолички крст Светог Тројства стајао је на Главном тргу од 1781. до средине 20. века, када је премештен у порту Цркве Св. Елизабете на Телепу. Данас су преостали само његови делови. Три римокатоличка крста налазила су се на старој Калварији.

КУГЛАЊЕ – да би што дуже задржали госте, кафеције су у својим објектима увели куглање. Тако су настали и први клубови: УТК у гостионици „Код белог вола“, на Телепу клубови „Венац“ и „Бродарац“ и „Херкулес“ у Католичкој читаоници. Пред Други светски рат Нови Сад је имао 13 куглана и преко 30 клубова, међу којима су „Раднички“,

„Звезда”, „Војводина”, „Орао”, „Слога”, „Мики Маус”, „Данубиус”, „Еђшег” и други. Освајачи европских и светских медаља у овом спорту били су Ружи Ваштаг (1955) и Фрања Михајловић (1973, 1974).

КУГЛОФ – једна је од традиционалних посланица у Новом Саду и у Војводини. Рецепт су на ове просторе донели Немци у првој половини 18. века. У новије време у Сремским Карловцима одржава се Фестивал куглофа. Према легенди, колач су осмислили бечки дворски посланичари, у славу победе над Турцима током друге опсаде Беча (1683), од брашна, јаја, млека, квасца и шећера, у калуку који подсећа на облик султановог турбана. На тај начин су освајачи симболично „поједени”.

КУД „ПАВЕЛ ЈОЗЕФ ШАФАРИК” – основано је 1948. као „наследник” Чешкословенске беседе, најстаријег словачког удружења на простору Војводине. Друштво је радило у тзв. Словачкој кући, где су се окупљали углавном млади људи на забавне и образовне програме. „Шафариковци” су најпознатији по фолклорном ансамблу, чији чланови и данас освајају награде на фестивалима.

КУД „СВЕТОЗАР МАРКОВИЋ” – прво културно-уметничко друштво у Новом Саду после Другог светског рата, основано 1945. Од самих почетака друштво је усмерено, пре свега, на очување и неговање културног наслеђа у сфери народних игара, музике, хорског певања и обичаја Срба и других народа и народности. Поред тога, у оквиру секција (фолклор, оркестар, хор, традиционално певање и школа инструмената), чланови ансамбала уче и изводе савремену музику и плес. Многе познате и цењене јавне личности направиле су своје прве уметничке кораке управо у овом друштву.

„КУЛПИН” – фабрику конзерви „Кулпин” основао је 1923. Ђока Дунђерски, који је паковао прерађено поврће са своје економије у Кулпину и месо од стоке узгајане на фарми у Камендину. Поред тога, фабрика је производила конзерве сенфа, зачина, кафе и друге артикле. Национализована после Другог светског рата, задржала је производни програм. Почетком 1990. фабрика је ликвидирана.

КУЛТУРНИ ЦЕНТАР НОВОГ САДА – установа која је формирана 1984. спајањем две културне институције већ формираног јаког програмског идентитета усмереног ка младим уметницима и публици – Трибине младих и Културног центра омладине „Соња Маринковић”. Поље деловања данас обухвата креирање и промовисање филмског, сценског, музичког, ликовног стваралаштва, књижевности, као и организовање друштвених и других трибина. Ова институција је препознатљива по организацији интернационалних фестивала који промовишу, такозвану, алтернативну и независну сцену, као што су „Еуро ин филм” и „Инфант”, затим Новосадски цез фестивал, манифестација која

за љубитеље ове врсте музике има култни статус. Ту су још и два „млађа” књижевна фестивала – „Просефест” и „Антићеви дани”.

КУЋА МАРИЋЕВИХ – кућа је саграђена 1907. у Кисачкој улици бр. 20, у историцистичком стилу. Као типичан пример грађанске необарокне архитектуре са почетка 20. века, зграда је под заштитом државе. Сматра се да је кућу пројектовао архитекта Манојло Петљански, а сазидао Ласло Лехнер. Припадала је Милошу Марићу, официру Шајкашког батаљона и оцу српске математичарке Милеве Марић Ајнштајн, прве супруге нобеловца Алберта Ајнштајна.

КУЋА ХАЦИЈЕВИХ – кућа новосадског адвоката др Косте Хаџија, саграђена у Улици Матице српске бр. 18, остала је позната по великанима који су у њој често боравили. У башти куће сликао је Петар Добровић, а у посету су редовно долазили Вељко Петровић, Мирослав Крлежа и многобројни југословенски интелектуалци. Испред, данас запуштеног здања, сликао се и чувени руски генерал Петар Врангел.

„ЛАБОРАТОРИЈА ЗВУКА” – новосадска новоталасна група коју су 1978. основали браћа Вранешевић, Предраг и Младен. Одликовала се авангардним стилем, ексцентричним наступима и провокативним текстовима. Широј јавности су постали познати са нумером „Скакавац јој заш’о у рукавац”. Браћа Вранешевић су компоновали музику за филмове и ТВ серије, између осталих, за „Полетарац” и „Приче из Непричаве”.

„ЛАВ ХАНТЕРС” („LOVE HUNTERS”) – бенд који су 1987. основали Милан Мумин и Александар Медан. У почетку оријентисан искључиво на панкблуз, бенд је неколико пута мењао састав пре него што се усталио. Након првих издања, стиче култни статус међу љубитељима рок музике. Пауза у раду бенда настаје од 2003. до 2004. када се, после издања албума „Live in Bistro”, разилазе. Поново се окупља 2011. у првобитном саставу.

ЛАЂЕ И ЛАЂАРИ – имали су значајну улогу у историји Новог Сада. Дунавом је вршена трговинска размена, трговци храном су извозили пшеницу, кукуруз и друге производе за Беч и Немачку, а са сајмова у Бечу и Пешти довожена је индустријско-занатска роба. Постојале су дрвене лађе које су узводно вукли коњи, а њих водили лађари хајоши и бећари, мађарске а и српске националности. Лађе нису биле безбедне, нарочито у 18. веку када је владала хајдучија. Осим лађа за превоз терета, постојале су шајке које су граничарима Шајкашког батаљона служиле у војне сврхе. Лађе на парни погон појављују се у првој половини 18. века. Прво паробродарско деоничарско друштво основано је у Пешти 1829. и тада је успостављена редовна пловидба пароброда Дунавом. Долазак пароброда је био атракција, а „Франц Први” је дочекан са великим интересовањем испред пристаништа.

Пароброд на Дунаву код Новог Сада, крај 19. века

ЛЕБАРСКИ СОКАК (МИЛЕТИЋЕВА УЛИЦА) – протеже се од Змај Јовине до Улице Јована Суботића. Првобитни назив је добила по једној специфичности – на њеном углу некада су жене продавале врућ хлеб, чији се мирис ширио целом улицом. После Првог светског рата добила је назив по политичару Светозару Милетићу. Током Другог светског рата носила је име Лајоша Кошута, а после јој је враћен стари назив који и данас носи. У овој улици живели су многи угледни и богати људи (интелектуалци) Новог Сада. У њој су рођени академици Станоје Станојевић и Слободан Јовановић, писац прве српске трагедије „Смрт Уроша V” Стефан Стефановић, добротвор Гимназије Сава Вуковић, адвокат и градоначелник Стеван Брановачки, архитекта и спортиста (први Србин на Олимпијским играма у Атини 1896) Момчило Тапавица, професор и књижевник Јован Грчић, секретар Матице српске и уредник „Летописа” Милан Савић са кћерком Аницом Савић (удатом Ребац), песникињом, композитор Исидор Бајић, инжењер Никола Мирков и други.

ЛЕТЕЋЕ ДИЛЕТАНТСКО ПОЗОРИШТЕ – прва је професионална позоришна труппа код Јужних Словена, основана 1838, која је својим деловањем иницирала оснивање сталних професионалних позоришта на овим просторима. Оснивање труппе и њен развој везује се за име Јоакима Вујића, „оца српског театра”, док су чланове чинили већином новосадски гимназијалци. Представе у Новом Саду играли су у сали „Код фазана”, а прва гостовања имали су у Земуну и Панчеву, затим у Загребу и Београду.

„ЛЕТОПИС МАТИЦЕ СРПСКЕ” – за време свог безмало два века дугог постојања, био је и остао централни српски часопис који је од свог оснивања па до данашњих дана доносио проверене вредности српске али и свесловенске књижевности, науке и културе. Несумњиво најстарији књижевни часопис у Европи (у смислу континуираног излажења), па и у читавом свету, основан је захваљујући тадашњем професору новосадске гимназије Георгију Магарашевићу, као „Србски летопис” 1824. у Новом Саду, где му је било уредништво, а штампан је у Будиму. Потешкоће у организацији читавог посла око издавања листа отклоњене су оснивањем најзначајније културне установе у Срба – Матице српске (1826). Своју просветитељску мисију „Летопис” свих ових година остварује са несумњивим успехом. Рад је прекидан само у време великих историјских дешавања. Угарске власти настојале су да угасе установу и лист 1835–1836, иста настојања јављају се у време револуционарне 1848. и током оба светска рата. И данас, готово свим генерацијама писаца, књижевних историчара, историчара, критичара и других културних прегалаца привилегија је и част писати за „Летопис Матице српске”.

ЛИМАН – урбана градска четврт која се налази у југоисточном делу града, на јужном крају Булеvara ослобођења и левој обали Дунава. Састоји се од пет делова који се простиру у правцу исток–запад следећим редоследом: Лиман 1–4 и Депресија. У прошлости су у Новом Саду постојали Мали и Велики Лиман. Мали Лиман се налазио на подручју данашњег градског Центра, а све до почетка тридесетих година 20. века ту су биле баре, пешчани спрудови, водено биље, врбе и ливаде. Обухватао је и Дунавски парк. Лимани су данас стамбене четврти које карактерише блоковски тип становања.

ЛИМАНСКИ ПАРК – педесетих година 20. века започела је изградња стамбених блокова на Лиману, а вишедеценијско постојање зелене површине на 12,9 хектара довело је до неопходности стављања овог простора у форму парка. Радови на уређењу започети су 2008, а пројектом је уређено да доминирају масиви зеленила, групе и поједина солитерна стабла на отвореним површинама. Предност је дата аутохтоним врстама, уз учешће врста отпорних на градске услове и песковито земљиште. У парку преовлађују високи лишћари (копривић, храст, софора) док су од ниских заступљени леска, дафина и багрем. Овај парк место је одмора, рекреативних, спортских и забавних дешавања.

„ЛИПА“ – чувена кафана у Лебарском сокаку (Милетићева бр. 3), коју је осамдесетих година 19. века отворио извесни Нешковић под немачким називом „Линда“ (нем. Die Linde – липа). Убрзо ју је преузео Јозеф Обернинг и водио је до краја Првог светског рата. У том периоду је достигла највећу популарност. Између два рата власник је био Сава Поповић (Сава Голубица). Била је место окупљања вишег средњег грађанског сталежа: официра, лекара, професора, адвоката, судија и трговаца. Један од најредовнијих посетилаца био је дугогодишњи професор и директор Новосадске гимназије Васа Пушибрк, који је два пута дневно долазио на криглу пива, за свој стални сто. Поводом његовог 70. рођендана гостионичар Обернинг је наручио да се изради кригла са седамнаест ликова најредовнијих гостију, међу којима је и Васа Пушибрк, али и лик власника ове кафане. Један примерак ове кригле чува се у Музеју града Новог Сада.

„ЛУНА“ – култни новосадски новоталасни рок бенд који је добио име по филму Бернарда Бертолучија „Ла Луна“. Основали су га Слободан Тишма и Иван Феце Фирчи, после распада њиховог ранијег бенда „Ла страда“ 1981. Затим су им се придружили Зоран Булатовић Бале и Маринко Вукмановић, кога је касније заменила Јасмина Митрушић Мина. То је био једини југословенски даркарт, постпанк бенд. Снимио је албум под називом „Нестварне ствари“ (1984), када се бенд већ распао. За наступ на Егзиту бенд се једнократно опет окупио 2004.

МАЂАРСКИ КУЛТУРНИ ЦЕНТАР „ПЕТЕФИ ШАНДОР“ – основан 1945. као друштво за неговање традиције и културе мађарске заједнице у новосадском насељу Телеп. Рад

Лиман, око 1960.

реализује кроз бројне секције намењене различитим узрастима, као што су мешовити хор, секција ручних радова „Мимоза“, сликарска секција „Пеарт“ и друге. У циљу очувања матерњег језика и везе са земљом из које потичу, за чланове се организују предавања и дискусије о мађарској култури, уметности, књижевности, а редовно се обележавају и мађарски национални и верски празници.

„МАЂАР СО“ („MAGYAR SZÓ“) – „Мађарска реч“, дневни је лист на мађарском језику, службено гласило мађарске националне мањине у Републици Србији. Први број изашао је крајем ратне 1944. као издање „Слободне Војводине“ („Дневник“), гласника Јединствене народноослободилачке фронте Војводине, на мађарском језику под називом „Szabad Vajdaság“. Оснивачи листа били су писац Ласло Гал, свештеник, новинар и лингвиста Жигмонд Кек, писац и публициста Ендре Левај и писац Михаљ Мајтењи. Од 2006. лист, осим у Новом Саду, има редакције и у Суботици и Сенти.

МАРАТОНИ – Нови Сад је организовао неколико маратона и полумаратона. Фрушкогорски маратон у организацији АК „Војводина“ одржавао се од 1962. до 1980. Маратонци су ишли трасом Иришки венац – Нови Сад, дугом 18 km. Стазу дугу 8 km на релацији Сремска Каменица – Нови Сад под називом Омладински маратон, трчали су учесници у периоду од 1969. до 1980. Новосадски маратон и полумаратон постоје од 1993. Некада се трчао на релацији Нови Сад – Футог – Руменка, а од 1998. стазе су му улице Новог Сада. Ово такмичење има и своју маскоту, корњачу Марка НС, коју је израдио сликар Александар Пајванчић.

МАТИЛДА – у случају великих пожара становништво Новог Сада је обавештавано оглашавањем звона Матилда, названом по имену дародавке. Било је постављено на торањ Ватрогасног дома у Његошевој улици (1880). Када би приметио ватру, осматрач са куле је ударао у звоно и скретао пажњу ватрогасне страже на место пожара. Због нарастања града у висину, сузио се видик са ватрогасног торња у Његошевој и звоно је пресељено на кулу Градске куће 1894. Приликом једне дојаве пожара 1900. звоно је пукло и замењено новим.

МАТИЦА СРПСКА – настала из жеље да се омогући несметано излагање првог словенског књижевног часописа „Сербски летопис“, који је у Новом Саду 1824. покренуо Георгије Магарашевић. На позив имућнијих Срба из Будима, Јован Хаџић почетком 1826. саставља правила књижевног друштва и предлаже назив који и данас носи. Удружење је основано са циљем да се „књиге Србске рукописне трошком и трудом овога друштва издају и распостављају“. Као национална организација, Матица је стално била под присмотром власти, па јој је чак у неколико наврата прекидан рад. Из Будимпеште се 1864. сели у Нови Сад, град у коме финансијски и образовно јача српски грађански

сталеж. Након промена неколико локација у граду, 1928. коначно је усељена у зграду која је била задужбина Марије Трандафил, на некадашњем Ханском плацу. Овај објекат пројектовао је архитекта Момчило Тапавица, а она је првобитна требало да буде Сирочадски дом Марије Трандафил, у надлежности Матице српске. У Матичином саставу данас су седам научних одељења, Библиотека са више од 3,5 милиона публикација, Галерија, као и развијена издавачка делатност. Преко 2000 сарадника учествује на различитим научним и издавачким пројектима.

МАТИЧАРСКО ЗДАЊЕ – изградњу палате је крајем 19. века финансирао новосадски велики жупан Феликс Парчетић, а после је неколико пута мењала власнике. После Другог светског рата је конфискована, а већ више од пола века у њеној свечаној сали се обављају венчања и послови Матичарске службе. Здање је изграђено у време историзма и има богато декорисану фасаду, окренуту према Тргу младенаца. Ентеријер красе гипсана пластика, ограде од кованог гвожђа и декоративне зидне композиције.

МАЧЕВАЊЕ – удружење мачевалаца у Новом Саду оформљено је 1910, иако се и раније мачевало. Прва школа спортског мачевања основана је 1937. Традиција је настављена у соколским друштвима и клубовима „НАК“ и „Јуда Макаби“, касније „Еђшег“. У послератном периоду мачеваоци су се окупљали у МК „Нови Сад“ који је основан 1968. Иако је имао запажене резултате, клуб је угашен 1995. Од 2001. постоји као МК „Соко“.

„МАШИНАЦ“ – смештен у подруму Машинског факултета, деценијама је био омиљено место за изласке љубитеља рок звука. Овде су свирке одржали сви музичари са локалне новосадске сцене, као и афирмисани бендови са простора бивше Југославије. Ту је свој први концерт одржао култни новосадски панк састав „Пекиншка патка“.

МЕНРАТОВА ПАЛАТА – изградњу стамбено-пословне палате у Улици краља Александра бр. 14 финансирао је 1908. новосадски трговац намештајем Јозеф Менрат. Подигнута је у стилу бечке и мађарске сецесије и представља један од објеката из новосадског опуса архитекте Липота Баумхорна. У унутрашњости су сачувани оригинални сецесијски витражи, степенишне ограде, керамика, зидна пластика и столарија. У другој половини 20. века измењени су дворишни део зграде и изглед мансардног крова.

„МИНАКВА“ – прве анализе воде пронађене на дубини од 193 метра, настале из остатака Панонског мора, урађене су 1897, када је утврђено да је вода изузетно лековита, са високим процентом јода и бикарбоната. Користила се у терапеутске сврхе и за пиће. Некада називана „Франц Јозефова вода“, после Првог светског рата продавала се под називом „Новосадска радиоактивна минерална вода“. Са отварањем фабрике

за флаширање и експлоатацију 1972. вода добија назив под којим је и данас позната: „Минаква” (Minaqua).

МИШЕЛУК – након Другог светског рата, аутомобилски и мотоциклички клубови поново су оживели. Отварањем Моста слободе 1981. неколико ентузијаста и заљубљеника у мото-трке увидело је да је Мишелук, подручје на десној обали Дунава између Новог Сада и Сремске Каменице, идеално место за трке и дружења. Захваљујући челним људима ауто-мото спорта, прва аутомобилска трка уз мото-трку на чувеној кружној рели-стази одржана је за шампионат Србије 18. септембра 1983. Занимљивост ове трке је да су се возиле искључиво „фиће”.

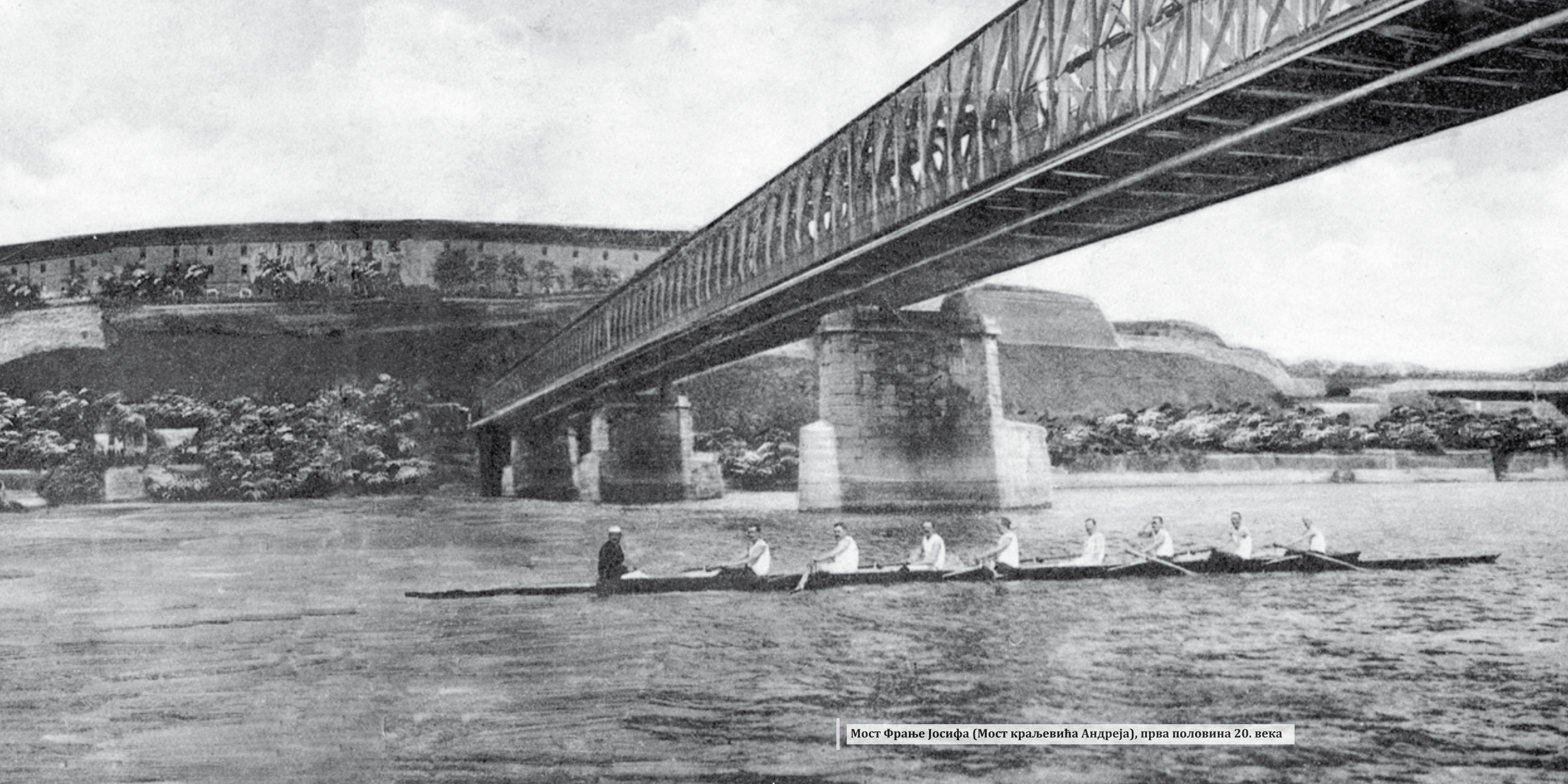
МОРНАРИЦА – Речна ратна флотила је посебно организована, опремљена и обучена јединица Ратне морнарице за извођење дејстава на унутрашњим пловним путевима. Ново-сађани место у Дунавцу, где се она налази, називају Морнарица. Ова јединица Војске Републике Србије баштини традицију некадашњих шајкаша са Дунава и Тисе, који су се, под заставама Хабзбуршке монархије, у бродовима шајкама борили против Турака. У историји речне морнарице посебно је важан датум 9. новембар 1918, када је српска војска, предвођена мајором Војиславом Бугарским, ослободила Нови Сад.

МОСТ КРАЉЕВИЋА АНДРЕЈА (МОСТ ФРАЊЕ ЈОСИФА) – изграђен 1883. као део пруге Будимпешта–Земун, са пешачком стазом. Том приликом је прокопан тунел кроз петроварадински гробен. Назван је по аустроугарском цару Фрањи Јосифу. После Првог светског рата добио је име Мост краљевића Андреја, по најмлађем сину краља Александра Карађорђевића. Оштећен је 1941. приликом повлачења југословенске краљевске војске. Немци су га поправили и био је у функцији до 1944. Исте године су га бомбардовали Савезници, али нису успели потпуно да га сруше. То је пошло за руком Немцима приликом повлачења. Стубови моста могу се и данас видети.

МОСТОБРАН (БРУКШАНЦ) – мало утврђење на левој обали Дунава, саграђено 1694. Штитило је Тврђаву и понтонски мост, а представљало је и зачетак данашњег Новог Сада. У утврђењу су се налазиле приземне касарне и магацини за опрему, а у близини су подигане ниске куће, радионице и дућани у којима су живели и радили први становници будућег Новог Сада, војници, трговци и занатлије. У његовом подручју налазила се и, касније срушена, Капела Св. Јована Непомука. Састојао се од звездасто постављених грудобрана и шанца пуног воде, а простирао се дуж данашњих улица Војводе Путника, Иве Лоле Рибара, преко Булевара Михајла Пупина, улица Соње Маринковић, Максима Горког, излазећи поново на обалу Дунава. Мостобран је срушен када су га војне власти предале цивилним 1922, у време када је почела градња Малог Лимана и повезивање Новог Сада и Петроварадина.

Мостобран са Капелом Св. Јована Непомука, око 1920.

Мост Франје Јосифа (Мост краљевића Андреја), прва половина 20. века

МОСТ СЛОБОДЕ – друмско-пешачки мост, пуштен у саобраћај 1981, отворио је значајни улазни правац у град Булеваром ослобођења и повезао Нови Сад са Сремском Каменицом. Пројектовао га је Никола Хајдин са сарадницима Гојком Ненадовићем и Предрагом Желалићем. Челичне је конструкције, на 23 стуба од армираног и преднапрегнутог бетона, дугачак 1312 m, висине изнад реке 591 m, у систему косих затега од челичних сајли са два пилона (стуба) од по 57,8 m. Бомбардован је током НАТО агресије 1999. Реконструисан је и поново отворен за саобраћај 2005.

МУЗЕЈ ВОЈВОДИНЕ – настављач традиције Музеја Матице српске (1933), формиран је 1947. као музеј комплексног типа, са бројним збиркама из археологије, етнологије, историје, историје уметности, зоологије, ботанике, геологије-палеонтологије и минерологије-петрографије. Део богатог музејског фонда од око 400.000 предмета представљен је у оквиру комплексно израђене сталне поставке која презентује развитак људског друштва на данашњем тлу Војводине, у континуитету од осам хиљада година. Поред централног објекта, у згради бившег Суда, у саставу Музеја су Музејски комплекс Кулпин, Медицинска музејска збирка – Пастеров завод и Етно парк „Брвнара” у Бачком Јарку.

МУЗЕЈ ГРАДА НОВОГ САДА – основан 1954. са циљем да систематски прикупља, чува, излаже, научно обрађује и публикује грађу о прошлости и развоју Новог Сада у области привредног, политичког и културног живота. Од 1956. до данас централна зграда Музеја се налази на Петроварадинској тврђави, а у склопу институције делују и три депанданса (Спомен-збирка Ј. Ј. Змаја, Завичајна збирка у Сремским Карловцима, Збирка стране уметности). Као установа комплексног типа у свом саставу има археолошке, етнолошке, историјско-уметничке и историјске збирке, у оквиру којих се чува око 80.000 предмета са подручја Новог Сада и околине. Данас је највећи градски музеј у Војводини и други по величини градски музеј у Србији са визијом да буде модерна институција која је препозната као место аутентичног доживљаја локалне културе и промоције вредности историјског и савременог наслеђа Града Новог Сада.

МУЗЕЈ САВРЕМЕНЕ УМЕТНОСТИ ВОЈВОДИНЕ – основан као Галерија савремене ликовне уметности 1966. До 1984. њена делатност се одвијала у просторијама Галерије Матице српске, Радничког универзитета, Трибине младих и Дома ЈНА, а након тога на СПЕНС-у, где је формирана прва поставка ликовне уметности 20. века у Војводини. Музеју су 2009. дати на коришћење радни простори бившег Музеја социјалистичке револуције у Дунавској 37. У његовом фонду се налазе уметничке збирке слика, скулптура, објеката и инсталација, графика и цртежа, концептуалне уметности, филма, видеа и фото-

Изградња Моста слободе, око 1980.

графије, интермедијских и дигиталних радова, архитектуре, урбанизма и дизајна из друге половине 20. и почетка 21. века у Војводини.

МУЗИЧКА ШКОЛА „ИСИДОР БАЈИЋ” – једну од 15 војвођанских музичких школа, основао је 1909. српски композитор и музички педагог Исидор Бајић. Данас садржи одељења ниже и средње музичке школе, а њени ученици освајају бројне награде на светским такмичењима. Просторије школе су, након дужег периода у Његошевој улици, премештене у нову зграду на Лиману 3.

МУЗИЧКА ШКОЛА „ЈОСИП СЛАВЕНСКИ” – основана 1959. и смештена у Радничкој улици бр. 19. Школу похађа више стотина ученика. Има развијену сарадњу са музичким, предшколским и школским установама у Новом Саду.

„МУЗИЧКИ МАГАЗИН” – прва новосадска продавница музичких инструмената у Дунавској улици коју је 1909. отворио Бела Трупел. Налазила се у кући која је припадала Народном позоришту Дунавске бановине, познатијој као Политова. После Другог светског рата продавница је конфискована и прешла у државно власништво. Најпре је била у саставу београдске „Скале”, затим предузећа „Тон” у Новом Саду, па издавачке куће „Просвета” и, најзад, фирме „Pro Musica” из Београда.

НАЗАРЕНСКА ЦРКВА – налази се у Улици Валентина Водника бр. 12. По пројекту Јована Малинке грађена је у периоду 1922–1924. Црква је једнобродна, са примењеним псеудокласицистичким архитектонско-декоративним елементима. Окупља новосадске назарене.

НАЈЛОН ПИЈАЦА – настала је спонтано, шездесетих година 20. века, на десној страни Темринског пута, где су, уместо тезги за продају робе, били постављени најлони и новине. Премештањем на леву страну, израсла је у праву „бувљу” пијацу, са широком понудом разноврсне половне робе, антиквитета, аутомобила, намештаја, огревног дрвета и другог.

НАФТАГАС, РАФИНЕРИЈА, НИС – Претеча данашње компаније било је Предузеће за истраживање и производњу нафте са седиштем у Зрењанину, основано 1949. и чија је управа 1953. пренета у Нови Сад оснивањем предузећа „Нафтагас”. Почетком педесетих година прошлог века отворене су прве бензинске станице и складишта. Рафинерије нафте у Панчеву и Новом Саду са радом су почеле 1968. Крајем 1973. у структуру компаније интегрисане су прометне организације „Југопетрола”. „Нафтна индустрија Србије” основана је 1991. На основу међудржавног купопродајног споразума између Републике Србије и Руске Федерације о куповини 51% акција, већински акционар компаније 2009. постаје руска компанија „Гаспром њефт”.

„НЕВЕН” – први часопис за децу, покренут 1880. Уређивао га је песник Јован Јовановић Змај до 1904. Штампан је у штампарији Арсе Пајевића, у формату од 25 см. У овом часопису објављивани су дела класика светске и наше књижевност, Змајева дечија поезија, игрице и питалице које су имале задатак да развијају машту и оштроумност. Змај је својеручно илустровао и сликао цртеже који су пратили основни текст. „Невен” је излазио и четири године након песникове смрти, све до 1908. године. Његови наследници су часописи „Велики Невен” и „Мали Невен”. „Велики Невен” је часопис за децу старијег школског узраста. Покренуо га је 1979. песник Мирослав Мика Антић. И данас излази једном месечно као двоброј на 48 страна. Његов првенствени задатак је да изграђује и афирмише младе личности на информативном, васпитном и рекреативном плану. „Мали Невен” је часопис за предшколце и млађе основце. Почео је самостално да излази од 1983. и у сваком броју садржи рубрике занимљиве деци предшколског и школског узраста. Сарадници су најпознатији књижевници, илустратори, биолози, физичари, музичари, математичари, библиотекари и власници издавачких кућа.

„НЕИМАР” – највећи грађевински комбинат у Војводини, настао 1974. Новосадски неимари су подigli бројне грађевине у граду, велики број производних хала и стамбених објеката. Компанија, која је била синоним индустријског и стамбеног градитељства, свој врхунац доживљава 1985. када је за њу радило 6000 радника. Државном одлуком о забрани градње индустријских објеката и појавом приватних грађевинских предузећа крајем деведесетих година прошлог века, компанија је престала да постоји.

„НЕОБИЧНА КУЋА” – из међуратног периода потиче троспратница у Улици Светозара Милетића бр. 17 коју су 1923/4. за браћу Ђукић пројектовали Јуриј Николајевич Шретер и Константин Паризо де ла Валет. Њена „необичност” се огледа у јединствено решеној фасади у духу неоромантизма и средњовековне архитектуре.

„НЕОПЛАНТА ФИЛМ” – филмско предузеће са седиштем у Новом Саду, основано 1966. Престало је да постоји 1986. Произвело је преко 200 филмских наслова, од тога 13 дугометражних играних филмова и 173 краткометражна играна, документарна и анимирана филма.

НЕСВРСТАНИ – током Прве конференције Покрета несврстаних, одржане од 1. до 6. септембра 1961. у Београду, домаћин Јосип Броз Тито је за учеснике организовао излет на Петроварадинску тврђаву. На тераси Тврђаве организована је свечана вечера за госте, које су дочекали представници покрајинског партијског врха. Госте су забављале звезде југословенске музичке сцене Лола Новаковић и Љиљана Петровић.

Несврстани на Петроварадинској тврђави, 1961.

„НЕШИЋ” – посластичарница Младена и Милице Нешић, првобитно названа „Охрид”, основана је 1934. Налазила се преко пута Бановине. Иако је после рата национализована, њен власник је 1952. отворио нову посластичарницу у којој су служени најфинији колачи, израђени по пештанским, бечким и прашким рецептима. О њеном високом реномеу говори чињеница да су њени мајстори правили рођенданску торту за Јованку Броз.

„НИВА” – компанија основана 1920. под именом „Икарус”. У периоду 1930–1947. пословала је под називом „Новатор”. Имала је широк производни програм у којем су доминирали јорге памук, котинина и медицински памук. Од 1959. компанија послује под именом „Нива”, са основном делатношћу производње медицинских средстава и производа од вате. Од 2007. је у приватном власништву.

НИКОЛАЈЕВСКА ЦРКВА – Најмања православна црква у Новом Саду подигнута је 1726–1730. као задужбина браће Недељка и Јакова Богдана, због чега је дуго називана и Недељковом црквом. У њој је једно време недељна литургија држана на два језика, грчком и црквенословенском. Тешко је страдала 1849, а обновљена је 1862. ктиторством српских добротвора Марије и Јована Трандафила који су сахрањени у порти овог храма. Архитектура цркве је барокна, а једна од специфичности су три истакнута крста у горњем делу храма. Унутрашњост цркве је делимично осликана композицијама Николе Димшића, а иконе на иконостасу и троновима су радови Павла Симића. У каснијој обнови, 1933. године, постављени су витражи које је ликовно осмислио руски сликар Владимир Курочкин, а занатски извео сомборски витражиста Милан Станишић. На једној од зидних надгробних плоча налази се најстарији епиграфски натпис „Нови Сад”.

„НОВИТЕТ” – при крају Другог светског рата окупила се група радника која је пре рата била запослена у конфекцијској фирми „Рот” и отпочела да израђује одећу за потребе Народноослободилачке војске која се борила за ослобођење Југославије. После рата (1947) званично је основано као друштвено предузеће „Милан Џанић” за израду рубља и мушке конфекције. У наредној деценији било је опредељено за израду женске модне одеће и 1955. добија име „Новитет”. Предузеће 2004. преузима компанија „Зекстра”.

„НОВКАБЕЛ” – фабрика кабела, основана 1921. као филијала будимпештанске фабрике „Felten Guillaume”. Почетком тридесетих, постаје деоничко друштво. Током седамдесетих отвара се погон у Ковиљу за производњу бродских каблова а касније и инсталационих проводника, бакарних цеви и телекомуникационих каблова. Осамдесетих година развојну експанзију прати раст производње у области електронике, регула-

ције и аутоматике. Од 2009. се налази у саставу кипарске компаније „East Point Holding Ltd”.

НОВО НАСЕЉЕ (БИСТРИЦА) – модерна градска четврт Новог Сада. Насеље се налази западно од центра града, поред пута према Футогу и Бачкој Паланци. Први помен у историји имамо код картографа Лазаруса који је 1528. нацртао карту подручја на којем је данас лоциран Нови Сад, са обележеним локалитетом под називом Bisstritz (Бистрица – словенски назив за поток). Садашњу конституцију насеље добија у периоду 1977–1980. масовном концентрисаном градњом великих пространих блокова зграда.

НОВОСАДСКА ТВ – локална градска телевизија, основана 1999. у оквиру Градског информативног програма „Аполо”. Предузеће „Аполо” је било задужено да оснује градске медије – телевизију, радио и новине, како би се грађани потпуније информисали о свим значајним догађајима у граду, а такође и у земљи и свету. Најпре је носила назив „Аполо”, како се назива пословни центар у чијим просторијама су смештени редакција и ТВ студио. Променила је име у Новосадска телевизија 2010.

НОВОСАДСКИ БИГ БЕНД – основан 2003. са жељом да испуни празнину насталу гашењем Плесног оркестра РТВ и да настави традицију оркестарског музицирања на пољу џез, поп, филмске и сценске музике. Током свог рада приредио је преко 420 концерата. Снимио је два студијска ЦД-а, „Само музика” и „Поларис”. Последњих година његов рад означили су симфонијски рок пројекти „Рок опера” и „Диско опера”.

НОВОСАДСКИ КЕЈ – формиран насипањем шанчева и разградњом Брукшанца почетком тридесетих година 20. века. Касније, насип је продужен до ушћа канала ДТД, асфалтиран је и претворен у шеталиште са цветним лејама и травнатим површинама. Данас је новосадски дунавски кеј подељен на три деонице: Београдски кеј, Кеј жртава рације и Сунчани кеј. Има укупну дужину од 5 km. Средишњим делом доминира потресна скулптура „Породица”, рад вајара Јована Солдатовића. Овај споменик подигнут је у знак сећања на све жртве рације у Другом светском рату, када су на новосадском кеју и Штранду стрељане српске, јеврејске и ромске породице, а њихова тела бацана у залеђени Дунав. Кеј је данас омиљена пешачка и рекреативна зона намењена различитим узрастима. Поред бицикличке, направљена је трим-стаза и постављене су справе за вежбање. Уз лимански део кеја смештени су објекти и терени за спорт и рекреацију, као што су: пристаниште за мање бродове и кајакашки клуб „Лиман”, познати веслачки клуб „Данубиус”, Бачко игралиште и слично. У новијој историји новосадске супкултуре, кеј ће бити запамћен и као место одржавања такозваног нултог Exit-а (2000), летње музичке, сценске и филмске манифестације намењене младима, а која се одржавала у атмосфери припрема за пад тадашњег политичког режима.

НОВОСАДСКИ КЛУБ – основан 1991. по уледу на традиционална новосадска наднационална и аполитична друштва. Створен је за жељом да се у турбулентним годинама очува европски грађански идентитет Новог Сада. Међу оснивачима и првим члановима су се нашли угледни стручњаци из области друштвених наука, новинарства, медицине, образовања итд. Једно од највећих достигнућа друштва је издавање „Енциклопедије Новог Сада”.

НОВОСАДСКИ САЈАМ – прва новосадска трговачка и занатска изложба, приређена 1923, означила је почетак организовања сајамских приредби у Новом Саду. Група новосадских трговаца и индустријалаца, охрабрена успехом ове манифестације, основала је 1929. Акционарско друштво за изложбе и Сајам узорака. Акционарско друштво је организовало Међународни сајам и Изложбу узорака 1930, а затим Први међународни пољопривредни сајам 1931. Због великог броја излагача и посетилаца, новосадски Међународни пољопривредни сајам је од седамдесетих година до краја 20. века забележио златно доба и сврстан је међу најзначајније у свету. Са површином од 226.000 m² и 2230 m² Конгресног центра постао је стециште бројних модерних сајмова, конгреса и манифестација.

НОВОСАДСКО ПОЗОРИШТЕ (ÚJVIDÉKI SZINHÁZ) – настало 1974. с идејом да помогне у очувању културног идентитета Мађара у Војводини. Овај театар одликује разнолик репертоар – између експеримента и инсценација класичних дела мађарске и светске литературе. Представе се играју на мађарском језику, са симултаним преводом на српски.

НОМУС – музички фестивал, основан октобра 1975, на иницијативу Антона Еберста, под пуним именом „Новосадске музичке свечаности”. Фестивал се одржава сваке године у континуитету, изузев у периоду од 1980. до 1987. када је направљена пауза због друштвених околности. Организатор и извршни продуцент је Музичка омладина Новог Сада. Фестивал, као и његов организатор, добитници су многих награда и признања.

„НОРК” – робна кућа, на углу Булевара Михајла Пупина и Јеврејске улице, отворена 1972. Ово име је скраћеница од Новосадска робна кућа. Представљао је пандан Робној кући „Београд”. У објекту се налазио модеран систем одржавања константне температуре од 24 степена целзијуса. Приватизован је 2007, када је име промењено у „Њу Норк”. Данас се ту налази кинеска робна кућа са рестораном.

„ОБОЈЕНИ ПРОГРАМ” – рок група, основана 1980. Од самог настанка били су препознати као алтернативни састав, који је својом појавом преносио до тада незапамћену енергију на концертним наступима. Током постојања бенда чланови су се више пута про-

менили. Једини члан из оригиналне поставе је Бранислав Бабић Кебра, главни вокал и аутор текстова. Први албум „Најважније је бити здрав” бенд је објавио тек после 10 година свог постојања, са песмама које су помериле границе алтернативне рок музике и поезије.

ОДБОЈКА – заживела је у оквиру Соколског друштва. После Другог светског рата формирано је више одбојкашких клубова, међу којима су: „Војводина”, „Еђшег”, „Слога”, „Графичар”, „Зрињски”, „Пролетер”, „ДТВ Партизан”, „Железничар”, „Студент”. Уједињени од 1971. носе име „Војводина”. То је најтрофејнији колективни спорт. Многи новосадски одбојкаши јесу или су били државни репрезентативци и освајачи европских, светских и олимпијских одличја. Две олимпијске медаље (бронза у Атланти 1996. и злато у Сиднеју 2000), две медаље на светским првенствима (сребро у Токију 1998. и бронза у Риму 2010) и 11 медаља на европским првенствима. У тимовима су били и Новосађани: Жарко Петровић, Слободан Ковач, Владимир и Горан Грбић, Ђула Мештер, Андрија Герић, Слободан Бошкан, Васа Мијић, Владимир Батез, Ђорђе Ђурић, Игор Вушуровић, Вељко Петковић, Един Шкорић, Марко Подрашчанин, Борислав Петровић, Един Шкорић и Вук Тодоровић. Предводио их је тренер Зоран Гајић.

ОЛИМПИЈЦИ – многи Новосађани учествовали су на олимпијским играма. На првој обновљеној олимпијади у Атини 1896, у репрезентацији Аустроугарске, наступио је Србин Момчило Тапавица и то у две дисциплине – дизање тегова (пети) и рвање грчко-римским стилем (четврти). Први Новосађани који су се окитили олимпијским медаљама били су фудбалери: Вујадин Бошков (сребро, Хелсинки 1952), Тодор Веселиновић и Добросав Крстић (сребро, Мелбурн 1956) и Новак Рогановић (злато, Рим 1960). Медаље на олимпијадама освајали су: рвач Бранислав Симић (злато, Токио 1964), џудиста Славко Обадов (бронза, Монреал 1976), боксери Тадија Качар (сребро, Монреал 1976) и Слободан Качар (злато, Москва 1980), веслач Зоран Панчић у дубл-скулу (сребро, Москва 1980; бронза, Лос Анђелес 1984), кошаркашица Јасмина Перезић (бронза, Москва 1980), стонотенисерка Гордана Перкучин у дублу (бронза, Сеул 1988), стрелци Аранка Биндер (бронза, Барселона 1992) и Александра Ивошев (злато и бронза Атланта 1996), одбојкаши Жарко Петровић, Владимир и Никола Грбић, Ђула Мештер, Ђорђе Ђурић, Слободан Ковач, Андрија Герић и Владимир Батез (бронза, Атланта 1996) и тренер Зоран Гајић и играчи Слободан Ковач, Владимир и Никола Грбић, Ђула Мештер, Андрија Герић, Слободан Бошкан, Васа Мијић, Владимир Батез, Ђорђе Ђурић, Игор Вушуровић, Вељко Петковић (злато, Сиднеј 2000), ватерполиста Слободан Соро (бронза, Пекинг 2008. и Лондон 2012), атлетичарка Ивана Шпановић (бронза, Рио де Женеиро 2016) и баскеташки Душан Домовић Булут, Дејан Мајсторовић, Михаило Васић и Александар Ратков (бронза, Токио 2021).

ОМЛАДИНСКО СПОРТСКО ДРУШТВО „СЛАВИЈА” – основано 1927. године, окупљало је омладину из новосадских насеља Подбаре, Салајке, Клисе и Видовданског насеља. Прво је формиран фудбалски тим, а први председник клуба био је Мита Мрђа. Поред примарних спортских активности, чланови су били и веома друштвено ангажовани. Тридесетих година су се борили за права радника, подржавали штрајкове и отворено иступали против хитлеризма и ратних претњи. За време мађарске окупације многи су се нашли у редовима диверзаната, пропагатора отпора или су приступали Новосадском партизанском одреду. Поновно оживљавање „Славије” наступило је 1944. Фудбалски клуб прошао је све ниже и средње нивое такмичења, а одиграо је бројне пријатељске утакмице са афирмисаним домаћим клубовима, па чак и са репрезентацијом Југославије 1979. Омладински џудо клуб био је најуспешнији у оквиру друштва, а имао је и највећи број чланова. У „Славији” је стасао вишеструки државни, европски и медитерански првак др Славко Обадов, освајач бронзане олимпијске медаље у Монтралу 1976. У оквиру друштва деловали су и рукометни, кошаркашки, рвачки, стонотенисерски, боксерски и куглашки клуб.

„ОРФЕЛИН” – антикварна књижара која се првобитно налазила у Улици Милоша Бајића бр. 7, а потом Гимназијској бр. 2. Власник је био велики зналац књиге Василије Јовановић Васке, ранији дугогодишњи књижар и комерцијалиста у Издавачком предузећу Матице српске. Књижара је названа по знаменитом новосадском књижевнику и уметнику Захарији Орфелину, а располагала је великим избором старих и ретких књига. Ту су се окупљали књижевници, публицисти, новинари и други новосадски интелектуалци. На захтев Градске библиотеке, чији је простор користила, 2011. сарадња је прекинута и књижара је престала да постоји.

ОРФЕЛИНАТ – Српско-американски дечији дому Сремској Каменици (1919–1933), пример је велике хуманости и пожртвовања. Основан је 1914. у Београду, у оквиру Америчке мисије Црвеног крста, као дом за збрињавање ратне сирочади. Након Првог светског рата Орфелинат је 1919. године прво био смештен у Кошутњаку у Београду, а касније пресељен у Сремску Каменицу, на имање грофа Карачоњија. Налазио се у згради „Дворац”, у Каменичком парку. Његово реновирање и оправку финансирани су велики добротвори Џон Фротингам и његови ујаци Вајтови. У Дом је пресељено 185 деце, а управница је била хуманитарка Даринка Грујић Радовић. Дом је требало да ради све док се и последње његово дете не оспособи за живот. У установи је, од почетка Првог светског рата, боравило преко 2250 деце, ратне сирочади, а нека од њих су послата у Енглеску ради даљег образовања. Након престанка рада претворен је у Домаћичку школу, а Српско-амерички дом (институт) 1933. прелази у Београд, у Дом „Чарлс

Дикенс”. Захваљујући раду добротвора, Србија је добила велики број инжењера, професора, лекара и школоване елите.

„ОСАМ ТАМБУРАША” – за Нови Сад се с правом може рећи да је био и јесте центар тамбураштва. У њему су живели и радили истакнути музички посленици Исидор Бајић, Марко Нешић, Васа Јовановић, Сава Вукосављевић, Јаника Балаж и други. Први тамбурашки састави настали су крајем 19. века. После Другог светског рата формиран је, приликом оснивања Радио Новог Сада 1949, професионални Мали тамбурашки оркестар, који је 1957. прерастао у Велики тамбурашки оркестар. Од 1951. члан тог оркестра био је Јаника Балаж, један од „Осам тамбураша с Петроварадина”, састава који је основан 1962. Љубитељи Јаникиног музицирања, основали су Удружење грађана „Тамбурица Јанике Балажа” које је организовало такмичење тамбурашких оркестара. Петнаест година (2001–2015) одржаван је Фестивал „Бисерница Јанике Балажа”. У Новом Саду, ради афирмације тамбурашке музике, одржава се више фестивала: „Златни бегеш” (1980–1987), „Златна тамбурица” (1987–2019), интернационални „Тамбурица ФЕСТ” (2008–2020), који се од 2012. одржава на Петроварадинској тврђави, а 2018. основан је Центар тамбурашке културе.

ОСЛОБОЂЕЊЕ 1944 – Нови Сад је своју слободу дочекао 23. октобра 1944. Након ослобођења Београда, фашистичке снаге су се повлачиле испред јединица Народноослободилачке војске и Црвене армије и велике борбе биле су очекиване у Бачкој, Срему и Барањи. Пре уласка у Нови Сад ослобођени су Бачки Петровац, Кулпин, Змајево, Степановићево и Кисач, а Црвена армија је долазила из правца Бечеја и Србобрана. Непријатељ је током својих последњих дана у граду порушио много јавних објеката. Припадници Црвене армије ушли су у Нови Сад 22. октобра 1944. Следећег дана, без већих борби, партизанске снаге су ушле у град у зору, а грађани су их дочекали у централним градским улицама. На балкону Градске куће завијорила се застава, а сутрадан је на Тргу одржан велики народни збор на коме су говорили Андрија Карделис и Алимпије Поповић, први послератни новосадски градоначелник. Нови Сад је слободу дочекао разорен, са трећином становника мање. Због својих жртава од 1975. носи име Град херој, а Новосадском партизанском одреду је подигнут споменик на Ченеју. Такође, поводом овог догађаја, установљена је Октобарска награда.

ОФИЦИРАЦ – популарна плажа, налази се на кеју, са сремске стране. Назив је добила по томе што су се ту купали војници и официри. Према речима старијих суграђана, још пре завршетка градње Жежељевог моста (1961) и насипања земље, када је Петроварадинска ада спојена са обалом, ово место је било привлачно Новосађанима за купање и сунчање.

Ослобођење Новог Сада, 23. октобар 1944.

ОФИЦИРСКИ ДОМ (ДОМ ВОЈСКЕ) – Официрски дом Гарнизона Нови Сад–Петроварадин саграђен је 1925/1926. на Београдском кеју, у стилу руског академизма, по пројекту руског архитекте и војног инжењера Јурија Николајевича Шретера. Једна је од најрепрезентативнијих зграда, саграђених након Првог светског рата, у неокласицистичком стилу.

ПАЛАТА „ВАТИКАН“ – историцистичка монументална стамбено-пословна зграда саграђена 1930. по пројекту архитекте Даке Поповића. Палату је финансирала Римокатоличка црквена општина у Новом Саду, а изградиле су је новосадски градитељи Јожеф Шверер и Нандор Цоцек. Зграда се простире на широком подручју центра Новог Сада и излази на три градске улице (Католичка порта, Мите Ружића и Лазе Телечког). Изградња овог објекта представља прву велику интерполацију у старо градско језгро.

ПАЛАТА ДУЊЕРСКИХ – средином 19. века, у низу кућа у Главној улици, подигнута је спратна палата грофа Адолфа Сечења коју је пројектовао Јозеф Видл. Кућу је 1888. купио велепоседник Лазар Дунђерски и ангажовао „баумајстера“ Мартина Сотића за преадаптацију објекта. Тада су изведени богато декорисана, историцистичка фасада и репрезентативан степенишни хол на чијој таваници је насликана алегоријска композиција. Објекат већ више од пола века има само пословну функцију.

ПАЛАТА ТРГОВАЧКЕ, ИНДУСТРИЈСКЕ И ЗАНАТСКЕ КОМОРЕ – саграђена 1930/1931. на углу улица Модене и Илије Огњановића, по пројекту београдског архитекте Милана Секулића. Грађевинске радове је извео новосадски инжењер Данило Каћански. Палата је троспратни објекат са канцеларијским просторима и свечаним салама, подигнута у стилу модерне. На фасади су постављени плитки украсни рељефи вајара Сретена Стојановића. Подигнута је за потребе Коморе новосадских трговаца, индустријалаца и занатлија, која је основана 1926. на основама новосадске Трговачко-занатске коморе из 1919. и постојала је до Другог светског рата. Деценијама је у овој згради било седиште Покрајинског комитета Савеза комуниста Војводине, а од 1990. постала је седиште једне политичке партије.

ПАСАЖИ И ДВОРИШТА – објекти у старом језгру Новог Сада изграђени су у другој половини 19. века и од тада, па све до данас, дају основну визуру центра града. То су углавном једноспратне зграде у којима су, у време настанка, у приземљу били локали трговаца или занатлија који су се бавали услужним занатством, док су на спрату били грађански станови. Станови су временом проширавани у дубину дворишта преко тераса. Тако су настали специфични животни простори који су, поред станова, обухватили и дворишта и унутрашње терасе. До осамдесетих година 20. века од комерцијалних делатности у двориштима у пешачкој зони могли су се наћи занатлије, попут кројача,

Двориште у Змај Јовиној улици, око 1960.

Група „Пекиншка патка“, 1980.

ташнара, крзнара, модисткиња и фотографа. У једном од дворишта на почетку Дунавске улице код обућара су се наручивале популарне „лондонке“. Све већи продор стране робе, пре свега одеће, доводи до појаве бутика, који полако преузимају примат у дворишним и пасажним локалима. Један од њих био је и чувени „Комисион 10“ у Змај Јовиној улици, где су се куповале оригиналне „левиске 501“. Комерцијализација пасажа и дворишта настављена је током деведесетих година, када су неки од њих потпуно преуређени са типским локалима у низу. У првој деценији 21. века бутици постају превазиђени, пре свега појавом модерних тржних центара. Тада њихово место преузимају кафе-клубови, пабови и мањи ресторани, а пасажери настављају свој динамични живот.

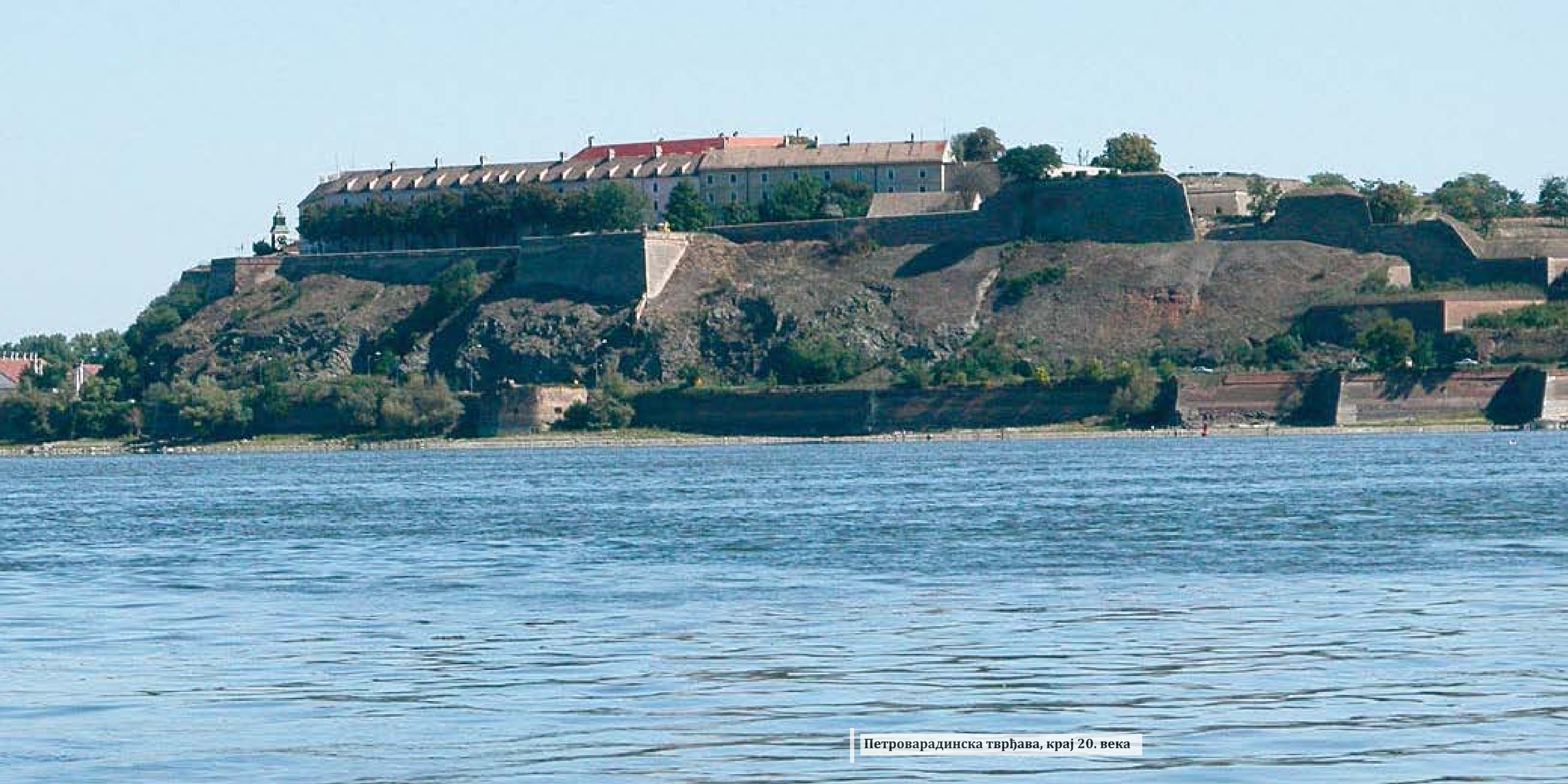
ПАСТЕРОВ ЗАВОД – основан 1921. под управом др Адолфа Хемпта. Превентивно-медицински рад установе био је усмерен ка борби против беснила. Др Хемпт је израдио методу припреме потпуно мртве вакцине – серума против беснила, која се у заводу производила од 1925. до 1989. и која је била међу најбољим у свету. Данас је Пастеров завод национална референтна установа у Републици Србији за борбу против беснила.

ПЕКАРА „ЂОРЂЕВИЋ“ – чувена бурекаџиња која се налазила у Дунавској улици бр. 9. Најбољи бурекаџија у граду израђивао је Јован Ванко Ђорђевић који је изучио пекарски занат код оца Николе. Након његовог одласка у пензију 1955, пекару преузима син Крста, а после његове смрти 1992. унук Богдан. Бурекаџиња са сиром, месом, јабукама и вишњама могао је да се купи од 6 до 11 ујутро. Радња је затворена 2012. године.

„ПЕКИНШКА ПАТКА“ – новоталасна панк група из Новог Сада (1978–2012), призната широм Југославије. Њен оснивач и фронтмен био је Небојша Чонкић Чонта. Због провокативног и бунтовног понашања забрањивани су им наступи и емитовање на појединим радио и телевизијским станицама. Почетком осамдесетих заокрећу из панка у „новоталасне“ воде, али и су и даље популарни.

„ПЕТАР ДРАПШИН“ – фабрика за производњу вијака, жичаног плетива и алата датира из 1882. када је основана Прва јужноугарска фабрика Ференца Вица. Значајно за оснивање фабрике је отварање занатске радионице Браће Крамер 1910. и Новосадске фабрике шrafoва и гвоздене робе 1925. После Другог светског рата фабрике су национализоване и спојене у предузеће које је добило име по Петру Драпшину, народном хероју и генералу из НОБ-а. Од 1970. до распада Југославије била је у саставу Рударско-металуршког комбината Зеница. Не постоји од 2020.

ПЕТРОВАРАДИНСКА ТВРЂАВА – изузетно остварење фортификацијског градитељства 18. века, једно од најсложенијих, највећих и најбоље очуваних барокних, артиљеријских, бастioniх утврђења овог дела Европе. Камен темељац постављен је 18.

Петроварадинска тврђава, крај 20. века

октобра 1692, а грађена је наредних 88 година. Простире се на северним обронцима Фрушке горе, на десној обали Дунава. Са највишом котом од 133 m надморске висине и површином од 105 ha заузима доминантан положај над југоисточним делом Панонске низије. Пројектована је по систему Себастијана Вобана, француског фелдмаршала, писца и градитеља тврђава. Никада није војно освојена, мада су се разне војске на њој смењивале. Више од три века се није значајније мењала, али од 1951, када је званично прешла под цивилну управу, променила је своју суштину. Од тада се на њој налазе седиште појединих установа културе, сликарски атељеи и туристички објекти. На платоу Горње тврђаве налазе се значајни објекти – Арсенал, Дуга касарна, Једноставна касарна, Леополдова барутана, Официрски павиљон, Провијантски магацин, торањ са сатом и 4 капије (Дворска, Леополдова, Карла VI и Лудвигова).

ПЕТРОВАРАДИНСКИ ШАНАЦ – крајем 17. века, на левој обали Дунава, преко пута Петроварадина, никле су прве земунице и куће покривене трском. Насеље је названо Петроварадински Шанац. Словенски назив Шанац настао је од немачке речи Schanze (опкоп), јер се насеље налазило близу бедема Тврђаве. На географским картама из тог времена ово насеље је било уцртано као Ratzen-schtat (рацка – српска варош). После Карловачког мира 1699. овде се насељава 215 српских породица граничара, које са четрдесетак цивилних породица формирају насеље. Новоосновано место се налазило на неподесном терену за становање, подводном, пуном бара и мочвара. У наредним деценијама насеље је убрзано напредовало и 1748. добило је статус слободног краљевског града. Тада је, осим привилегија, насеље добило и ново име – Нови Сад.

ПИНГПОНГ – Југословенски пингпонг савез основан је 1928. у Сомбору, а врло брзо је, овај спорт, поклонике нашао и у Новом Саду. То потврђује чињеница да је у граду, пре Другог светског рата, постојало 14, а после 17 клубова. Од стонотенисера највеће успехе остварили су Гордана Перкучин и Александар и Слободан Грујић. Нови Сад је био и домаћин Светском првенству 1981. За ту намену изграђен је Спортско-пословни центар Војводина (популарни СПЕНС).

„ПИПИНГ” – прва дискотека у Новом Саду отворена је 1967. у Католичкој порти и названа је „Пипинг томб”. Први диск-џокеј Миша Јокић одлазио је у Лондон по плоче. Пуштала се искључиво рок музика, тачније песме бендова као што су „The Beatles”, „The Rolling Stones”, „Black Sabbath” и „Led Zeppelin”. Ускоро „Пипинг” добија конкуренцију отварањем још две дискотеке – „Гајба”, у згради где је данас смештена Поклон-збирка Рајка Мамузића, и „Гром” у Студију „М”. Обилазак ове „тројке” постаје главни суботњи ноћни провод. Средином седамдесетих година „Пипинг” улази у састав Трибине младих, а популаран диск-џокеј био је Божидар Милојковић. Свој допринос у „изградњи”

овог места тада су дали и носиоци авангардне сцене, попут Пеђе Вранешевића, Бранка Андрића Андриле, Слободана Тишме и Желимира Жилника. Почетком деведесетих „неки нови клинци” одлазе у „Пипинг”, плаћајући конзумацију једном металном марком да слушају „Војвођански блуз бенд” у различитим поставама или наступе бенда „Плави птичић препеличић”.

ПЛАТОНЕУМ – задужбина владике Платона Атанацковића и споменик културе под заштитом државе. Декорација фасада монументалне двоспратнице на углу Пашићеве и улице Златне греде представља највреднији пример стила романтизма у Новом Саду. Садашњи изглед Платонеума потиче из средине 19. века када је зграда адаптирана. У прошлости је био седиште црквених и световних институција. Владика Платон је 1861. купио кућу од породице Сервијски и поклонио је Фонду српске гимназије са жељом да се у њој формира Правна академија. Након пресељења из Пеште у Нови Сад 1864, ту је било седиште Матице српске. Потом је ту седиште бачких епископа од 1867. до усељења у нову зграду Владичанског двора 1901, а извесно време ту се налазила Српска читаоница. Од 1935. у Платонеуму је радила Мушка реална гимназија, а у Другом светском рату Мађарска гимназија. Од 1946. до 1961. у објекту се налазила Занатска школа, потом Виша педагошка школа, Новосадски универзитет и, коначно, од 1978. Војвођанска академија наука. Данас је седиште Огранка Српске академије наука и уметности у Новом Саду.

ПЛЕБАНИЈА – Римокатолички жупни дом у Католичкој порти подигнут је 1808. према пројекту Георга Ефингера. Једно је од највреднијих дела прелазне епохе из барока у класицизам (тзв. цопф стила) које није страдало у бомбардовању 1849. Трајање Плебаније је, без прекида, везано за живот римокатоличке заједнице при Цркви Имена Маријиног.

„ПОБЕДА” – темељ фабрике је постављену предграђу Петроварадина 1947. У почетку је производила пољопривредне машине, а затим стругове, велике пресе и аутоматизоване тестере. Стиче углед производњом млинских и пекарских машина и уређаја за хемијско и парно глачање одеће, као и извозом у земље Европе, Африке и Азије. Након приватизације 2013. престаје са производњом. Комплекс је 2020. продат фирми „Marera properties”, која планира да ту гради индустријске објекте.

ПОВЕЉЕ ГРАДА – Октобарска и Новембарска повеља су признања која Град Нови Сад додељује за изузетан допринос у развоју града. Повеље се додељују најзаслужнијима у хуманитарним и добротворним акцијама, у образовању, здравственој и социјалној заштити, уметничком, културном и научном стваралаштву, привредном развоју и другим областима. Октобарска повеља је уведена 1979. поводом Дана ослобођења

Града од фашизма (23. октобар 1944). Новембарска повеља је установљена 1993, поводом ослобођења Новог Сада у Првом светском рату, уласком српске војске (9. новембар 1918), као и поводом одлуке Велике народне скупштине о присаједињењу Баната, Бачке и Барање Краљевини Србији (25. новембар 1918).

ПОДБАРА – један од најстаријих делова града. Граничи се са Салајком на западу и Старим градом на југу. Јужне границе су улице Милоша Бајића, Трг републике, Даничићева, Златне греде, Николе Пашића, Матице српске, Стеријина и Хаџић Светића, западна граница је Темеринска улица, северна канал Дунав–Тиса–Дунав, а источна река Дунав. Назив овог дела града је у вези са „Великом баром” у чијој близини су насељеници подигли своје куће. Велики део овог краја чини Алмашки крај.

ПОДГРАЂЕ (SUBURBIUM) – стара барокна урбана целина у подножју Петроварадинске тврђаве, популарно звана и Градић. Представља цивилне, сакралне и профане грађевине подизане међу бедемима Доње тврђаве. Подграђе је подигнуто на површини од 3 ha и има 6 улица. Данашњи изглед добило је тридесетих година 18. века. Зграде су спратне са великим крововима, дворишта мала, а улице уске и кратке. Тротоари су били од цигле, а путеви калдрмисани. У двориштима и на фасадама налазиле су се представе светаца, Св. Јована Непомука и Св. Флоријана. У оквиру ове целине налазе се Самостан Св. Јурја, родна кућа бана Јосипа Јелачића, зграде Ратне команде, Главног арсенала, Шајкашког батаљона, Провијант магазина Магистрата, Војна болница и апотека „Код златног орла”. Друштвени живот се одвијао по крчмама „Сремац” и „Код седам изборних кнежева”, а веома омиљене су биле забаве у кући Елизабете Лукач, у чувеној Плесној дворани. Због слојева прошлости којим одише, Градић је незаобилазно место у туристичкој понуди града.

ПОЗОРИШТЕ МЛАДИХ – основано 1931. као Позориште лутака, а потекло је од Соколске секције луткара. Одрастање многих генерација Новосађана не може се замислити без одлазака на луткарске представе у, како су га већином звали, Луткарско позориште. Од 1968, када је на овим позоришним даскама одиграна и прва „жива” представа, театар добија свој данашњи назив. Драмска сцена је основана 1991. и од тада делују две сцене: Сцена за децу и Драмска сцена, а представе се играју у две сале у згради Соколског дома.

„ПОЉА” – месечник за културу и уметност који излази од 1955. са краћим и дужим прекидима. У својој раној фази посебно је охрабривао авангардни и неоавангардни израз новосадске и шире југословенске уметничке сцене. Израстао је из Трибине младих, као одговор модерниста на ондашњи социјалистички реализам у уметности и култури. Као аутори суделовали су водећи књижевници и уметници регионалне уметничке

сцене. Први издавач листа био је НИП „Прогрес”. Трибина младих је 1965. постала и формални издавач, а касније је лист деловао у оквиру издавачке куће „Дневник”. За време бомбардовања Новог Сада 1999. објављен је 411. број под називом „Ратна Поља”. Данас је доступан и у електронском облику са могућношћу прегледа архиве.

ПОНТОНСКИ МОСТОВИ – од првог познатог понтонског моста из турског доба 1526. до Хагеновог моста 1788. познато је чак 48 понтонских премошћавања Дунава код Новог Сада и Петроварадина. Од 1788. датира први стални понтонски мост који је добио име по официру барону Фон Хагену, који га је пројектовао по угледу на мост из Манхајма. Био је састављен од 32 понтона – лађа од храстовине увезаних ужацима и ланцима. По средини је имао покретни део, који је уклањан приликом проласка бродова. Од пролећа до јесени спајао је обале Дунава, а пре појаве првог леда био би демонтиран и чуван у зимовању и сваке године се церемонијално отварао. Зими, када лед окује Дунав, за прелазак су коришћене скеле. Уклоњен је 1918. због почетка радова на изградњи Моста краљевића Томислава. Понтонски мост на пајване и шлепове за друмски пешачки и железнички саобраћај, постављен 1945. као привремено решење на месту данашњег Варадинског моста, уклоњен је 1946. Понтонски мост, постављен као привремено решење покрај Варадинског моста 1999, уклоњен је 2000, после пуштања у промет Варадинске дуге.

ПОПЛАВЕ – због специфичног геоморфолошког положаја – ниског терена уз сталну изложеност опасности од пораста нивоа Дунава и подземних вода – новосадски атар је вековима био ретко и местимично настањен. Катастрофална поплава забележена је 1770, када је нестало рибарско насеље чији аласи и лађари су се повукли на суву греду која је дуго називана Прњавор (данашња Железничка улица). Следећа велика поплава задесила је Нови Сад 1876, која је у тадашњој штампи називана потопом. Дуж Дунава је био чврст лед који је са порастом температуре почео да се топи и пробија све насипе и долме. Вода је допрла до градских улица, продрла у Градску кућу и поплавила целу Дунавску улицу. Поплава 1926. је потпуно потопила Адамовићево и Видовданско насеље. „Велика поплава” 1940. је срушила 714 кућа, већином на Телепу. У јуну 1965. водостај Дунава висине од 778 cm мобилисао је све расположиве снаге одбране које су градњом насипа спречавале изливање Дунава, који је успео да поплави Штранд и делове Петроварадина. Одбрана града трајала је 63 дана.

ПОЂОРЕКОВ МОСТ – полустални колски гвоздени мост саграђен на дрвеним стубовима 1915. за потребе аустроугарске војске у Првом светском рату, повезивао је Нови Сад са Петроварадином на месту између данашњег Варадинског и Железничко-друмског моста. Имао је 6 дрвених стубова од којих су 4 на дну Дунава засути камењем, и гвоз-

Понтонски мост, 1999.

дену конструкцију са 5 лукова. Носио је име по аустроугарском генералу Оскару Поћо-реку. Срушио се под налетом ледене санте 1924.

ПРИГРАДСКА НАСЕЉА – поред градског подручја урбаном делу Новог Сада припадају Петроварадин и Сремска Каменица. У приградским насељима која гравитирају граду живи око 90.000 становника. Међу њима најстарија, површински и бројчано највећа су: Футог, Ветерник, Каћ, Ковиљ, Кисач, Руменка, Буковац, Лединци, Будисава, Степановићево, Ченеј и Шангај. Због повећања броја становника и ширења градских зона, поједина приградска насеља, попут Ветерника, Футога и Буковца, спојена су са градским подручјем са којим чине јединствену агломерацију. Новом Саду гравитирају и поједина насеља Јужнобачког и Сремског округа која нису део Новосадске општине: Бачки Јарак (Темерин), Челарево (Бачка Паланка), Змајево (Врбас), Гложан (Бачки Петровац), Госпођинци (Жабал), Раковац и Черевих (Беочин) и Сремски Карловци.

ПРИСАЈЕДИЊЕЊЕ – Велика народна скупштина одржана је 25. новембра 1918. као врховно представничко тело Срба, Буњеваца и осталих Словена из Баната, Бачке и Барање, које је донело одлуку о присаједињењу ових области Краљевини Србији. Заседање је одржано у великој сали хотела „Гранд”, у присуству 757 делегата: Срба (578), Буњеваца (84), Словака (62), Русина (21), Шокаца (3), Хрвата (2), Немаца (6) и Мађара (1), који су изабрани у општинама, јавним гласањем, тако што је на сваких хиљаду српских, буњевачких и осталих словенских становника, биран по један посланик. Жене су имале право гласа, али су се и, први пут у Срба, нашле међу посланицима у једној скупштини. Најважније одлуке су да се наведене области непосредно прикључују Краљевини Србији и да влада Краљевине заступа њихове интересе на Мировној конференцији у Паризу. У циљу уједињења у нову државу одабрани су представници Јаша Томић и Блашко Рајић, да буду на услузи српској влади у Београду, и Јован Манојловић и Васа Стајић, да буду на услузи Народном вијећу у Загребу. Несрпским и несловенским народима, који остају у нашим границама, обезбеђује се свако право, а оним Србима, Шокцима и Буњевцима који остану изван граница државе да се обезбеде заштита, народни опстанак и развитак. Постављени су Велики народни савет од 50 чланова и Народна управа од 11 одсека, као његов извршни орган.

„ПЧЕСА” – група ентузијаста окупљена око проф. др Веселина Лазића основала је 1984. Културно-историјско друштво „Пролеће на ченејским салашима” познато и као „ПЧЕСА”. За свог постојања (до 2014) Друштво се бавило истраживањем, неговањем и афирмацијом војвођанске баштине. Издало је преко 30 зборника радова посвећених историји пољопривреде, села и салаша Војводине. Иницијатори су манифестација: „Тулипан”, „Страшијада”, „Пауново перо”, „Равничарење”, „Дуња ранка” и „Златни славуј”.

РАДИО-ТЕЛЕВИЗИЈА ВОЈВОДИНЕ – јавни сервис грађана Војводине, јавна медијска кућа у Србији, са седиштем у Новом Саду. Радио Нови Сад основан је 1949, а његов програм је конципиран на пет језика: српскохрватском, мађарском, словачком, румунском и русинском. Скупштина АП Војводине је 1972. донела одлуку о прерастању радија у Радио-телевизију Нови Сад (скраћено РТНС). Данашња Радио-телевизија Војводине (РТВ) формирана је 2006. Емитује програм на српском језику и језицима националних мањина: мађарском, словачком, русинском, румунском, ромском, хрватском.

РАДНИЧКА КОМОРА – четвороспратна угаона зграда (Булевар Михајла Пупина 24) у стилу модерне, наменски је подигнута 1931. за седиште Радничке коморе. Изграђена је по пројекту Драгише Брашована, а доградњу је 1940. извршио Ђорђе Табаковић. Већа адаптација је урађена и 1978, према замисли архитекте Мирослава Крстоношића. Најупечатљивији део објекта је високи угаони део са застакљеним степенишним простором, полихромним фасадним површинама и мушком фигуром поред улаза коју је израдио Тома Росандић. У згради се данас налази седиште синдикалних органа.

РАДНИЧКИ УНИВЕРЗИТЕТ – некада Раднички универзитет „Радивој Ђирпанов”, установа је за образовање одраслих основана 1952. У његов састав ушао је и Народни универзитет из Новог Сада, који је основан 1919. Обухватао је осам организација удруженог рада и то су били центри за основно и опште образовање, за учење страних језика (за одрасле, децу и омладину), за стручно образовање, за друштвено-политичких и економско образовање, за културу, за дијафилм и издавачку делатност и за припрему становништва за одбрану и заштиту, као и служба заједничких послова. Након пожара у згради у Улици војвођанских бригада 7, установа се привремено преселила у Радничку улицу 20. Данас се ова институција зове Новосадски отворени универзитет.

„РАНИ МРАЗ” – југословенски поп-рок бенд који су 1977. формирали бивши чланови „Жетве” Ђорђе Балашевић и Верица Тодоровић. Почетак каријере обележило је извођење хитова „У раздељак те љубим” и „Моја прва љубав”. За наступ пред председником Јосипом Брозом Титом, Балашевић је написао „Рачунајте на нас”, песму која је постала химна југословенске омладине. Убрзо се Бора Ђорђевић и Биљана Крстић придружују бенду, постајући чланови најпознатије, али краткотрајне поставе „Раног мрза”. Први албум „Мојој мами уместо матурске слике у излогу” објављују 1979. Балашевић и Крстић су 1980. објавили „Одлази циркус”, њихов други и последњи албум под именом „Рани мраз”. Годину дана касније Балашевић је објавио албум „Пуб”, којим је званично започео самосталну каријеру.

РАТНО ОСТРВО – под овим називом мисли се на некадашњу аду која је постојала до почетка 20. века, уз леву обалу Дунава, низводно од Новог Сада. Била је дуга 4,5 а широка 4

km. У прошлости су то били водоплавни терени под шумом, травом и барском вегетацијом. Острво је тада имало везу са Дунавом, на западној страни у рукавцу је било војно пристаниште, а јужно од пристаништа постојао је дрвени мост. Почетком 20. века рукавац губи везу са Дунавом и постепено се засипа.

РАЦИЈА – масовно страдање Срба, Јевреја и припадника других националности у Новом Саду, Старом Бечеју и Шајкашкој, јануара 1942. од стране мађарских власти. Покренута је у Шајкашкој уочи Божића, убрзо је проширена и на Нови Сад, где је отпочела у ноћи између 20. и 21. јануара. Масовна убиства вршена су на новосадским улицама, на дунавској плажи „Штранд”, на фудбалском игралишту „НАК”, на православном Успенском гробљу и на другим локацијама. Многе жртве завршиле су у Дунаву, испод дебелог слоја леда. Страдали су бројни угледни Новосађани – др Игњат Павлас, др Милош Бокшан, др Коста Трифковић, др Матија Сатлер и други. Међу многобројним жртвама, које се пребројавају и данас, највише је страдало Срба, Јевреја, припадника других националности, али и неколицина Мађара. Другог дана објављен је проглас епископа Иринеја Ђирића верницима Епархије бачке, у којем их моли да се уздрже од држања оружја, прикључивања комунистима и да остану верни држави. Рација се на сличан начин до краја месеца спроводила у Старом Бечеју и Србобрану. У спомен на жртве 1971. подигнут је споменик „Породица”, аутора Јована Солдатовића. Део дунавске обале назван је Кеј жртава рације.

РВАЊЕ – заступљено је још од средине 19. века. Први новосадски олимпијац, Момчило Тапавица, наступао је 1896. у рвању грчко-римским стилем. Рвачка секција постојала је у оквиру „НАК”-а од 1910, а своје рваче имао је и клуб „Макаби”. Најзначајнију медаљу у овом спорту, златну олимпијску, освојио је Бранислав Симић.

РЕФОРМАТСКА ХРИШЋАНСКА ЦРКВА – налази се у Улици Ђирила и Методија бр. 7, на Телепу. Изграђена је по пројекту Филепа Шмита у периоду 1929–1931. Зидарске радове извео је Јанош Филеп, столарске Имре Сас, Јанош Бордаш и браћа Милић, а стакларске Давид Бала. На врху торња је витлејемска звезда. Служба је држана на мађарском, немачком и српском језику.

РЕФОРМАТСКА ЦРКВА – налази се на углу улица Шафарикове и Пап Павла. Изградиле су је породице реформаторско-калвинистичке вероисповести, које су се у Нови Сад доселиле крајем 18. и почетком 19. века. Првобитно здање страдало је у бомбардовању 1849, а обновљено је 1864/65. Изграђена је у неоготичком стилу по пројекту Георга Молнара. Једини сакрални и религиозни симбол на цркви јесте витлејемска звезда на торњу.

РИБАРАЦ (РИБАРСКО ОСТРВО) – некада звано и Каменичко острво, уствари је полуострво које грађани радо посећују. На његовој десној страни налазе се бројни ресторани, а на левој викендице и приватни сплавови са којих се види Штранд.

РИБЉА ПИЈАЦА – најстарија пијаца у граду налази се на Тргу републике. У 19. веку служила је за снабдевање грађана свежем рибом, а касније су продавани и пољопривредни производи, месо и мешовита роба. Поред пијаце је некад била приградска аутобуска станица, али је она срушена и на њеном месту је уређен трг са спомеником краљу Петру I Карађорђевићу.

„РИТАМ НЕРЕДА” – панк-рок група основана 1987. Те године снимила је прву песму „За Нови Сад”. Са концертним активностима и демо снимцима група 1989. постаје популарна међу панкерима и скинсима. Прве успехе су постигли најпре у иностранству, па тек онда у Југославији. Због неких текстова и политичког ангажмана појединих чланова привлачила је екстремно десничарску публику и доживела потпуно медијску блокаду, што је отежавало њихов рад. После изласка албума „Звуци бола” бенд је постао непожељан у медијском простору. До 2017. снимили су 12 албума.

РОТАРИ КЛУБ – основан је 1929. као четврти по редоследу оснивања у Краљевини Југославији. Оснивачки састанак одржан је у просторијама „Беле лађе”, а међу оснивачима и члановима били су угледни Новосађани: Гедеон Дунђерски, први председник Клуба, др Стеван и Александар Адамовић, др Бранислав Борота, Бела Голд, др Жарко Капација, Влада Лежмирац, др Бранко Николић, арх. Ђорђе Табаковић, Арса Ивковић, Стеван Ђирић, др Ђура Трифковић, Душан Кенигштетлер и други. Из њега је потекао један од гувернера 77. дистрикта – др Владимир Белајчић. Клуб је био активан до почетка Другог светског рата, када се угасио. Реоснован је деведесетих година 20. века (састанци су одржавани од 1993, а чартер церемонија приређена је 1995). Данас у Новом Саду функционишу четири ротари клуба: Ротари клуб Нови Сад, Ротари клуб Нови Сад – Дунав, Ротари клуб Нови Сад – Алма Монс и Ротари клуб Нови Сад – Петроварадин – Фрушка гора. Пружају подршку и помоћ установама усмереним на рад са младима са посебним потребама, школама, Дечјем селу, Дечјој клиници, Црвеном крсту и другим установама и појединцима.

РОТКВАРИЈА – један од најстаријих делова града који се назива и Светојовановски крај и Житни трг. Налази се западно од Старог града и сврстава се у шири центар. Подругљив назив дали су Салајчани и Подбарци, по роткви, тада потцењеном поврћу, јер, наводно, становници овога краја нису гајили ништа друго до роткве. Тадашњи становници овог краја су своје скромне куће правили од набијеног блата, а кровове су покривали трском. По баштама иза тих тршчара Нови Сад је и добио своје име.

Поглед на Рибарско острво, средина 20. века

САБОРНА ЦРКВА СВ. ЂОРЂА – централни је православни храм у Новом Саду и седиште Бачке епископије. Налази се у Улици Николе Пашића бр. 2. Грађена је око 1734, а порушена у Буни 1848/1849. Обновљена је у периоду 1851–1853. по пројекту Густава Шаибе, архитекте из Пеште. Тада је подигнут нов торањ, а на броду храма отворена су два прозора. Храм је поново обновљен 1902. према замисли будимпештанског архитекте и предузимача Михајла Харминца. Добио је нов високи звоник, мобилијар у ентеријеру, зидне композиције чији аутор је Стеван Алексић и иконостас који је осликао Паја Јовановић. Дрворезбарену конструкцију урадила је радионица „Ратеј и Бенедик”. Ктитори звона тешког 2666 kg били су Софија и Лазар Дунђерски. Звон је скинуто током Првог светског рата и преливено у топове аустроугарске војске. У порти ове цркве данас се налази крст Марије Трандафил.

САЈЛОВО – удаљена градска четврт чије је првобитно име било Исаилово. У повељи угарског краља Беле IV из 1237. именују се два насеља: Горње Сајлово и Сајлово. Североисточну границу чини Руменачки пут, југоисточну Улица Доње Сајлово, док се на западу додирује с урбаним подручјем Новог Сада.

САЛАЈКА – једна од старијих градских четврти Новог Сада, некада изразито српски и паорски крај. Западну и јужну границу чини Кисачка улица, источну Темеринска улица, а северну канал Дунав–Тиса–Дунав. Име највероватније долази од имена некадашње угарске жупаније Зала или Сала. У Темеринској улици још у 19. веку била је велика пијаца. У овом делу налазио се улаз у град где су постојале две капије, Кисачка и Темеринска, на којима се контролисао промет робе и људи и наплаћивала трошарина.

САЛАШИ – новосадски атар на бачкој страни био је испуњен ливадама, мочварама, шумама и пустарама, са бројним раштрканим имањима салашара, који су своју егзистенцију заснивали на пољопривредној производњи. Било је уобичајено да Новосађани имају кућу са окућницом на бачкој, а винограде на сремској страни. Своје производе су продавали на новосадским пијацама. Захваљујући аграрним реформама и нарастању града током друге половине 20 века, салашарски начин живота је напуштен. Један део је опстао у оквиру Ченејских салаша, који чине јединствено насеље надомак града, највећу групу салаша у Војводини, за коју се сматра да је старија од 13. века. Поједини салаши у околини Новог Сада претворени су у угоститељске објекте чија се понуда заснива на идеји о идили и изобиљу салашарског златног доба.

САТЕЛИТ – налази се на западној периферији града, уз Футошки пут. Назван је по небеским телима, пратиоцима планета, јер је и ово насеље, када је изграђено, било пратилац Новог Сада. Од изградње је имао карактеристике радничког насеља, првобитно са

оскудним приземним кућама, а касније су изграђени комфорне вишеспратне стамбене зграде, пијаца, школа, вртићи и продавнице.

САТ НА ТВРЂАВИ – најпрепознатљивији симбол Новог Сада и Петроварадинске тврђаве. Механизам сата је донет из Алзаса и још увек ради. Специфичност сата је у томе што велика казаљка показује сате, а мала минуте. Деценијама је о сату водио рачуна мајстор Лајчика (Лајош Лукачи), који је редовно навијао механизам и померао казаљке приликом преласка на зимско/летње рачунање времена. Захваљујући Ротари клубу Нови Сад, рад механизма је 2017. аутоматизован, а мајстор Лајчика од тада само надгледа процес рада.

СВИЛАРА – сматра се једном од најстаријих државних фабрика на простору бивше СФРЈ. Основана је 1770, а први документи који указују на узгој свилене бубе потичу из 1765. Свилара се налазила поред Дунава, на Подбари (Алмашки крај), и имала је градску дудару. Увођењем парних машина 1884. преименована је у Државну фабрику свиле. Тада је у сезони запошљавала и до 500 радника. За време Краљевине Југославије фабрика је постала центар Дирекције државних свилара. После Другог светског рата интегрисана у Војвођанску индустрију свиле, а потом у Текстилни комбинат, који ће касније постати „НИТ” (Новосадска индустрија текстила). Престанак рада фабрике инициран је државном уредбом из 1955. о уништавању дудових стабала.

„СВОЈИНА” – највећа зграда у Змај Јовиној улици бр. 4 једна је од првих двоспратница у Новом Саду. Као власништво СПЦ, подигнута је пре 1830, а касније више пута дограђивана и обнављана. Носи одлике класицизма, а на фасади је најупечатљивија полукружна кровна атика. У згради се једно време налазио новосадски Магистрат, затим Градски одбор, Окружни и Срески суд. У дворишту палате 1901. подигнута је сецесијска грађевина у којој се налазио фотографски атеље Ивана Стојковића, а касније биоскоп „Корзо”.

СИНАГОГА – јеврејски архитектонски комплекс у данашњој Јеврејској улици састоји се од три зграде: Синагоге, Јеврејске школе и Јеврејске општине. Пројектовао га је 1905. Липот Баумхорн, најцењенији архитекта синагога у Аустроугарској. Почетком 20. века број Јевреја у граду премашивао је 2000, а њихов економски допринос био је од великог значаја. Припадали су културном кругу мађарских Јевреја, због чега је Синагога саграђена у складу с традиционалним прописима ашкенаског обреда и неолошког правца. У стилском погледу, цео комплекс припада мађарској сецесији, а Синагога је обликована као тробродна базилика с доминантном централном куполом и репрезентативним главним улазом. Најлепши украси храма су витражи и месингани лусте-

Сат на Тврђави, крај 20. века

ри. Велики број новосадских Јевреја је страдао у Другом светском рату, па у данашње време, Синагога представља место на коме се одвијају бројни културни догађаји.

„СИТИ” – посластичарница коју је 1926. основао Љубомир Парлаћ, шегрт новосадског посластичара Јакоба Дорнштетера. Прва посластичарница се налазила на данашњем Тргу младенаца, а данас је на Позоришном тргу бр. 6. Власник је материјал за своје производе набављао у градској околини, а гости су посебно уживали у бундевари, штрудли с јабукама и с маком. Данас се служе сладоледи и разноврсни колачи и послатице.

СКОПСКЕ КУЛЕ – два солитера на Булевару ослобођења (Војвођанска улица бр. 1 и 3), изграђена средином шездесетих година, у непосредној близини фудбалског стадиона. Име су добили због тога што су грађени по новим стандардима који се тичу градње у случају јаких земљотреса. Ове зграде и данас важе за једне од најсигурнијих у граду.

СКОЧИГРАД (АТЛЕТИКА) – поједине атлетске дисциплине (ходање, трчање, скокови и бацање) биле су заступљене у различитим спортским друштвима као што су „Еђшег”, „Препород”, Омладински спортски клуб „Војводина”, „Јуда Макаби”, Новосадски атлетски клуб (НАК). „НАК” је основан 1910. под именом Újvidéki Atletikai Club (UAC). Касније примат преузима Атлетски клуб „Војводина”. Најтрофејнији новосадски атлетичари били су скакачи: увис Драгутин Топић и у даљ Ивана Шпановић. Поред њих, освајачи медаља на европским и светским такмичењима били су Олга Гере Пулић (вис), Тамара Малешев (вис и даљ), Петар Малешев (вис), Стеван Зорић (вис) и Михаљ Дудаш (десетобој).

„СЛАВИЈА” – издавачка кућа коју је 1923. основао Владимир Лежмирац. Његова добро снабдевена књижара била је стециште бројних интелектуалаца: историчара, филозофа, музичара, књижевника, сликара... Највећи успех доживела је тридесетих година. У то време имала је преко 3500 књига и располагала је њиховим каталогом. Постојала је и Позајмна библиотека, а у њој су се могле купити улазнице за позоришне представе. Иако отежано, радила је и током Другог светског рата па све до 1948, када је престала да ради јер је национализована.

СОКОЛСКИ ДОМ – Дом краља Александра I Ујединитеља у Улици Игњата Павласа бр. 4 једна је од најмонументалнијих зграда модерне архитектуре у Новом Саду. Овај спортски објект, који од изградње негује и чува своју изворну намену, проглашен је за споменик културе 2002. Саграђен је по пројекту архитектке Ђорђа Табаковића у периоду 1934–1936. и представља један од његових највећих и најзрелијих пројеката. Грађевинске радове је извео инжењер Данило Каћански. Изградњу Дома је иницирало Соколско друштво у Новом Саду, основано 1905. У објекту је после Другог светског

рата било смештено и Српско народно позориште до 1981, а потом се уселило прво луткарско позориште у Србији– Позориште младих, настало из Соколске секције луткара, основане 1930.

СОКОЛСКО ДРУШТВО – гимнастика као предмет уводи се 1853. захваљујући иницијативи Ђорђа Натопшевића, а ради побољшања општег здравља ђака. Пиониром гимнастичког вежбања у Новом Саду сматра се Лаза Костић. На његов предлог 1872. основана је Прва новосадска задруга јачачка (гимнастичка), ватрогасачка и веслачка, која ће касније променити име у „Соко”. Настанак соколског покрета у Аустроугарској доводи се у везу са борбом за национално ослобођење Словена, а први слет је организован у Прагу 1882. У Новом Саду се Соколско друштво развило у најмасовнију спортску организацију, без обзира на националну, верску и другу припадност. Соколско друштво је основано 1905, а јавне вежбе одржаване су на Ханском плацу (данас Матица српска). Између два светска рата друштво доживљава процват. У Новом Саду је 1937. организовано Свесловенско такмичење на коме су учествовали гимнастичари из Чехословачке, Пољске, Бугарске и Југославије. Друштво је укинато 1941. године, а после Другог светског рата формирано је Прво гимнастичко друштво Нови Сад, названо 1951. „Партизан”. Осамдесетих година из „Партизана” се издваја и формира Гимнастички клуб „Војводина”, који 1992. враћа свој предратни назив Соколско друштво. Од 2002. носи ново име, Соколско друштво „Војводина”, и баштини богату традицију и успехе чланова од којих су многи били сениорски и јуниорски репрезентативци и прваци државе.

СПЕНС – Спортско-пословни центар „Војводина” грађен је између 1979. и 1981. по пројекту архитеката Живорада Јанковића и Бранка Булића са Института за урбанизам Архитектонског факултета у Сарајеву. Првобитан назив је био Спортски и друштвени центар „Војводина”, али се међу грађанима усталио назив СПЕНС – скраћеница од Стопотениско првенство Нови Сад, за чије потребе је објект подигнут. У Новом Саду је 1981. одржано 36. светско првенство у стоним тенису. Изградња је била део плана реконструкције и модернизације читавог града, која је обухватила измештање Железничке станице и индустријске зоне, пробијање нових булевару и улица. Објект обухвата преко 80.000 m² простора и садржи две спортске хале, ледену дворану, затворени базен, куглану, сале за бокс, џудо и стони тенис, два прес-центра, амфитеатар и више од 200 пословних локала.

СПОМЕНИК СВЕТОЗАРУ МИЛЕТИЋУ – подигнут на Главном тргу (данас Тргу слободе), рад је вајара Ивана Мештровића (1939). Милетић је био адвокат, новосадски градоначелник, један од најзначајнијих и најутицајнијих српских политичара у Аустроугарској, борац за национална права и аутономију Срба, прогањан и затворан, водећа личност

Чланице Соколског друштва, трећа деценија 20. века

„Српског дневника” и оснивач „Заставе”, један од оснивача Српског народног позоришта и један од најутицајнијих функционера Матице српске. Током Другог светског рата споменик је уклоњен и сакривен, а 1944. поново постављен. Вајар Павле Радовановић је 1951. на нови постамент од сивог мермера уклесао натпис с Милетићевим и Мештровићевим именима. Споменик има статус културног добра од великог значаја.

СПОРТСКО ДРУШТВО „ВОЈВОДИНА” – најстарије и по броју клубова најбројније удружење у држави. У оквиру овог друштва постојали су и постоје соколски, атлетски, хазена, фудбалски, тениски, шаховски, бициклички, пливачки, ватерполо, боксерски и хокејашки клубови. Једно време, после Другог светског рата, спајањем са клубовима „Славија” и „Раднички”, друштво се звало „Слога”. У другој половини 20. века у њему су формиран стонотениски, кошаркашки, одбојкашки, кајакашки, рвачки, рукометни, стрељачки, једриличарски, куглашки, карате, смучарски и савате клубови. Овој спортској породици приступили су аутомобилски (1991), плесни (1994) и ронилачки (1995) клубови. Многи од њих су освајачи медаља на државним и међународним такмичењима. Од 2011. у Спортско друштво је обједињено 18 клубова који носе назив „Војводина”.

„СРБОБРАН” – лист за политику, народну просвету и привреду, гласило је Српске народне самосталне странке у некадашњој банској Хрватској, а почео је излазити у Загребу октобра 1884. Покренуо га је барон Јован Живковић, а први уредник био је Павле Јовановић. Штампан је ћиричним писмом. Излазио је два до три пута недељно а од 1900. године свакодневно. Бурна историјска дешавања мењају му име у „Нови Србобран” од 1902. до 1907, а потом све до Првог светског рата, када престаје да излази, носи име „Србобран”.

„СРБСКИ ДНЕВНИК” – тумач српске национално-политичке мисли, чији је оснивач и уредник био Данило Медаковић. Био је најзначајнији је и најчитанији лист међу Србима друге половине 19. века. Своју популарност дугује смелости да пише у корист српских интереса, због чега су га ондашње власти често плениле и забрањивале. Ове политичке, двонедељне новине излазиле су од јуна 1852. све до краја 1864. Уз лист је излазио и књижевни додатак „Седмица”.

СРПСКА АТИНА – поетски назив за Нови Сад који је, постајући модеран економски и административни центар, прерастао у Пантеон високообразованих људи који је свој друштвени, културни и политички утицај ширио и на остале српске крајеве. Назив је потекао од особа блиских Светозару Милетићу. Стеван Јелинић Ђебенде, занатлија, био је његов ватрени присталица који је у једном разговору у кафани „Бела лађа” у

Његошевој улици упоредио Нови Сад са Атином. Да ли је неко пре њега употребљавао овај назив остаје непознаница и прилика за дубље истраживање.

СРПСКА ЧИТАОНИЦА – прво српско слободно удружење, основано 1845. у духу националног „читаоничког” покрета који у то време захватио целу Европу. Од 1861. Читаоница је постала центар културног живота Срба у Војводини. Из ове организације потекле су иницијативе за оснивање Српског народног позоришта, Српског певачког друштва, као и подршка оснивању женске читаонице „Посестрима”. Током постојања Читаоница је организовала бројне образовне и културне програме, беседе, забаве, а са циљем очувања националног идентитета Срба, као и њиховог просвећивања и културног напредовања.

„СРПСКИ ЛИСТ” – као орган Српског народног одбора, одражавао је расположење српског али и хрватског народа да се оствари њихов заједнички циљ, а то је било отцепљење од угарске државе и прикључење Краљевини Србији. Излазио је све док је Народна управа имала функцију војвођанске владе. Први број је одштампан у новембру 1918. а последњи у фебруару 1919.

СРПСКО ЗАНАТЛИЈСКО ПЕВАЧКО ДРУШТВО „НЕВЕН” – уметничко друштво основано 1900. на иницијативу чланова Кола занатлијске омладине, а са идејом неговања, развоја и промоције духовне и световне музике српских композитора и песника. Током вишедеценијског постојања организовали су бројне концерте, забаве, дилетантске позоришне представе, као и успешне турнеје. Композиција „Невен коло”, коју је 1911. компоновао Марко Нешић, сматра се химном друштва. Чланови и хоровађе друштва су, између осталих, били Исидор Бајић и Светолик Пашћан. У току Првог светског рата ово друштво није било активно. Између 1945. и 2006. носило је назив КУД „Невен”, а затим је враћено првобитно име. Данас има 360 чланова у оквиру четири секције: фолклорне, женске певачке групе, тамбурашког оркестра и хора.

СРПСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ – прво професионално позориште Срба, основано 1861. на иницијативу Српске читаонице и њеног тадашњег председника Светозара Милетића. Брига о театру поверена је Друштву за СНП, а за првог управника постављен је књижевник Јован Ђорђевић. У првим деценијама представе су извођене у кафанама, затим у Градској дворани на Трифковићевом тргу, као и на гостовањима по другим местима у Војводини. Године 1895. отвара се Дунђерсково позориште, па СНП постаје купац овог простора за једну форинту годишње. Након Другог светског рата, уз постојећу Дрину, основани су Опера и Балет, као и Хор и Оркестар. Након 120 година постојања, Позориште је добило зграду са три дворане. Данас Дрину чини ансамбл изванредних глумаца који изводи представе по делима највећих светских и домаћих

класичних и савремених писаца. Ансамбл Опере има врхунске солисте, певаче и музичаре који изводе дела интернационалног и националног оперског наслеђа, оперете, мјузикле, хорску музику и богату оркестарску продукцију. Ансамбл Балета изводи класичне балетске представе, као и оне из домена савременог плеса.

СТАРА ПОШТА – датум настанка зграде, име пројектанта и првог власника објекта нису познати. Крајем 19. века у овом историцистичком здању налазио се хотел „Централ”. Он је 1899. продат и ту је смештена новосадска Пошта. Спрат је дозидан 1922, а 1963. зграда је спојена с новим монументалним објектом, изграђеном по пројекту Драгише Брашована. Од некадашње унутрашње декорације остали су тоскански стубови и штучо декорација.

„СТАРО ЗДАЊЕ” – познато и под називом „Милетићева школа”, саграђено је између 1871. и 1874. на Тргу Марије Трандафил, по пројекту архитекте Ђерђа Молнара, у стилу позног класицизма. Подигнуто је као Српска основна школа у порти Николајевске цркве, а сада је установа за школовање угоститељских кадрова у оквиру које се налази ресторан „Старо здање”.

СТЕРИЈИНО ПОЗОРЈЕ – основано 1956. поводом обележавања 150 година од рођења и 100 година од смрти српског комедиографа Јована Стерије Поповића. Фестивал под овим називом представља најзначајнију националну манифестацију овог типа. Учешће на Позорју, а посебно стицање награда у оквиру Позорја за позоришне актере, представља највишу потврду и признање њиховог стравалаштва. Поред фестивала, Стеријино позорје делује и у области документарно-истраживачког рада и теоријског развоја савремене сценске уметности.

СТРЕЉАЧКО УДРУЖЕЊЕ – прва слободна и мултиетничка организација грађана у Новом Саду, основана 1790. године. Удружење је неговало стрељаштво као вид развоја физичке културе, моралне и борбене способности чланова, али је било и омиљено место забаве и разоноде грађана. Управу су чинили главни мајстор стрелац, стрељачки мајстор и 12 стрељачких саветника. Од 1812. постојало је годишње такмичење за најбољег стрелца Новог Сада. Након употребе различитих адаптираних објеката, Стрељачко удружење добија 1890. наменски грађену стрељану, са простором за забаве и играчке. Овај објекат и данас постоји, а познат је по називом „Еђшег”. Друштво је током наредних деценија доживело трансформације у погледу начина организовања. У новијој историји новосадски стрељачи су освајачи преко сто медаља на међународним такмичењима. Најбољи међу њима били су Бранислав Лончар – злато на Првенству Европе (1965), Десанка Петровић Пешут – златона Првенству Европе (1969, 1974), злато и сребро на Првенству света (1970, када је постала и светска рекордерка), Александра Ивошев –

Стара пошта, око 1950.

јуниорска првакиња Европе и света и рекордерка (1991, 1994), златна и бронзана на олимпијади у Атланти (1996), Аранка Биндер – бронзана на олимпијади у Барселони (1992).

„СТРИПОТЕКА” – југословенска стрип-ревија која је излазила у Новом Саду између 1969. и 1991. Поново покренута 1999, као ревија светских стрипова, објављивала је радове француско-белгијских и појединих америчких, италијанских, шпанских, британских и кинеских аутора. Уредници су били светски признати стрип-аутори Сибин Славковић и Бранислав Керац, поред Златка Миленковића и Славка Драганића. Последњи број је објављен 2019.

СТУДИО „М” – један од културних симбола града и студијско-концертна сала Радио Новог Сада. Саграђен је 1959. по пројекту новосадског архитекте Павла Жилника, а званично отворен 1965. За реализацију овог пројекта Жилник је добио Октобарску награду Новог Сада (1966), а за свеукупно стваралаштво Награду за архитектуру „Ђорђе Табаковић” (1995). Концертна дворана и студио за снимање и преносе одликују се изузетном акустиком. У Студију „М” су снимали албуме и наступали бројни домаћи и страни извођачи класичне, модерне, џез и етно музике.

ТАКТОНС – међународна манифестација (одржава се сваке друге године) у оквиру које се вреднују највиша достигнућа на пољу професионалног снимања звука и организује међународна изложба врхунске професионалне опреме са низом предавања из области акустике. Од 1982. до 1990. организатор манифестације био је Радио Нови Сад под покровитељством Југословенске радио-телевизије. Прекид је трајао до 2002, а од тада улогу организатора преузима Радио-телевизија Војводине.

ТАНУРЦИЋЕВА ПАЛАТА – стамбено-пословна зграда на углу улица Модене и Змај Јовине, коју је финансирао трговац Никола Танурцић, власник трговине „Силесија”. Грађена је у периоду 1934–1936. по пројекту архитекте Ђорђа Табаковића. Садржала је пословне локале, станове и најсавременије опремљен биоскоп „Рекс” са 700 седишта. Палата је дограђена на углу улица Модене и Илије Огњановића 1939/1940. по Табаковићевом пројекту, и ту је отворен Хотел „Рекс”. Монументална модернистичка петоспратница је једна од највећих зграда подигнутих између два рата и представља успешан пример интерполације модерне архитектуре у старо језгро града. Палата је доживела још једну успешну доградњу 1980–1981, и тада је Хотел „Путник” проширен по пројекту новосадског архитекте Милана Марића.

Танурцићева палата, око 1940.

ТЕГОВИ – Новосађани су били и познати дизаџери тегова. Тренирали су у „Еђшегу“, „Милиционару“, „Партизану“ и „Славији“, а од 1963. постоји Клуб дизаџера Нови Сад. Најбољи новосадски дизаџер и вишеструки државни рекордер био је Стојадин Стошић.

ТЕЛЕП (АДАМОВИЋЕВО НАСЕЉЕ) – део града између данашње Улице цара Душана, Футошког пута и Дунава, називан у почетку Дарањи телеп (на мађ. насеље). Средином 19. века, на иницијативу мађарског министра Дарањија, овај мочварни и шумовити простор је култивисан. Град га је 1889. испарцелисао, а највећи део, за подизање лозног расадника, закупио је виноградар Александар/Шандор Адамовић. Убрзо у овој виноградарској насеобини живи око 3000 упослених са породицама, углавном Мађара, који су расадник назвали Шандор-телеп. Назив Адамовићево насеље, по угледној новосадској породици, постојао је 1927-1944. После Другог светског рата коришћен је назив Телеп, а деведесетих година за део Телепа од Улице цара Душана до Вршачке враћен је назив Адамовићево насеље. Некада су већином овде живели Мађари, а данас претежно становништво чине Срби, мада у насељу још увек постоји бројна мађарска мањина. Западно од Телепа, као дивље насеље, педесетих и шездесетих, подигнуто је насеље Адице.

ТЕНИС – први терени за тенис, поред Дунавског парка, изграђени су 1922, а наредне године основан је Лов тенис клуб (Lawn tennis club). Најбољи тенисер у периоду између два рата био је Ђорђе Дунђерски који је, у дресу Швајцарске, наступио на олимпијади у Паризу (1924). За време Другог светског рата клуб се звао Ujvidéki tenis klub, после рата „Слога“, затим „Звезда“ и, коначно, „Војводина“. Најпознатији члан клуба је Моника Селеш, деветострука освајачица грендслем титула и својевремено прва играчица на WTA листи.

ТОЦИЉАРСКО ДРУШТВО (КОРЧУЉАЊЕ) – клизачку организацију основали су новосадски стреличари и веслачи 1893. јер зими нису могли да се баве својим активностима. Прво клизалиште направљено је у оквиру Стрељане (Улица Антона Чехова). Било је намењено одраслим и „отменој публици“. Иначе се клизало и на Каналу, на Шодрошу, у Дунавском парку. Вештачка клизалишта изграђена су на Сајмишту (1972) и СПЕНС-у (1982).

ТРАМВАЈИ – прва вожњу градским модерним превозним средством била је 30. септембра 1911. Трамвај је саобраћао на линијама А, Б и Ц. Линија А се протезала од Петефијеве улице до обале Дунава, линија Б повезивала је Ракоцијев (некадашња Футошка улица) и Футошки пут, а линија Ц Главну и Темеринску улицу. У време када је град имао око 40.000 становника, трамвајска мрежа је задовољавала потребе града. Трамваји су

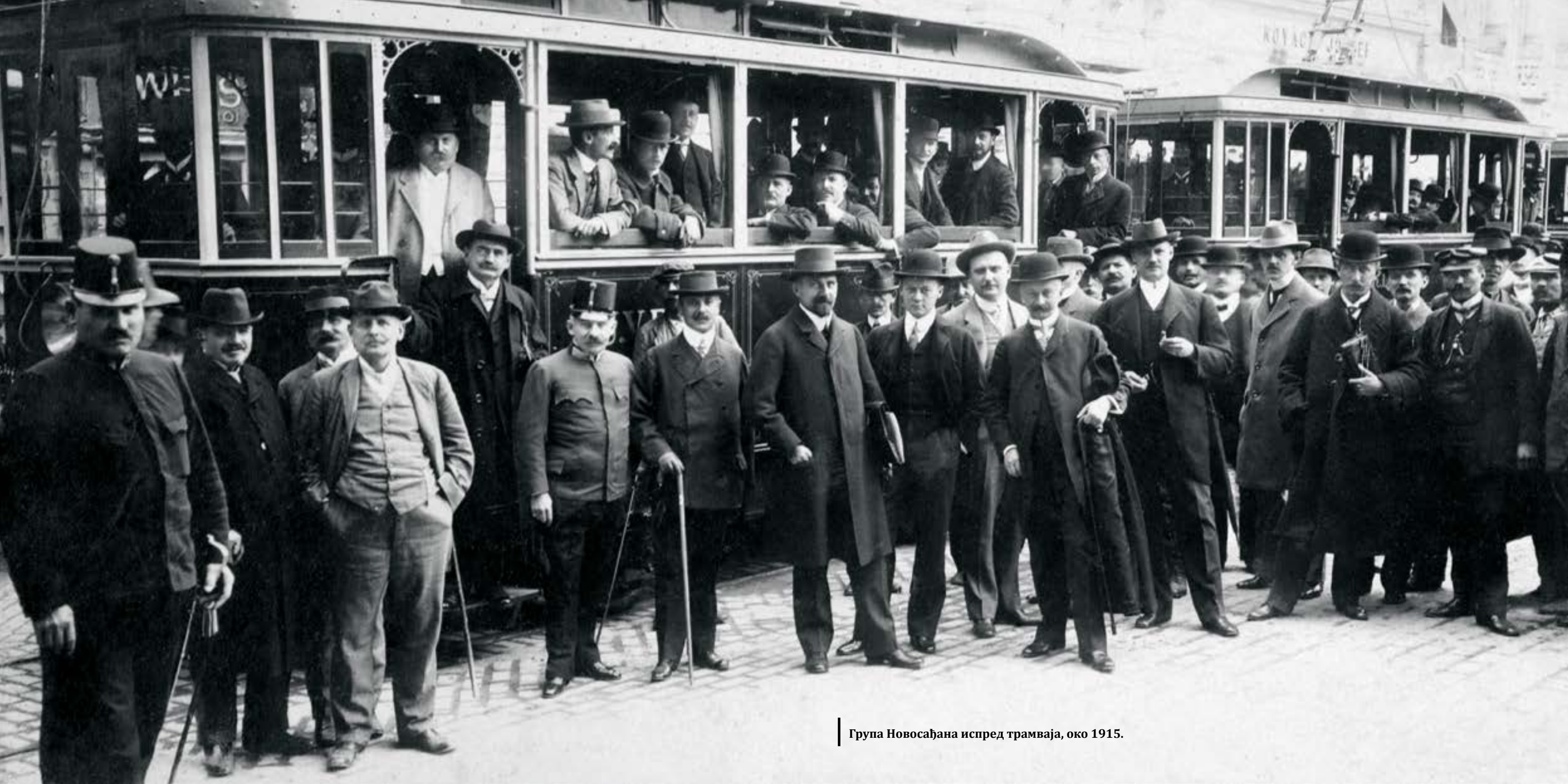

били део градског саобраћаја до 1958, када су их потпуно заменили аутобуси, јер се показало да је тај начин превоза много исплативији.

„ТОЧАК“ – култна новосадска дискотека или, како су је оснивачи назвали, Рестотека „Точак“, била је мешавина ресторана и дискотеке. Основали су је 1982. три брата: Миле, Раде и Бранко Стошљевић, а отворена је у Рељковићевој улици бр. 39 у Петроварадину. Назив је добила по претходном ресторану који је држао Павле Галић, познатији као Паја Точак. Прва музичка звезда која је овде наступила била је Лепа Брена са оркестром „Слатки грех“. Дискотека је престала да ради почетком 1990.

ТРГ ГАЛЕРИЈА – јединствен урбани простор на којем су смештене три музејско-галеријске установе: Галерија Матице српске, Спомен-збирка Павла Бељанског и Поклон-збирка Рајка Мамузића. Годином оснивања Галерије Матице српске сматра се 1847, када је у Будимпешти, у окриљу Матице српске, основан музеј, из чије је уметничке збирке проистекла Галерија. Од самих почетака бави се прикупљањем, чувањем, проучавањем, излагањем и интерпретацијом дела српске уметности од 18. до 20. века. Од 1958. налази се у згради некадашње Продуктне берзе (1926). Дипломата и колекционар Павле Бељански 1957. поклонио је своју вредну уметничку колекцију народу, уз услов да се за њено чување и излагање сагради посебан објекат. Зграда Спомен-збирке Павла Бељанског, коју је пројектовао Иво Куртовић, са сталном поставком, отворена је за јавност 1961. Фонд Збирке чине најзначајнија дела српске уметности, настала од почетка до седме деценије 20. века, са нагласком на међуратни период, као и Меморијал дародавца. Галерија ликовне уметности поклон-збирка Рајка Мамузића основана је 1972. уговором дародавца и Општине Нови Сад. Фонд Збирке чине ликовна дела српске уметности чији су аутори били припадници најутицајнијих уметничких група у послератном периоду. Галерија је смештена у амбијент породичне виле интересантног архитектонског решења, која је грађена почетком треће деценије 20. века.

ТРГОВИ – Нови Сад има неколико тргова, а међу њима је најпознатији Трг слободе (некада Главни трг), који овај назив носи од 1918. На њему се налазе Градска кућа и наспрам ње католичка Црква Имена Маријиног, а у његовом центру је споменик Светозару Милетићу (рад Ивана Мештровића). Сведок је многих бурних историјских догађаја, а данас је место одржавања музичких и других манифестација, као и место где велики број Новосађана дочекује Нову годину. У непосредној близини је Католичка порта, класичан трг са фонтаном у средини, у залеђу католичке цркве, окружен Плебанијом, палатом „Ватикан“ и зградом Културног центра Новог Сада. Трг младенаца (некада Вилсонов, Лењинов), који се налази испред Матичарског здања, на другом крају ужег центра града, последњих деценија је добио нови изглед. На њему се налази скулптура

Група Новосађана испред трамваја, око 1915.

Младена Маринкова. Трг Марије Трандафил (некада стари Житни трг, а после Другог светског рата трг посвећен Светозару Този Марковићу), налази се у ширем центру и носи назив по чувеној добротворки. Ту су смештени зграда Матице српске, Николајевска школа и Занатски дом. Трг галерија карактеристичан је по томе што се на малом простору налазе три значајне галерије: Галерија Матице српске, Галерија Павла Бељанског и Галерија Рајка Мамузића. На Тргу републике смештена је Рибља пијаца. Поводом стогодишњице присаједињења Бачке, Баната и Барање Краљевини Србији, на тргу је постављен споменик посвећен краљу Петру I Карађорђевићу (израђен по моделу вајара Зорана Ивановића). Од већих тргова значајни су садашњи Житни трг (код зграде Социјалног) и Доситејев трг у Универзитетском граду.

ТРИБИНА МЛАДИХ – место окупљања, излагања, расправа и размена мишљења младих уметника са простора тадашње Југославије, званично је основана 1956. Током шездесетих и седамдесетих година промовисала је модернистичку уметност, слободу говора и дијалог о савременим друштвеним и политичким питањима. У програмима из области визуелне уметности и књижевности учествовали су готови сви познати аутори тога времена, различитих друштвених и националних опредељења. Почетком седамдесетих година ту се окупља уметничка група „Код“, чији су чланови били носиоци авангардног покрета и концептуалне уметности. Кроз перформансе и уметничке процесе, чланови групе су преиспитивали границе између различитих уметности, као и између уметности, културе и политике. Трибини је од тог времена припадала и чувена дискотека „Пипинг“, а била је и организатор бројних концерата домаћих и страних рок група.

„ТРИ КРУНЕ“ – једна од познатих новосадских кафана, налазила се у згради велепоседника Лазара Дунђерског, на раскрсници Салајке, Роткварије и Алмашког краја (Трга Марије Трандафил, Кисачке и Темеринске), саграђеној почетком 20. века. Имала је кафанску салу, салу за ручавање, кухињу и неопходне помоћне просторије.

ТРИ НА ТРИ – улична кошарка, познатија под називом баскет, деценијама се игра у свим деловима Новог Сада, у школским двориштима, на бетонским теренима између зграда, на Штранду. Играње баскета је уткано у одрастање бројних Новосађана, било да су се професионално бавили кошарком или је овај спорт чинио део њиховог слободног времена. Захваљујући овој „традицији“, репрезентација Србије, предвођена управо Новосађанима, светски је лидер у олимпијској дисциплини кошарка 3 x 3.

ТРШЧАРЕ – приземне куће панонског типа, за чију изградњу су коришћене земља и трска. Најраспрострањенији су тип градње на територији Роткварије, Салајке и Подбаре. У њима су живели становници који су се бавили пољопривредом и припадали српској

новосадској заједници. По правилу, биле су правоугаоне основе, са гостинском собом до улице, кухињом и, понекад, још једном собом. На дворишној фасади су имале трем, а испод куће подрум. Старији тип кућа има тршчани кров, док је касније употребљаван цреп. Укућани су се окупљали око зидане пећи у кухињи као централне тачке домаћинства. Некадашње тршчаре у Улици Краљевића Марка саграђене су у првој половини 19. века, а срушене 2017. Једина сачувана новосадска тршчара налази се у Улици Саве Вуковића.

ТУНЕЛ ЈЕФТИНОЋЕ – некадашња робна кућа која се налазила на углу Булевара ослобођења и Булевара краља Петра I. Важила је за место повољне куповине и као једна од најпознатијих локација за састанке у Новом Саду.

УЛАЗАК СРПСКЕ ВОЈСКЕ 1918 – ослобођењем Београда у Првом светском рату и преласком савезничких јединица преко Саве и Дунава, створене су претпоставке за њихов улазак у градове и насеља у Банату, Бачкој, Срему и Барањи. У Новом Саду је формиран Народни одбор који је водио рачуна о интересима српског становништва у наступајућим тренуцима. Његови чланови су били Јаша Томић, Ђорђе Велић, Душан Монашевић, Игњат Павлас, Мита Ђорђевић, Душан Марковић и Јоца Јовановић. Њима су се прикључили и истакнути грађани хрватске, словачке и русинске припадности. Напету ситуацију у граду крајем октобра и почетком новембра смиривала је Српска народна стража која је преузела и стратешке тачке у граду. Српска војска је у град ушла 9. новембра, на челу са мајором Бугарским, прешавши Дунав преко Поћорекског моста. Прошла је кроз Дунавску улицу до Главног трга, дочекана од стране бројних грађана и Јаше Томића који је одржао говор са терасе страе зграде Матице српске. Ослобођење Новог Сада било је предуслов за одржавање Велике народне скупштине и Присаједињење са Краљевином Србијом.

УЛИЦА ЗЛАТНЕ ГРЕДЕ – настала је у најстаријем делу града, на дугачкој, издигнутој греди коју Дунав није плавио, због чега је названа златном. Између два светска рата и током окупације носила је име нашег знаменитог песника Јована Јовановића Змаја, који је у овој улици рођен. После Другог светског рата враћен јој је стари назив. У њој су живели и сликар Новак Радонић, прота и писац Павле Стаматовић, чувени слависта Павел Јозеф Шафарик, професор и књижевник Мита Калић, историчар Јован Радонић, Јован Живојновић, професор и први новосадски градоначелник после Првог светског рата. Најзначајнији објекат у овој улици је зграда гимназије (некада Српске православне велике, а данас Гимназије „Јован Јовановић Змај“).

УЛИЦА МОДЕНЕ – добила је назив по италијанском граду-побратиму Модени. Спаја Трг слободе са Булеваром Михајла Пупина, а укршта се са Улицом Илије Огњановића.

Улазак српске војске у Нови Сад, 9. новембар 1918.

Најзначајнији објекти у њој су Танурџићева палата, зграда некадашње Трговинско-индустријске коморе (бр. 5) и зграда некадашње Хипотекарне банке (бр. 7). Данас се у овој улици налазе споменици посвећени Лази Костићу и Михајлу Пупину, као и бројни угоститељски објекти.

УЛИЧНИ СВИРАЧИ – фестивал је основан 2000. и од тада сваке године, крајем лета, окупља уметнике, музичаре, плесаче, позоришне трупе и акробате из земље и света. Током првих 15 година постојања, одржан је у центру града, а од 2016. пресељен је у Подграђе, у Петроварадину. Организује га Уметничка асоцијација „Инбокс“ из Новог Сада, која је сврстала овај фестивал у један од најзначајнијих у тој категорији у Европи.

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ – основан је 1960. године и обухвата факултете који су лоцирани у четири града АП Војводине: Новом Саду, Суботици, Зрењанину и Сомбору. Други је по величини међу шест државних универзитета у Србији. Универзитет чине следећи факултети: Филозофски (1954), Пољопривредни (1954), Правни (1959), Технолошки (1959), Економски, са седиштем у Суботици (1960), Факултет техничких наука (1960), Медицински (1960), Природно-математички (1969), Академија уметности (1974), Грађевински, са седиштем у Суботици (1974), Технички факултет „Михајло Пупин“, са седиштем у Зрењанину (1974), Факултет спорта и физичког васпитања (1974), Педагошки, са седиштем у Суботици (1993). Универзитет се налази у универзитетском кампусу, с леве стране Дунава, у непосредној близини центра града, док се Медицински факултет налази у кругу Клиничког центра, а Академија уметности на Петроварадинској тврђави и у центру града. Поред административне зграде Универзитета, у универзитетском кампусу налазе се факултети, студентски центар са два студентска дома и централним студентским рестораном, хотел са апартманима за привремени смештај младих наставника и сарадника, Завод за заштиту здравља студената, спортско-рекреативни садржај и многе научне, стручне, културне, информативне, спортске и сличне студентске организације, као и веома леп студентски трг. Поред факултета који су у саставу Универзитета, структуру унутрашње организације Универзитета чине: Ректорат, Секретаријат, Асоцијација центара за интердисциплинарне и мултидисциплинарне студије и развојна истраживања за потребе привреде, Централна библиотека, Центар за информационе технологије. У његовом оквиру организовани су: Асоцијација центара за интердисциплинарне и мултидисциплинарне студије и истраживања, Универзитетски центри за интердисциплинарне и мултидисциплинарне студије и истраживања, Централна библиотека и Академска рачунарска мрежа Универзитета.

Изградња универзитетског кампуса, седма деценија 20. века

УСПЕНСКА ЦРКВА – налази се на почетку истоимене улице. Име потиче од празника којем је посвећена и који светкује – Успење Пресвете Богородице (15/28. август). Први подаци о цркви, коју су изградили камералци, датирају из тридесетих година 18. века. Нова црква је грађена у периоду 1765–1774. у барокном стилу, као једнобродна грађевина са полукружном олтарском апсидом. Градитељи су били зидари Булф и Ланг и бравар Грозингер. Дрворезбарске радове извели су Марко Гавриловић и његови синови Арсеније и Аксентије Марковић. Зидове храма осликали су Јован Поповић, Јанко Халкозовић и Василије Остојић, а иконостас Јанко Халкозовић, Димитрије Јанковић и Андреј Шалтист.

УЧИТЕЉСКИ ДОМ – Дом југословенског учитељског удружења у Улици војводе Путника саграђен је 1936. по пројекту грађевинског инжењера Данила Каћанског. Модерна, троспратна, угаона зграда има наглашен улазни портал у коме је скулптура Ђорђа Натопшевића, једног од првих српских педагога и просветних радника у Аустроугарској. Скулптуру је 1934. урадио новосадски вајар Карло Барањи. У дому су се налазили просторије за смештај ученика и наставника, велика дворана на спрату, библиотека и станови за издавање. После Другог светског рата у зграду се уселио Клуб просветних радника, а касније Педагошки завод Новог Сада.

УЧИТЕЉСКИ КОНВИКТ – крајем 19. века, у близини Николајевске цркве (данашњој истоименој улици) саграђен је објекат у којем су боравила учитељска деца која су се школовала у Новом Саду. Први план за његову изградњу израдио је 1897. Антон Тикмајер, а коначан изглед је добио 1901. према пројекту Александра Вулка. Здање је изведено у стилу историцизма са елементима сецесије. Објекат никада није изгубио своју основну намену, а током више од века у њему је боравило око 10.000 ученика и ученица.

ФИЈАКЕРИ – као превозно средство постојали су од 1868. и у градском путничком саобраћају коришћени су до друге половине 20. века. Правилник рада фијакера допунио је Градски савет 1906. и он је штитио интересе путника, а власници фијакера били су дужни да удовоље прописаним условима. Кочијаш је морао имати најмање 16 година, а захтевало се довољно познавање града и искуство у управљању запрегом. Кола или саонице морале су бити од чврстог материјала, удобне, уредне, а коњи чисти. За време мраза и поледице морали су имати оштре потковице, а ако су били упрегнути у саонице, обавезна су била звонца или прапорци обешени о врат. Кочијаш је могао бити кажњен ако се непристојно или увредљиво понаша новчаном казном до сто круна. Стари Новосађани су, осим фијакера, користили и омнибус као јавно превозно средство до појаве трамваја (1911).

Фијакер у Дунавској улици, почетак 20. века

„ФОКСТРОТ“ – један од културних кафе-клубова који је препознатљив по живим свиркама. Отворен је 1996, а замислио га је власник Миодрага Дропа – Тозе Фокстрота, била је да створи место на којем ће публика бити у прилици да уживо слуша квалитетну рок, џез и блуз музику. Овде је одржано неколико хиљада свирки, од мање познатих локалних бендова до иностраних гостију са свих меридијана. И након превремене смрти првобитног власника, наследници локала су очували његов идентитет, називајући се и данас „храмом рокенрола, џеза и блуза у Новом Саду“.

ФОТО-КЛУБ „БРАНКО БАЈИЋ“ – формално је основан 1954, а ослањао се на дугу традицију удружења љубитеља фотографије и фото-аматера (први Фото клуб у Новом Саду основан је још 1901). Бранко Бајић, по којем је клуб носио име, био је на челу фотографске секције друштва „Фрушка гора“, која је 1937. освојила прву награду на Светској изложби у Паризу. Бајић је убијен у Другом светском рату, док је радио у илегалној штампарији. Чланови друштва су у другој половини 20. века организовали бројне изложбе, излагали у другим местима тадашње Југославије, као и у иностранству. Од 1961. утемељена је традиционална изложба фотографија поводом обележавања Дана ослобођења Новог Сада. Главни трофеј изложбе је постало „Златно око“. Након прекида у раду током деведесетих година 20. века, клуб је, под новим називом Новосадски фото-клуб 1901, обновио свој рад 2008.

ФРУШКА ГОРА – повезаност Новог Сада са Фрушком гором је вишевековна и од великог, понекад и судбинског значаја. Ова веза временом је мењала карактер, у складу са ширим историјским и друштвено-економским околностима. Изградња Тврђаве на Петроварадинској стени и развој града с друге стране реке тек су једна од ових нераскидивих веза. Историјски догађаји у Сремским Карловцима, вековна духовна уточишта у фрушкогорским манастирима, такође су јачали ову повезаност. У мирнија времена, крајем 19. века Новосађани све више одлазе на излете на Фрушку гору, а ова њена „функција“ постаје у наредним деценијама све израженија. Планинарско друштво „Фрушка гора“ оснива се 1924. са циљем промовисања и организовања пешачких тура. Фрушка гора је 1960. проглашена за национални парк, а томе су већ претходиле акције систематског уређења шумског комплекса за масовна излетишта и одмаралишта, пејзажно уређење простора, изградња путева, стаза и др. Омиљена фрушкогорска излетишта Новосађана су Главица, Поповица, Иришки венац, Змајевац, Бранковац и Каменички парк. Велики број Новосађана различитих узраста сваке године учествује на традиционалном Фрушкогорском маратону, који се организује од 1978. Током шездесетих година 20. века, услед интензивног урбаног развоја Новог Сада, многи се од градске вреве склањају у викендице на Фрушкој гори. Настају права викенд-насеља и то највише у широкој околини пута Београд – Нови Сад између Чор-

тановаца, Велике Ремете и Крушедола, као и у Подунављу у околини Сремске Каменице и западно од ње.

„ФРУШКОГОРАЦ“ – настарија фабрика у Новом Саду у којој је произвођено пенушаво вино „Фрушкогорски бисер“ звала се „Фрушкогорац“, а налазила се у Улици Петра Зрињског бр. 5 (данас Петра Драпшина). Првобитну Творницу коњака, дестилација шљивовице и комовице подигли су Александар Шандор и његов син Александар Саша Адамовић 1888. у Сремској Каменици. Адамовићи су, због квалитета својих вина, имали статус краљевског дворског добављача/лиферанта. Фабрика је национализована 1959, а машине из фабрике однесене су у „Навип – Петроварадин“.

ФУТОШКИ КУПУС – аутохтона, касна сорта футошког купуса спада у најпознатије и најквалитетније врсте купуса. Најстарији запис о овој биљци датира из 16. века. Поред свежег купуса, лековито дејство има и расол, богат Це-витамином. У част купусу, у Футогу се од 2000. одржава манифестација „Футошка купусијада“.

ХАБАГ – палата је саграђена 1931. према пројекту вршачког архитекте Вилијема Рихарда, на углу Улице Васе Стајића и Трга галерија, у стилу модерне. Извођачи радова су били новосадски архитекти Оскар Паквор и Филип Шмит. Инвеститор изградње је била новосадска немачка заједница, позната као Културбунд. У приземљу зграде, према Тргу, налазила се једна од најпознатијих међуратних кафана „Хабаг“, а на спрату је било седиште привредне организације Немаца у Југославији „Аграрија“, основане 1922. Зграда је оштећена током савезничког бомбардовања Новог Сада 6. априла 1944, а после ослобођења обновљена са извесним изменама.

ХАЗЕНА – игра лоптом која потиче из Чешке, претеча женског рукомета. Прве рукометне екипе формирали су „Железничар“ 1948. и „Слога“ 1949. Овај спорт је имао своје трансформације, од хазене и великог рукомета до малог рукомета са седам играча. Најбоље резултате, од 11 рукометних клубова, остварили су „Војводина“, „Железничар“ и „Славија“.

ХИПОДРОМ – прво коњичко удружење у Новом Саду „Престолонаследник Петар“ основано је 1926. Хиподром где су организоване трке и такмичења изграђен је на Сајлову. Овај спорт је имао неколико друштава у Граду: Новосадско јахачко друштво (почетак тридесетих), Соколско друштво које је имало Коњичку секцију (1934), Клуб „Свети Ђорђе“ (1939). После Другог светског рата основан је Коњички клуб „Граничар“, који је важио за један од најбољих у бившој СФРЈ.

ХИПОТЕКАРНА БАНКА – саграђена је између 1940. и 1947. (Улица Модене) по пројекту београдских архитеката Тихомира Ивановића и Богдана Игњатовића. Архитектура

зграде је у стилу међуратне модерне са утицајем стила ар деко. Безорнаменталне равне фасадне површине обложене су белим брачким мермером, а улази и прозори у приземљу зграде декорисани мајсторски изведеним ардекоовски обликованим гвозденим решеткама. Палату данас користи Народна банка Србије.

ХОТЕЛ „ЈЕЛИСАВЕТА“ („КРАЉИЦА МАРИЈА“, „ВОЈВОДИНА“) – репрезентативан, каснокласицистички објекат на Тргу слободе бр. 2, подигнут је 1854. средствима Јохана Ајглера као хотел „Јелисавета“. Раније се на том месту налазила пивара Јохана Хајла, срушена у буни 1848/49. Једносратну зграду карактерише фасада ширине 60 m, рашчлањена са 24 вертикална отвора. У 19. веку био је једно од омиљених места окупљања, а посебно у време када се у дворишту налазило позориште Дунђерског. У част краљевског венчања, хотел 1922. мења име у „Краљица Марија“. Нови власник Гедеон Дунђерски је 1927. модернизовао ентеријер, па је хотел имао 60 савремено уређених соба, топлу и хладну воду, најбољу кухињу и првокласна вина. Након Другог светског рата је национализован и поново преименован, у хотел „Војводина“.

„ЦАРИГРАД“ – једна од најстаријих посластичарница, основана 1937, увек се налазила на истом месту, на данашњем Булевару Михајла Пупина бр. 11. Њени власници су чланови породице Ристић који већ три генерације израђују разне посластице без адитива (баклаве, тулумбе, сутлијаше, кремпите и др.), служе бозу, лимунаду и домаћу кафу. Надалеко је познат „Ристин сладолед“ са штапићима ваниле, прављен помоћу прве машине за сладолед.

ЦЕНТРАЛНИ КРЕДИТНИ ЗАВОД – палата на углу Милетићеве и Грчкошколске улице саграђена је 1895. по пројекту Франца Воруде, бечког архитекте чешког порекла. Према пројекту истог архитекте, 1925. је дозидан спрат. Фасаде палате су богато украшене декоративном пластиком у стилу необарока. На углу зграде је главни улаз, изнад кога се налази купола са лантерном и скулптуром Хермеса, рад вајара Ђорђа Јовановића. Централни кредитни завод у Новом Саду, основан крајем 19. века, био је једна од најмоћнијих финансијских установа Срба у Хабзбуршкој монархији, настала са циљем да помаже економске, просветне и културне интересе Срба у Угарској и Хрватској. Осамдесетих година 20. века, палата је постала седиште Љубљанске банке, а на почетку 21. века Цептер банке.

ЦРКВА НА ТЕКИЈАМА – светилиште које посећују православни, протестантски и католички верници у знак сећања на заједничку победу над Турцима 1716. Посвећена је Безгрешном зачећу Блажене Девице Марије (Снежна госпа, Марија Снежна) и прославља се 5. августа. На истом месту постојала је богомоља у средњем веку коју су Турци порушили 1526, а потом подигли дрвену џамију, минарет и станиште за два дервиша коју

су звали текије. По ослобођењу од Турака 1687. петроварадински братри претворили су џамију у католичку богомољу. Црква је данашњи изглед добила 1881. Изграђена је у готском стилу, по пројекту загребачког архитекте Хермана Болеа, са два торња. Њена специфичност јесу три олтара у стилу три хришћанске варијанте: православне, католичке и протестантске. На задње кубе постављени су крст и полумесец, симболи религија којима је ова богомоља припадала: хришћанској и муслиманској. Налази се са леве стране пута Нови Сад–Сремски Карловци.

ЦРКВА СВ. ЕЛИЗАБЕТЕ (МАЂАРСКА ЦРКВА) – градња римокатоличке цркве за потребе мађарског становништва почела је 1929. и трајала до 1930. Пројектовао ју је Михаило Плавец, а грађевинске радове су извели Карло Ајгер и Андраш Екреш. Посвећена је Св. Јелисавети Угарској или Дуринској која се прославља 17. новембра. Саграђена је у неоготичком стилу. Налази се на Телепу, у Улици Ђирила и Методија бр. 46.

ЦРКВА СВ. РОКА – римокатоличка црква, изграђена 1801. на Футошком путу бр. 7–9. На истом месту постојала је капела још средином 18. века, која је порушена због трасирања пута Нови Сад–Футог. Оштећена је у буни 1849. Обновљена је према нацртима Теодора Шефта, у стилу бидермајера. Уз цркву је подигнута католичка основна школа, а 1902. основан Католички читалачки круг.

„ЦРНИ ЈАРАЦ“ – кафана се налазила на месту где је данас гостионица „Рибар“ (Дунавска бр. 25) и била је веома популарна у другој половини 19. века. У њој су се окупљали лађари, рибари, пиљари, војници из Брукшанца и други који су гравитирали реци и пристаништу. Забележено је да је у њој ухапшен социјалиста Васа Пелагић (1872). На спрату кафане је извесно време живео књижевник Александар Сандић, а 1873. ту је умро редитељ и глумац Лаза Телечки.

ЧЕШКИ МАГАЦИН – индустријски објекат на Лиману, близу обале Дунава, и споменик културе под заштитом државе, саграђен 1921. Подигнут је за складиштење робе и пољопривредних производа који су куповани у Новом Саду и транспортовани даље Дунавом. Назив објекта потиче од чињенице да је магацин саградила Чехословачка за потребе унапређења трговинске сарадње са Краљевином СХС. Данас овај објекат користи Библиотека Матице српске за смештај дела свог књижног фонда.

ШАКАЊЕ (БОКС) – прво место на којем су наступали боксери био је циркус. Први професионални меч у Новом Саду организовала су браћа Химелсбах тридесетих година 20. века. Аматерски боксерски клуб „Војводина“ основан је 1937. захваљујући Антону Поцману. После 1945. формиран су „Славија“ и „Бродоградиле“. Највеће успехе овом спорту донели су браћа Качар, Тадија и Слободан. Обојица су освајачи олимпијских медаља;

Тадија бронзе у Монтреалу (1974) а Слободан злата у Москви (1980). Слободан је био успешан професионалац. Постао је 1985. првак света у полутешкој категорији.

ШВИМШУЛ – прва школа за пливање, тзв. Швимшул, у Новом Саду основана је 1938. Купалиште је направљено на петроварадинској страни (Официрска плажа), а 1945. премештена је на леву обалу, у близини данашњег пристаништа. Швимшул је имао одвојене базене за жене, мушкарце и децу. Први базени су били велика метална бурад. Пливачки и ватерполо клуб „Галеб” основан је 1935. а 1959. променио име у „Морнар”. Од 1974. присаједињен је СД „Војводина”. Пливачки спортови су унапређени изградњом отвореног (1974) и затворених (1990) базена на Сајмишту и СПЕНС-у.

ШОДРОШ – дивља плажа, скривена на почетку Рибарског острва (полуострва). То је дунавски рукавац који се, током ниског водостаја, може и прескочити. У његовој непосредној близини налази се кајакашки клуб.

ШОНСИ – шах је био један од првих спортова у Новом Саду чији поклоници су основали свој клуб. Основао га је 1880. др Јожеф Ноа, који је учествовао на осам европских шаховских турнира. Први новосадски шаховски олимпијац био је Имре-Мирко Бредер (Стокхолм, 1937). Због бројних успеха новосадских шахиста, Нови Сад је добио организацију 29. шаховске олимпијаде 1990 – ШОНСИ. Део Новог насеља где су подигнуте зграде намењене учесницима олимпијаде назван је тим именом.

ШТРАНД – податак о првом градском купалишту, односно Штранду, потиче из 1856, када је од комесаријата полиције затражено „делегирање” чувара за цивилно купалиште на горњем Лиману, које је било дугачко 25 и широко 9 хвати. Град је прву лицитацију за изградњу дрвене кућице и свлачионице извршио 1884. Данашњи новосадски Штранд настао је услед наноса песка који је река пребацивала са супротне обале, а 1911. дотадашње место за напајање стоке постаје званично купалиште. Град је 1912. дао Технички опис дунавског обалног купалишта, а од 1913. Штранд је изнајмљивало деоничарско друштво „Аполо”, које је недалеко од улаза изградило дрвене кабине и гостионицу. Емил Сикла, каснији први управник биоскопа „Аполо” д. д., постао је први управник новооснованог купалишта на Дунаву. Посебна атракција била је ускотрачна железница коју су Новосађани називали Трчком, а која је у летњој сезони коришћена као превоз од угла Сремске, пролазила је данашњом Фрушкогорском улицом, све до улаза на купалиште. Са десне стране од улаза били су киосци, фризерски салон, посластичарница, а продавци сокова имали су колица на гуменим точковима и продавали су сокове и точили сирупе разблажене сода-водом. Одржавани су концерти класичне и популарне музике, а велики број Новосађана имао је претплатну карту за Штранд.

Новосадски Штранд, трећа деценија 20. века

Панорама Новог Сада, 2018.

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

94(497.113 Novi Sad) (031)

НОВИ Сад од А до Ш / [аутори Јелена Бањац ... и др.]. - 2.
допуњено изд. - Нови Сад : Музеј града Новог Сада, 2021
(Београд : Службени гласник). - 124 стр. : фотогр. ; 22 cm

Тираж 500.

ISBN 978-86-7637-148-8

1. Бањац, Јелена, 1975-
а) Нови Сад - Лексикони

COBISS.SR-ID 50991369

